(на дві дії)

Дія перша

БАЛ-МАСКАРАД ІЗ СОБАКАМИ

Акт перший

Кавалерський танець

Коли Єві припікало (звали його Євгеном, а це було таке вуличне скорочення імені), тобто коли йому починав шкробати в грудях чи у шлунку хробачок (він його лагідно називав "шмулячок"), то виповзав із конури, бо хатина його давно перетворилась у конуру, виходив на вулицю і ставав стовбнем, надчікуючи, чи не змилосердиться над ним доля, а долю собі Єва вибрав (чи вона його) таку щасливу, що завжди над ним змилосерджувалася. Влітку чи взагалі теплої пори було простіше: вийшов, постовбичив годин зо дві чи три, і на нього обов’язково хтось наштовхувався і внутрішні (адже хробачок був унутрішній) його проблеми допомагав розв’язати; а коли це ставалось узимку, як цього разу, то Єва взував биті валянці в калошах — калоші старі й на заднику тріснули, але Пшоно йому тут допоміг, залив якогось потужного клею, і калоші навіки злютувалися з валянцями, — до валянців додав важенного і смердючого кожуха, а на голову насунув кошлату собачу шапку. З кожухом не було особливої історії, знайшов його на Острові, що тепер уже й не острів, бо омивався з одного боку річкою, — це колись, за Євиного дитинства, обтікався зусібіч, — а кожуха, очевидно, забули перепилі рибалки. Із шапкою ж історія була, як він казав, "тіресна": пса, котрий тягав колись цю шкуру, він зловив дротяною петлею, як це робили колись гицелі (плем’я на сьогодні вивелося), сам ту шкуру здер, а що тоді доля від нього на певний час одвернулася, м’ясо з’їв, бо йому ще покійний батько казав, що м’ясо собак "кусне і пользітельне", і він, старий Карась, як прозивали батечка,

вилікував собачим м’ясом колись сухоти, і що це люди придумали, як і жиди щодо свиней, що його не можна їсти, бо от ми, сказав, свиню їмо, ще й цмакаємо, а жиди колись свинятини і в рота не брали. Шапку ж вичинив та й пошив йому той-таки Пшоно, а що задарма нічого не робив, то Єва мусив заплатити йому Маруською, прибилася до нього така лярвочка, і він уже не відав, як її здихатися, адже виявилася вередлива; наприклад, навідруб відмовилася їсти собаче м’ясо.

— Дурна, — прорік тоді Єва. — Мій папка казав, що кусно й пользітельно, і він турбукульоз тим вилічив.

— Не знаю, що твій папка казав, — протарахкотіла Маруська, — а я собачого мняса до рота не озьму. Прийняв мене на ждівєніє, годуй хорошою хавкою.

Отоді він і надумав розплатитися із Пшоном за шапку Маруською, тобто щоб Пшоно покористувався нею, скільки б там хотів, а тоді хай собі і Маруська, і Пшоно роблять, що хочуть, бо йому та Маруська кілком у горлі стоїть, вередлива така зробилася! Маруська до Пшона пішла, але за кілька днів утекла, бо, як розповіла потім на вулиці: той таке з нею вичворяв, ну, таке вичворяв, що стидко й казать. Але до Єви не повернулася, та з іншої причини, як знову-таки оповіла сусідам на вулиці:

— Він же пошті не може, а ще собаче м’ясо жере. По-моєму, він і котів жере, мені давав, каже — кролік, я поїла і зразу побачила, що то не кролік.

Пшоно був людина по-своєму чесна й відповідальна: собачу шкуру вичинив і шапку Єві пошив, уживши на підкладку вати із зітлілої Євиної кухайки і його стару сорочку. Правда, та шапка була особливого фасону, якого в жодному журналі мод не віднайти, а ще й торохтіла, коли насував на голову — очевидно, Пшоно не дуже вмів шкурки вичиняти. Єву ж це не турбувало, головне шапка була тепла, а ще й з вушними

клапанами; отож коли Єва стовбичив серед вулиці в морози, то можна було ті клапани опустити, а поворозки із шнурків для взуття під підборіддям підв’язати, відтак і доля його ставала милосердна; очевидно, жаліла, коли нерушно вистоював три-чотири години на морозі, тож надсилала когось так само милосердного, котрий мав ґанджа, бо не вмів пити на самоті й шукав компана.

Сьогодні Єва добряче вдягся, кожуха підперезав паском, важким, солдатським, із позеленілою бляхою, на якій уже годі було розрізнити під пліснявою символічного знака, якого вживають сатаністи, а в цьому просторі, який описується, і тутешні відьми у своїх чарах-марах, і вийшов на вулицю, повільно переступаючи величезними валянцями, які були такі старі, що повсть майже скам’яніла, принаймні не гнулася, через що Єва ходив у тих валянцях совгом, а отже, вкрай непоспішливо.

Вийшов на вулицю і став біля паркана Пушкаренків, притому так, щоб не зрушати з місця, коли чорт занесе на цю забуту Богом вулицю якусь машину, — це свідчить, що Єва, попри оспалість, доброго розважку не тратив, а вмів і мислити, — історія з шапкою та Маруською красномовний приклад того. Але коли ставав на звичне місце (у снігу від його валянців було навіть дві стаціонарні вглибини, у них ноги і вставляв), то ніби ціпенів, чи засинав, чи потрапляв у транс, чи тимчасове омертвіння, що зветься замиранням; очі його лили сіру воду, на обличчі не з’явився жоден вираз — блідаве й неживе, більше схоже на театральну маску, як на живе лице; руки в брезентових рукавицях надійно ховав у кишенях і стояв, стояв, стояв, бо іншого способу, незважаючи на свої небуденні мисленні здатності, придумати не міг, як отого клятого черв’ячка, чи шмулячка, заморити.

Але цього разу простояв не більш години, коли за спиною плеснула кватирка в Пушкаренковому домі й у ній з’явилася подобизна жіночого обличчя, не так почорнілого, як посірілого, а ще й трохи зизуватого, — мало те обличчя назвисько Адама (насправді ж її звали Галкою) і то через те, що в компанії вуличних випивах, здебільшого чоловіків, коли їй відразу не наливали, незмінно казала: "А дама?" — отож Адама вичекала

хвилину, чи не обернеться до неї Єва, а що він і не подумав цього чинити, спитала:

— Стоїш?

— Не бачиш, що стою! — беззлобно озвався.

— Свиш, чо скажу, — мовила Адама. — Кови чо вистоїш, то, мо’, й мене поквичеш? А то кишки крутить, так випить хочеться. А в мене, ну, ані гроша!

Єва засопів, але не сказав нічого.

— Нє, правда, Єв, — жалібно сказала Адама. — Гукни, кови шо!

— А коли не шо? — байдуже спитав Єва.

— Щось придумай! — сказала Адама. — Гукни, кови шо! В тебе гувува вучча за мою! Бо моя, кови не вип’ю, зовсім дурна стає.

— По-моєму, вона дурна і коли вип’єш, — мовив байдужно Єва.

— Це ти так з дамою говориш? — образилася Адама. — Ми ж з тобою одноквасники!

— Коли то було! — буркнув Єва.

— Кови не було, все’дно! — переконано проказала Адама, — помагать дру-дружку довжні.

Тут для дослідників місцевих говірок треба дати довідку, що Адама вийшла не з якихось нікчемних кугутів, а з діда-прадіда була житомирянка й належала до людей того рідкісного тепер типу, які й

досі вживали вимови, запозиченої, можливо, з варшавського діалекту, тобто замість "л" казали "в", а це чинили й колись тільки жителі району, котрий зветься Павлюківка, а в тамтешній вимові — Паввюківка; до речі, їхні найближчі сусіди із Закам’янки (ще рідкісніший етнічний тип) уживали замість "л" — "ґ", але тільки в певних позиціях: мовили "людина", але "зґидень", мовили "ліс", але "зґий" і так далі. Я б цього, тобто автор, може, тут і не зазначав, коли б точнісінько так, по-закам’янецькому, не говорила Євина покійна матінка, походження Єва був корінного закам’янецького, отже, ці ортоепічні властивості до оповідання опосередкований стосунок мають.

На цьому діалог вичерпався, але кватирка не зачинилася, хоча подоба обличчя зникла, — Єві залишалася можливість за нагоди Адаму гукнути. І він на своєму місці простояв, може, ще з годину, притому зрухнувся тільки для того, щоб зняти шапку й опустити лацкани, поторохкотівши засохлою шкуркою, а тоді насунути на голову знову. І, здається, саме ця невелика акція спричинилася не до того, що хтось до Єви підійшов із принадною пропозицією, — було захолодно, і Євині компани вигрівали свої просякнуті спиртами кістки по хатах, хоч як незатишно було їм біля власних жінок, — а до того, щоб його голові, чи гувуві, як казала Адама, додалося трохи тепла, а відтак у змерзлому черепочку почали повільно розмерзатися мозкові звивини чи й ниточки, а коли розмерзлися, то й попливли, хоч неквапно, але таки відчутно, — а може, саме так сприяла йому сьогодні доля? Відтак почав перекидати те й те, шукаючи виходу із ситуації, бо майже був певний, що сьогодні розв’язання проблеми, як кажуть бюрократи, само від себе не відбудеться, тож треба вдаватися до ініціативи, як кажуть ті ж бюрократи. А що певну ролю в пробудженні Євиної голови відіграла шапка, тим і почав мислити в унісон з історією тієї-таки шапки. Тож скільки міг, повернув голову і сказав:

— Слиш, Адама, ти ще тута?

— Тутечки, — миттю з’явилася у кватирці подоба жіночого лиця.

— Щось нічо не случаїця, — сказав повільно Єва. — Може б, до Пшона пішли?

— Він же даремно не дає, — мовила Адама.

— То ти дай! — так само байдужно сказав Єва. — Він до баб ласий!

— Шо ти собі думаєш! — верескнула у кватирку Адама. — Він же зращенець! Не стидно тобі!

— Та не стидно, — затурбовано сказав Єва. — Я ж тебе не принуждаю, а придлагаю, а ти як собі хоч! Я постою!

За спиною у Єви ярісно плеснула кватирка, очевидячки, Єва образив Адаму в найсокровенніших її дамських почуттях.

Знову перетворився на статую, лив сіру воду погляду, і перед ним стелилися біло-сірі задимлені горби, на яких майже лежали ще сіріші хмари, дув звідтіля вітер, хоч не крижаний, а таки холодний; здається, від того тепло почало видуватися з-під його собачої шапки, пошитої тим-таки Пшоном, а коли так, ниточки в голові перестали плестися чи пливти, а помаленьку примерзали до біло-сірих хмар його мозкових півкуль; відтак у душі, а може, у шлунку ще більш защеміло, бо, відверто кажучи, почав побоюватися: не задовольнити йому гострої сьогоднішньої потреби; зрештою, даремно й мову ту почав, бо ці баби такі вередливі, що ліпше діла з ними не мати.

І от, коли він із півгодини покупався в солодко-понурих хвилях чорного настрою, знову почув, як за спиною відчинилася кватирка.

— Стоїш? — спитала Адама.

Він тільки смикнув кожушаним плечем.

— Нічо не придумав?

— Придумав, — сказав Єва. — Але ти ж не хочеш!

— Сьодня якийсь день нехароший, — сказала печально Адама. — Так мені кишки крутить!

— І мені крутить, — згодився Єва. — Повиздихали вони, чи шо?

— Не хочеться йти до того Пшона, — так само печально озвалася Адама. — Аж гувува бовить, так не хочеться!

— То й не йди! — буркнув Єва. — Але, бачу, без Пшона сьодня не обійтись.

— А кови б пішва, — обережно мовила Адама, — ти б не дав надо мною здіваться?

— Чо ж, не дав би! — так само байдужно сказав.

У квартирці тяжко зітхнуло.

— Не знаю, що й придумать, — скрушно зітхнула Адама. — Кишки крутить, гувува бовить, настроєніє паршиве…

— Коли так, то пішли!

— Аве я при тобі те буду дєвать, — трохи верескливо сказала Адама, — шоб він надо мною не здівався. А кови шо, ти йому — в морду, в морду! Добре?

— Можна, — байдуже мовив Єва.

— Вучче б я тобі дава, — скрушно сказала Адама. — Ти хоч мій одноквасник!

— Мені цього не тра, — мертвим голосом повів Єва. — Не інтерисує! Ото ще сто грам — це інтерисує, а того уже не тра!

— Да, казава Маруська, що в тебе присохло, — співчутливо мовила Адама.

— При Марусьці я ще міг! — кволо обурився.

— Аве це буво п’ять год тому, — значуще сказала Адама. — Не знаю, що й дєвать?

— А шо собі хоч! — буркнув Єва. — Я придложив, а давать тобі! Я можу ще постоять!

— Зара вийду! — зітхнула Адама.

І вона вийшла: в благенькому, обстріпаному осінньому коротенькому пальтечку, не застібнутому, а загорнутому пола за полу, в хламидній спідниці, що витиналася з-під того пальтечка, в простих колготах, протертих на колінах і грубо зашитих, у капцях і простоволоса — волосся пригрібане, але давно не мите, тож висіло пелехами.

Він глянув на неї півмертвими очима.

— Оце так одяглась! — сказав байдужно. — Нам же через річку йти.

— А чо? Не ховодно, — легковажно сказала Адама. — Туди дійду, а назад тепва буду, — і вона ошкірила потемнілі пацючі зуби, де-не-де й щербаті.

Знову смикнув кожушаним плечем і важко двинув дорогою, не озираючись, а за ним, як курка за півнем, зігнувшись, бо вітер дув ув обличчя, ступала Адама. Єва ж ішов повільно, розмірено, ллючи з очей півзамерзлу воду погляду, і так вони доплуганилися до річки, покритої снігом. Слабко втоптана стежка вивела їх на середину, її подекуди замело, тоді Адама втуляла капця у Євин величезний валянцевий слід.

Небо, здається, цілковито лягло на горби, через це вгорі не було жодного літака чи вертольота, а коли б вони були, то літуни побачили б на просторому полі замерзлої річки дві постаті у химерному танку, а химерному від того, що кавалер стояв до дами не обличчям, а спиною, і не так танцював, як незграбно тупав, ніби кошлатий ведмедисько; зате по-справжньому танцювала дама, тобто Адама, дивно викручуючись і горнучись у благеньке пальтечко, а ще й позаганявши руки в рукави того пальтечка, бо рукавиць не мала. А ще дивне було в тому, що обличчя в обох залишалися неживі, ніби це виступили бозна для чого з могил мертвяки й намагаються відійти якомога далі від місця вічного спочинку.

Ішли мовчки, і тільки на півдорозі Адама спитала, власне крикнула чи каркнула, як ворона:

— А він дома є, той Пшоно?

— Де ж йому буть? — відказав Єва. — Жене самограй і грошики лічить.

— Це я спитава тому, — крикнула у спину своєму кавалерові Адама, — шо, не випивши, додому не дойду!

Але на те Єва не відповів, бо що тут відповіси; зрештою, він її попереджав, що погано вдягнена, отож це її турбота.

Пшоно жив на хуторі Бровари, що розсипав кілька хаток по крутій горі, поробивши на ній тераси. Очевидно, колись посельці хутора не самогонку гнали, а варили пиво, бо чого б така назва, але то було в такій далекій минувшині, куди не сягала пам’ять навіть посельців хутора, а свого літописця там не знайшлося. Зрештою, і самогонку, як знали всі на околиці, гнав тільки Пшоно, до нього й ходили, бо Пшоно брав за трунка не тільки гроші, а й украдену курку, підкопану картоплю, цибулю чи моркву, чи й буряки, навіть лахи, коли не були дуже вже замацьорені, але в борг не давав категорично.

— П’яниці, — повчально казав кожному цей розсудливий чоловік, — люд непевний, і нащо мені бути з тобою чи іншим ворогом? Бо коли мені довжка не віддаси, — казав тому чи іншому розумно, — то вже мені й враг, а я ворогів у цій жизті мать не жилаю, отож і подумай своєю капустяною головою, — віщав мудро, ще й пальця вгору мудрасно ставив, — нащо мені в жизті такий клопіт? Бо коли ти мені враг, маю ставитися до тебе як до ворога, а ти мені й ножа колись між ребра всунеш, коли допечу. А я хочу жизті мирної і з людьми жилаю жить по-хорошому. Через це тобі, та й нікому, в борг ані краплини не дам, знай це як дважди два і друзякам своїм перекажи.

Отакий головатий чоловік був той Пшоно, отож ніхто на нього серця не мав, бо казав правду, і це могли збагнути навіть капустяні голови п’яниць. До речі, за вкрадену на сільському полі капусту самогона давав, а от за капусту їхніх голів — ані грамини, бо ця капуста, любив казати, таки негодяща. Він жив одинаком у мацюпенькій, якій тільки бракувало курячих ніг, хатині на одну кімнатку, до якої притулено повітку, саме в тій повітці і стояв самогонний апарат, а сторожило халупу троє вгодованих великих псів, зі шкури яких можна було б пошити куди ліпші шапки, як та, в якій був тепер Єва, однак тих псів голими руками не візьмеш, бо ніколи не ходили нарізно, а все разом, та й від хати не віддалялися. Але п’яниць знали добре, очевидно, за запахом, отож дозволяли їм вільно підійти до хвіртки, хіба незлобиво гавкали — не так, щоб відігнати клієнтів, а щоб викликати господаря до них, — а коли Пшона вдома не було, то амплітуда їхнього гавкоту

ставала така, що прибульці відразу ж розуміли: треба звідсіля вшиватися. Ось до якого чоловіка йшли Єва з Адамою, отож, коли підійшли до хвіртки і пси залящали, Адама зітхнула з полегшею: Пшоно був удома, а це значило, що не доведеться повертатися, не полікувавши собі кишок та голови.

І справді, рипнули двері і на порозі став чоловік, якому віку не визначиш за барвою чи блиском волосся, бо голову мав цілковито голу — не було в нього не тільки волосся, а й брів, навіть вій, і таке сталося з ним, як усі знали, через маруху, яку колись необачно прийняв до себе і яка мала роботу на складі ліків чи на якомусь хімічному, — цього до пуття ніхто не знав; факт той, що облила хабаля, тобто Пшона, якоюсь бридотою за те, що він, як казала, здівався над нею, після чого волосяний покрив з його голови, навіть з вух та з носа, зійшов так капітально, що Пшоно після того не мав потреби й голитися — єдина вигода цього нещастячка; шкіра од тієї операції не попеклася, але побабіла, а в голові ниточки, здається, посплутувалися, бо саме після того Пшоно почав виголошувати мудрі сентенції, одну з яких подано вище. Отож і тепер, побачивши Єву з Адамою, вишкірив зуби й прорік:

— Світ перекидається догори дриґом, бо Адам став бабою, а Єва чоловіком без мужеських возможностей. Чогось хотіли?

Цю тираду він прокричав, бо собаки гарчали, ніби трактори з увімкнутими моторами.

— Підійди до хвіртки, — байдуже сказав Єва.

— Хм! сказав Пшоно. — Це значить: ви без дєнєг! — і рушив до них. — Ну підійшов, то шо?

— Понімаш, у нас таке діло, — сказав Єва.

— Діло таке, що дєнєг нема, а випить хочете, — сказав Пшоно. — Це я знаю! Що принесли?

— Та ось її, — мотнув шапкою, зробленою тим-таки Пшоном, Єва.

Пшоно погасив усмішку й пильно озирнув Адаму.

— Тіки шоб не здівався, — сказала тоненько Адама.

— Хм! — озвався Пшоно. — Але ж вона нікчемна і страшненька.

— А ти вуччий? — ошкірила пацючі пощерблені зубки Адама.

Пшоно почухмарив густо заростою рукою зовсім не заростого черепа.

— Да, і це правда! — згодився він.

— Шо маєм, те й принесли, — апокаліптично сказав Єва. — Ти ж знаєш, надурняк не прийшов би.

— Канєшно, сказав Пшоно. — Бо надурняк не даю.

— І я надурняк не даю! — знову ошкірила пацючі зубки Адама.

— А з тубою не разгуваруваю! — несподівано гаркнув Пшоно. — А з твоїм хазяїном.

— Він мені не хазяїн! — верескнула Адама.

— А чого ж привів тебе, Адамо? — спитав мирніше Пшоно. — Када веде переговори, то на цей мент він твій хазяїн. Правильно, Єв?

— Правильно, — буркнув Єва.

— А отже, зробимо вивод: коли б не був твоїм хазяїном, то тебе я вгостив би, а він тут при чом?

— І це правда, — сказав Єва. — Я її й привів. Я за неї і одвічаю!

— Скільки просите? — спитав Пшоно.

— Півлітра і закусить, — сказав Єва.

— Півлітра є, а закусить — не дуже, — прорік господар. — Я їм шо? Пшоно! Ну, може, і яблуко: свіже чи квашене.

— А собак чим годуєш? — ошкірила щербаті пацючі зубки Адама.

— Собаки на службі, — сказав поважно Пшоно (його й прозвали так, бо всім казав, що їсть тільки пшоно). — А када на службі, тра і мнясця дать. От я не на службі, то мняса не їм, а они на службі, то обрізки їм на базарі купляю, дек! Це як солдат: робить щось чи не робить, а поїсти дай і одягтись і кришу над головой, дек! Що ж вам придумать на закусон?

Удав, що глибоко задумався, але швидко скинув головою:

— Дам капустки квашеної і яблук, пойдьоть? Бо й ви, сказать по правді, не на службі.

— Хай буде! — байдуже сказав Єва.

— Рекс один, Рекс два, Рекс три — при-сядь! — наказав гостро Пшоно.

Собаки мирно сіли, і вони пішли через двора: попереду світив лисою головою Пшоно, і хоч не було багато світла через низькі хмари, але голова та дивно фосфорувала; можливо, і справді свого часу маруха облила її фосфоричною рідиною, а що Пшоно мився винятково рідко (та й нащо мити голову, коли ані волосини нема), то того фосфору з черепка й досі не змив; за господарем важко двигав негнучкими, скаменілими валянцями Єва, а ззаду, наче хвіст, теліпалася маленька, зігнута, у пальтечку із загорнутими полами, і з руками, забитими в рукави, і в капцях, і з малюсінькою пелехатою макітеркою Адама. Лице її від довгого стояння перед хвірткою не так посиніло, як позеленіло, а очі, що були досі зелені, таки посиніли.

У хатині стояв гострий сопух: дивна мішанка від кислої капусти, самогонної закваски, вареного пшона, немитого чоловічого тіла, перегару тютюну, брикетового диму від грубки, старих лахів, гнилих чи квашених яблук і, можливо, залишків тієї таємничої фосфорної рідини, якою п’ять чи чотири роки тому облила Пшону голову маруха (зауважимо, що це була не Євина Маруська, колись позичена за шапку, а жінка інша, не з таким миролюбним характером), отже, та рідина й до сьогодні не переставала пахтіти, в усе це вдирався дух дешевого одеколону, бо, попри самотницькі вади, Пшоно мав і достойності, тобто, приймаючи в себе клієнтів, дбав про їхні нюхальні апарати, отож коли за вікном починали звіщально гавкати пси, виймав дідівського пульверизатора, що складався з двох рурочок, усаджував довшу в пляшку, а дув у меншу — це чинив рівно тричі, бо, як був твердо переконаний, Бог трійцю любить, а це свідчить, що про Бога Пшоно в певний спосіб таки не забував.

— Зара, Адамо, розплатишся чи коли вип’єш? — спитав Пшоно.

— Хіба не бачиш, що змерзва! — верескнула Адама.

— Да, оділась слабо! — згодився Пшоно. — Як собі хоч! Роздягайтесь, бо в мене тепло!

Єва витрусив себе з кожуха й кинув одежину на лаву під вікном, але шапки не зняв. Адама ж і не подумала роздягатися, а всунулася за стола в тому ж пальтечку, хіба руки витягла з рукавів, а отже, у певний спосіб трошки й роздяглася.

Пшоно поставив півлітру, повну по горлечко, каламутної рідини, дві гранчасті стопки і дві миски: одну — із капустою, а другу — із квашеними яблуками, — ані виделок, ані тарілок не дав.

— Ти з нами пить не будеш? — спитав байдужно Єва.

— Бачиш, Єв, — закотив під лоба очі Пшоно, очевидно, так у нього легше спліталися мисленні ниточки. — Коли б я пив із цієї бутельки, то це все одно, що продав би вам неповну, а цього мені совість не розрішає, а пить свою — нащо воно мені здалося?

— Але ж раньше пив? — майже здивувався Єва.

Пшоно покрутив, наче радаром, туди й сюди макітрою, зітхнув і сказав:

— Да, пив, але тоді були інчі условія.

— Які такі усвовія? — верескнула Адама.

— А такі, шо не було тебе, Адамо, — мирно повів Пшоно. — А ми договорились, шоб я не здівався. А коли вип’ю і коли цього хочеш, Адамо, то буду над тобою здіваться, дійшло до твоєї капустяної голови?

— Та чого там — пий! — великодушно сказав Єва.

Пшоно ще раз скрушно зітхнув і покірливо сів на ліжку, фосфорично посвічуючи головою.

— Чого не навиваєш? — верескнула Адама. — Кишки бовять!

Єва вийняв пластмасового корка й повільно почав розливати самогон, Адамині очі при цьому мигкотіли й мінилися, тобто раз ставали зелені, а раз — сині; обличчя ж зелене як було, так і лишилося. Схопила спазматично стопку, приклала до вуст і в минуті висмоктала, тоді як Єва пив поважно, неквапно вливаючи палючку до рота. Адама стукнула денцем стопки об стола, вирячила очі і який час сиділа, ніби правцем бита.

— Шо, крепка? — захихотів із ліжка Пшоно, він уже не сидів, а лежав, заклавши ногу за ногу.

Очі в Адами не мінилися, тобто стали зелені й утвердилися, тоді як обличчя із зеленого посиніло.

— Ти шо, табаку туди домішуєш? — байдуже спитав Єва.

— Секрет фірми, — захихотів на ліжку Пшоно. — Клієнти люблять крепку, а як роблю, сам знаю, і ще ні один од моєї крепкої не здох. Хорошу роблю водку!

Адама хапала потемнілими пальчиками капусту й кидала до рота; Єва ж капусти не їв, а взяв квашене яблуко, відкусив половину й почав із чвакотом монотонно пережовувати.

— Навивай іще, бо не розмерзвася! — верескнула Адама.

Але Єва увіч не поспішав. Доїв яблуко, ковтнув і тільки тоді взявся за пляшку. І цього разу все повторилося: Адама випила чарку точнісінько як першу і так само завмерла, але обличчя набуло фіолетової барви.

— Шось побуряковіла, Адамо, — сказав із ліжка Пшоно. — Дивись, не згори, бо тобі розплачуваться тра.

— Не згорю, — сказала Адама, хутенько хапаючи пальчиками капусту й посилаючи, власне, кидаючи її до рота, відтак перемелюючи пацючими зубенятами.

І тут Єва, правда, з деяким запізненням, розсміявся. І це було дивно, бо він узагалі ніколи не сміявся.

— Чого це ти? — занепокоєно спитав від ліжка Пшоно.

— Тіресно було б, — сказав, обірвавши сміх, Єва, — вона згоріла б, і ми тобі не заплатили б, хі-хі!

Пшоно від обурення аж сів на ліжку.

— Та ти що! — горланув він. — Тоді заплатив би ти, Єв, я надурняк не даю!

— А як би тобі заплатив? — спитав байдуже Єва. — Уговору, щоб платив я, не було!

— Не бісú мене, Єв, не бісú! — закричав Пшоно. — Бо зара заберу те, що недопили!

— Перестаньте! — заверещала Адама. — Я ж іще не згоріва!

— Діствітільно! — сказав Єва. — Вона ж іще не згоріла.

Тоді лахмата рука Пшона знову потяглася до голої голови й почухмарила.

— Да, — сказав він. — Це я у ефект ударився.

І саме ця несподівана інтермедія в їхньому мирному застіллі спричинилася до того, що ми ніколи не довідаємося, як правильно міняються барви на Адаминім лиці, коли випиває, бо лице її знову позеленіло, тобто повернулася барва з попереднього стану.

— Хочете, музику поставлю, — мирно сказав Пшоно, знову лягаючи й закидаючи ногу на ногу. — А ти, Адамо, гола потанцюєш, от я і розпалюсь.

— Щоб я змерзва! — верескнула Адама. — Іди к чорту!

— Я танцювать не вмію! — сказав Єва, наливаючи третю чарку.

— А мені тебе й не тра, — сказав із ліжка Пшоно. — Від тебе я розпаляться не стану, хоч ти і Єва. Не гомік же я, прости Господи! А від Адами, може, й розпалився б.

— Кови не можеш, нашо воно тобі? — спитала Адама, беручись за чарку.

— Це я не можу? — обурився Пшоно і знову сів. — Іди сюди, побачиш!

— А він шо, доп’є водку сам? — верескнула Адама, вже донісши чарку до рота. — Я так не согвасна!

І, ніби боячись, що в неї ту "водку" відберуть, хутенько її вицмулила. І втретє завмерла, вибалушивши очі, які залишилися зелені, а обличчя посиніло.

— По-моєму, ти і здіваєшся, бо не можеш нормавно, — сказала, тягнучись до моченого яблука; Єва ж догризав уже п’яте.

— Можу й нормально, — сказав Пшоно, знову лягаючи. — Але стимул — нужно! Із стимулом інтересніше.

— Усі ви недоробвені, — мовила Адама, гризучи, як миша, яблуко. — А я тобі не стимув?

— Стимул, — заперечив Пшоно, закидаючи ногу за ногу. — Але неважний!.. Стіки ще сидітимеш, мене вже розбирать почина.

— Переживеш! — жорстко сказала Адама. — Вип’ю водку й прийду, ніде не дінуся.

Пшоно важко зітхнув і переклав ноги. Єва сидів до нього спиною, обличчям до вікна, але й це не сховало, що шия в нього набирає кольору півнячого гребеня. Так у нього бувало завжди, коли випивав. Знову потягся до пляшки й вилив рештки до стопок. Його погляд упав на шиби — за ними йшов густий сніг, власне, зірвалася заметільниця, бо вітер не вщух, а посилився.

— Хе! — сказав. — Помело! Це тобі, Адамо, в капчиках неудобно буде йти!

Адама різко повернулася — у вікно гостро сікло.

— А хай остається, — спокійно сказав із ліжка Пшоно. — Тобі в кожусі та валянцях нічо, а вона може й остаться.

— Шоб ти надо мною здівався? — верескнула Адама.

— А тобі не наравиться? — розтяглим голосом спитав Пшоно. — Це ж не тільки тобі вдовольствіє, а й мені!

— Терпіть не можу, кови мені пуцьку сунуть не туди, куди повожено, — обурено сказала Адама; останню чарку пити чомусь не поспішала.

— Подумай, Адамо, — розтягло сказав Пшоно. — Можеш і на довше остаться, буду тебе поїть і кормить. Не гірше моїх собак їстимеш.

— Нє! — рішуче сказала Адама. — Лучче я в тій завірюсі замерзну.

— Странна ти, Адамо, — зітхнув Пшоно. — Я ж тобі добра хочу.

— Ну да, — саркастично мовила Адама. — Годувать мене, як собак! Тоже сказав!

— Я й справді добре собак годую, — мовив лагідно Пшоно. — Лучче, як себе!

— Воно й видно, — сказала Адама. — І не угуварувай мене! Нічо не вийде!

— Ну харашо, — ще раз зітхнув Пшоно. — Допивай скорше, бо я вже готовий.

Тоді Адама рішуче допила чарку, не менш рішуче встала і ще рішучіше сказала:

— Щоб не здівався, бо Єва тобі говову вису зверне! Пойняв?

— Та пойняв, — мовив тужно Пшоно. — Йди, бо не терпиться!

Єва сидів так само спиною до них, шия його червоно палала, півмертві очі лили сіру воду у вікно, за яким моталися й крутилися білі космаки, а на ліжку за ним щось рипіло, вовтузилося, чмакало; відтак Пшоно почав розпалятися, а його голова, коли таке траплялося,

починала світити яскравіше, висяюючи мертве й сиве, як самогонка, яку випили, сяйво.

— Єво, він почина здіваться! — глухо верескнуло з ліжка.

— Ти того! — грізно сказав Єва, ледь-ледь повертаючи голову. — Диви мені! Роби по уговору, бо я шуток не люблю!

І знову на ліжку заскрипіло, завовтузилося, зачмакало; зрештою Адама вислизнула з-під Пшона, загортаючи на ходу пальтечко пола за полу, а Пшоно лежав долілиць, розкинувши ноги й руки, і його світлоточна голова помаленьку пригасала.

— Я йому запватива, Єво, — сказала Адама. — Ходім! Ну й падво ж він, цей Пшоно! У жизні такого не бачива.

— Поче…кайте… трохи… — хрипко сказав із ліжка Пшоно. — До тями… прийду… Собаки… вас… без мене… не випустять…

І поки приходив до тями, Адама вигребла з миски рештки капусти, набила рота й почала жувати, плямкаючи.

— А хвіба в тебе нема? — спитала з повним ротом. — Бо я пісвя того діва апетит чуствую!

— Візьми на миснику, — вичерпано сказав Пшоно.

Адама хліб миттю знайшла, хоч той був черствий, аж тріснув, ніби порепана земля, на зрізі, почала ламати його й спрагло переїдати пацючими зубками.

— А сава нема? — владно спитала.

— Візьми в сінях у каструлі, — зі стогоном видихнув Пшоно.

Адама метнулась у сіни й принесла каструлю.

— Хочеш сава із хвібом, Єво? — спитала.

— Нє! — байдуже відповів той. — Випить мені тра, а їсти до фєні!

Адама відбатувала шмат і почала запихати до рота, відриваючи зубками то хліб, то сало; обличчя її при цьому із синього почало ставати світло-брунатне.

— Ну й падво цей Пшоно! — енергійно повторила з набитим ротом. — Бівшого падва в жизні не бачива!

— Здівався над тобою? — байдужно спитав Єва.

— Пробував, аве ти йому сказанув. Усе нормавно! — мовила з повним ротом Адама.

— Не з’їж мені всього сала й хліба, — немічно сказав із ліжка Пшоно.

— Це вже не вказуй! — енергійно мовила так само з набитим ротом Адама. — Ти своє взяв, то я своє візьму! З’їм, скіки ввізе, пойняв! У мене пісвя того діва апетит розгоряється!

І вона знову почала енергійно молоти щелепками.

Пшоно важко звівся з ліжка, очевидячки, з остороги, що Адама поїсть його харчі, сів і потрусив головою, яка вже цілком перестала фосфорувати.

— Ідіть к чорту, бо надоїли! — сказав Пшоно. — Оддохнуть хочеться!

Став на ноги і знову потрусив головою, як кінь.

Єва повільно почав одягати кожуха, очі його були мертві.

— Підем чи шо? — спитав…

Собаки стояли всі три, повернуті до входу, а коли із дверей виступив, мов ведмідь, Єва, дружно загавкали. Адама вислизнула за Євою, на ходу ховаючи руки в рукави.

— Рекс один, Рекс два, Рекс три — у буду арш! — крикнув високим голосом Пшоно.

Собаки неохоче з дороги зійшли і стали збоку.

— Я сказав — у буду! — крикнув високим голосом Пшоно.

Буд у дворі й справді було три (як видно, і в цьому Пшоно шанував Тройцю); собаки неохоче там поховалися.

— А тепер ідіть! — тоном полководця сказав Пшоно. — Да, мете! Може, останешся, Адамо?

— Іди к чорту! — огризнулася Адама. — За кого ти мене маєш?

— Я б грубку лучче натопив, — мрійно сказав Пшоно. — Погуляли б!

Єва важко ступав через двора, ніби це рухалася поставлена ставма колода, і, хоч сніг засипáав йому обличчя, і не думав похилятися; Адама ж чинила інакше: зігнулась у три погибелі й ступала капчиками у вибиті ступні Євиних валянців. Пшоно стовбичив перед дверима, і його голу голову обсипáло колючим снігом. І хоча була погасла та голова, але жару ще не втратила, бо сніг на ній миттю розтавав, перетворюючись у

тремтливі крапельки, які, однак, на слизоті його лисини не мали сили втримуватися — їх немилосердно здував вітер, насипаючи натомість нового снігу. І тільки коли гості виступили з хвіртки, Пшоно зітхнув, щось буркнув, здається: "Ну й дурна!" — і сховавсь у сінях. І як тільки це вчинив, усі три пси рвонули одночасно з буд і з гавкотом помчали до хвіртки, звідки почали оббріхувати дивну парочку, яка химерно спускалася з гори, досить тут крутої: Єва — боком, убиваючи у сніг вістря калош, а Адама на капчиках з’їжджала й бухалася засунутими в рукави руками об Євиного кожуха й так зупинялася. І це подобало на якийсь незвичайний танок із хитромудрими па, а зверху над ними моталися, гуляли, перекидалися, крутилися, підскакували й кидалися вниз снігові пасма, ніби були живими істотами, півпрозорими, а тому й летючими, котрі також танцювали довкола цих двох солістів шалену метелицю чи болеро, — отакий рухливий і самозакоханий кордебалет. І не було в довкіллі ані душі, і біло, нерушно стелилося рівне, засипане снігом, подовжнє поле ріки, а посеред того поля рухалися дві темні, хоч уже також припудрені постаті: в Єви посивіла шапка, а в Адами — нічим не прикрите волосся. Вітер бив їм в обличчя, кидав пригорщами колючу, дрібну крупку, і вони знову на тому полі мимоволі ставали танцюристами, але дивними, бо кавалер, котрий і вів цього танка, танцював — його хитав чи вітер, чи хміль — спиною до дами, а дама намагалася потрапити капцями у сліди кавалера, але їй це не вдавалося, а може, так і було замислене якимсь невідомим, але напевне шаленим балетмейстером; більше того, дама від кавалера дедалі більше відставала, а він, захоплений власним танком, і не подумав до неї хоч раз обернутися.

— Єв, не спіши! — почувся комариний писк, а може, то пискнула змерзла пташка. — Не можу йти!

Єва спинився й трохи почекав, а коли зігнута, засипана снігом постать наблизилася, знову мовчки рушив, важкий, неповороткий, ніби роздутий — отакий собі кошлатий ведмідь, у якого замість очей поіржавілі бляшки, котрі не приймають, але й не висилають світла.

— Єво, мені важко йти! — верескнула Адама.

— Тоді повернись, — байдуже сказав Єва. — Він тебе прийме!

— Нє! — крикнула Адама. — Лучче замерзну!

— Як собі хочеш! — сказав так само байдуже Єва. — А щоб не замерзла, не відставай, а йди біжком.

— Але ж я п’яна! — розпачливо крикнула Адама.

— І я п’яний, — мирно сказав Єва. — А коли ми п’яні, то чорт нас не вхватить!

І знову почалася безсловесна вистава: Він і Вона на білому рівному полі зі своїми незрівнянними па, підбіжками, але підбігав не Єва, а таки Адама, шпагатами, і це теж робила тільки Адама, підскоками, викрутасами, хиляннями, притупами, обертасами. А довкола несамовитів шалений кордебалет, який, здається, цілком знавіснів. А згори на все це незрушно дивилося всевидяче око, оправлене в трикутника, дивилося пильно й печально, бачило ж поле і дві комашини на ньому, і їхній танець був для того ока зовсім не смішний, адже вміло бачити не тільки вшир, а вглиб, і хоч які нікчемні, смішні й упосліджені були ці двоє танцюристів, воно їх не зневажило, бо добре знало, що в кожному з них ще залишалася, як у всіх живих істотах, закладена колись Божа частка. Отож Око ту частку й намагалося видивитися, адже вона в них, як крижинка, майже розтопилася й майже зникла. Та не розтопилася і не зникла, хоч так багато обоє повтрачали в житті, навіть притаманні собі імена поперекручували. Таж-бо правду сказав Пшоно, котрий раз навіть ім’я Господнє згадав, що світ перевертається догори дриґом, бо Адам став бабою, а Єва — чоловіком без чоловічих здатностей. І хоча Єва не розшаркався галантно перед дамою своїми валянцями, і не скинув кожуха, і не запропонував Адамі, адже був уже Єва — не Адам, однак усе-таки зупинявся, коли надто відставала в

цьому їхньому поході, й надчікував терпляче; Адама ж, хоч і була з упосліджених, у теплі хати Пшона таки не залишилася, може тому, що той Тройцю шанував через пульверизатора та псів; вона ж нагадувала в цьому світі нурця, котрий пірнув у воду, але опустилася до певної межі. Все це добре вкмітило всевидюще око — єдиний глядач, але не балетмейстер кавалерського танцю у сніговій пустелі річкового поля; балетмейстер залишався невидимий, а може, то він крутився в тих шалених вихорах — ось чому лилася з Ока така широка і така глибока печаль, адже істина безначальна: в печалі більше змислу, як у байдужості! А ще всевидяче око знало, що ті двоє на сніговому полі танцюють химерного танця разом недаремно, таж-бо були колись ясні душами й училися в одному класі, і, хоча те померло і зникло в синіх далях, саме тоді, колись невимірно давно, Єва, ще не бувши Євою, кидав на Адаму, яка ще не була Адамою, ховані й захоплені погляди. Здається, саме тоді й витворилася між ними нитка-павутина, однак доля судила, щоб вона не погрубшала, а потоншала. Однак всевидяче око добре бачило, що нитка не зникла, хай вона й тонка, як тільки може бути тонкою, але не розірвалася, тож на ній ще могла гратися сяка-така музика, можливо, і не чутна нікому, але їм самим, хоч і з далекої віддалі, чутна. Отож доки існує та музика, подумало всевидюще Око, вправлене в трикутника, дотоді вони в цьому світі не пропащі, тож потребують догляду.

І воно, Око, хоч яке було втомлене від пристрастей, глупоти й мізерності людської, цього разу не заплющилося.

Акт другий

Дамський танець

1

Та маруха, яка проробила над головою Пшона загадкове дійство, після якого все волосся з тієї голови капітально позлазило, далеко у світ

не відійшла. Вона вибралася від Пшонової хати нагору, було то весною, отож на крутій стежці трохи й поковзалася, бо стежка покрилася багнючкою, перейшла пішохідного моста над Тетеревом, саме того, на котрому було оголошення, щоб не тільки не їздили, а й не ходили, бо міст аварійний, але ніхто із жителів Броварів на те не зважав і ще нікого, як звіщав Пшоно, чорт не вхватив. Отож не вхватив і маруху, звалася вона Маруська, отже, слово "маруха" щодо неї можна писати і з великої літери — отакі були початки її дамського танцю, тобто затанцювався він від кавалера, але без здобуття нового, отже, без кавалера, а що будь-який танець без кавалера, як то кажуть, котові (варіант: собаці) під хвіст, то й скерувала свої стопи в гумових ботиках у бік околиці, де жили Єва, Адама і чимало інших подібних і неподібних до них істот. Зрештою, можна було вважати оте ковзання розгрузлою стежкою, а потім хід через міст, а потім через моста, по якому заборонено переходити, і за танець із кавалером, бо він насправді, коли подумати, був, але на чотирьох і з хвостом, тобто Маруська крім потертої і не без дірок, колись сіро-чорної, а тепер цілком сірої, сумки із сякими-такими лахами (верхня одежа була на ній), мала ще у власності пса якоїсь особливої породи, бо подобав не так на собаку, як на козу, але без рогів та копит; роги, може, у шерстині десь і були, а от копит не було напевне і це кожен міг укмітити. І той пес-коза, коли Маруська дерлася слизькою стежкою, майже торкаючись руками землі, тицяв їй козячою мордою під зад, ніби підштовхував господиню чи виявляв якісь інші, менш пристойні, зацікавлення, тож маруха на нього гостро накричала, адже була збуджена від баталійного запалу із Пшоном і не до жартів їй було із цим капосником, тим більше, що в голові в неї перекидалися, як кубики, думки: куди б це їй податися, адже покинула Пшона несподівано в стані афекту і нового місця для прожиття не підшукала. Отож ішла через моста й метала позирки на хати околиці, і коли погляд її падав на якесь обійстя та хату, то та ніби просвічувалася, тобто стіни ставали прозорі, відтак, хоч і далеко звідсіля було, виразно бачила, як там сновигають, сидять, лежать чи стоять якісь чорні стовпці — пожильці отих хат, але ніхто з них Маруську не зацікавив, бо в партнери до щойно розпочатого танцю не годився. І її аж відчай узяв од цього марного просвічування, а коли брав її відчай, то це миттю

позначалося на нервовій системі її пса, котрий звався трохи незвичайно — Лоботряс чи (у ніжнішій формі) Лоботрясик, тож пес починав скавуліти або й погавкувати.

— Не мішай мені думать! — верескнула Маруська. — Не бачиш, що я зайнята!

Пес гавкнув із розумінням, хоч йому більше личило б мекати, аніж гавкати, але тихенько повискувати не перестав. Тоді маруха зупинилася, в обличчя дув прохолодний вітер, і міст од того вітру хилявся туди й сюди, наче живий, а ще той вітер остуджував її, адже й досі перебувала у стані афекту чи баталійного запалу; холодно примружила очі й іще раз пильно озирнула околицю.

І тут тілом її пройшов дрож, жінка стрепенулася й завмерла. Пес миттю перестав скавуліти, спинився біля господині, й собі пильно задивившись на околицю, і дивилися вони в одне місце, де згрудились у купу кілька хат, а в тих хатах битком понапихано ворухких, як черв’яки, істот: жінки, чоловіки, діти, коти, собаки, але в одному із цих скупчених будинків, власне цілком ненадійно зведених халуп, у маленькій комірчині, на ліжку, лежав тільки один чоловік, тобто поблизу нього не було ані жінок, ані дітей, ані котів чи собак: чи спав, чи ліг спочити, чи, може, валявся п’яною колодою (як побачимо далі, припущення правильне, але неточне); Маруська миттю вгадала, хто то такий, через що в очах її заграла дивна якась вода, десь так як справжня, коли її мружить вітер, але це тривало коротку мить; по вустах ковзнула чорна гадючка усміху, а очі стали спокійні й холодні, як джерельні кринички. Тіло розтерпло, бо тепер уже знала, куди йти, отож могла не поспішати, а там, на брудному, розкиданому ліжку, й справді лежав чоловік, заклавши під голову руки, у роті в нього стриміла погасла цигарка, а очі нагадували не так джерельця, як болото, що його вимісили ратицями якісь демонологічні істоти. Лежав непорушно й застигло, ніби й неживий, коли б не оті широко розверсті очі, і в думці не маючи (бо в голові не було жодних думок, а щось таке, як оте розтовчене ратичками болітце, отож очі й стали віконечками до того болітця), що до місця його

спочину наближається істота жіночої статі, яка безапеляційно і без погодження з ним вибрала його в кавалери до свого дамського танцю, бо жодного іншого (ліпшого чи гіршого) видивитися з того хиткого й небезпечного мосту не могла. І, можливо, за тим її ходом і за тим щохвилинним їхнім зближенням пильно стежило око, але не те, вправлене в трикутника, що значно пізніше стежитиме за Євою з Адамою, а цілком інше, можливо, також схоже на козлине — здається, це й був балетмейстер того балету-маскараду, кілька епізодів з якого автор викрав для написання цього дійства, а що на тому балі все попереплутувалося, то й вийшло, що автор посплутував часи, адже маруха облила Пшона фосфоричною рідиною не після того, як його відвідали Єва з Адамою, що описано в акті першому цієї драми, а до того років за п’ять, отже, все тут поперевертало ся з ніг на голову; вистава почала прокручуватися в часі не вперед, а відкручувалася назад; можливо, саме так звеліла чинити балатмейстерові естетика постмодернізму, мета якого — поламати всі знані й випробувані художні форми, бо все знане й випробуване хвору голову балетмейстера з козлиним оком (де ділося друге око, хто і зна) не задовольняло й не цікавило, — ось чому автор вважає свого твора повістю навиворіт.

Отож Маруська спокійно йшла вулицею околиці, за нею так само плентався козел-пес, часом зупиняючись і по-соколиному дивлячись на шлях. І якось так сталося, що ніхто із жіноцтва — пожильців цих хат — не виставив цікавого носа, отож у розмові Маруську не зупинив, ба вулиця виявилася цілком порожня, коли не рахувати сучечки, що, побачивши жахнючого пса-козла, кинулась навтьоки, але так, щоб від пса-козла і втекти, і не втекти, тобто його зацікавити. Але всі ці жіночі заходи виявилися марні, бо Марусьчин пес розумів важливість, ба серйозність їхньої з господинею ситуації, отож пішов, високо підвівши голову, і хіба нюшив довкола, ніби бажав (чи вдавав, що бажає) допомогти господині знайти таке помешкання, де сума відповідних запахів визначала б можливість щасливого Марусьчиного поселення, а це значило: і його.

Маруська зайшла до мацюпенького дворика, а пес насторожився: чи нема тут собаки іншого? Але знаків такої небажаної присутності не віднайшов, отож і Лоботряс зайшов у двір за господинею і почав по-діловому рознюхуватися. Маруська тим часом обережно постукала, але з-за дверей ніхто не обізвався. Тоді вона потягла двері до себе — виявилися незачинені.

— Привіт! — сказала вона, сідаючи на ослінчику, облізлому аж так, що вже не було куди й облізати. Лоботряс велично присів поруч, вивалivши червоного язика.

— Чогось хотіла? — хрипко спитав із ліжка чоловік, його звали по-вуличному Кожух, хоча прізвище мав інше, якого, до речі, ніхто із сусідів не знав, бо й батька свого Кожух не відав, та й, здається, і мати його не могла б напевне визначити; материне ж прізвище було Зашивайло, а може, і це було тільки вуличне прізвисько — принаймні, й цього ніхто до пуття не знав, її звали Зашивайлиха та й усе.

— Це я покинула Пшона, — спокійно сказала Маруська, — ба дуже надо мною здівався. А я, хоч яка уступчива, терпіть не можу, коли надо мною здіваються.

Прорікши це, Маруська церемонно стулила губки бантиком.

— А я тут при чом? — в’яло спитав Кожух.

— А при том, шо хочу попроситься до тебе на кватіру, — незворушно сказала Маруська. — Договоримся!

Кожух аж сів від несподіванки.

— Не бач, яка конура? — спитав. — Мені самому місця мало.

Маруська спокійно обдивилася конуру, бо й справді: не кімната це була, а щось подібне до барлогу: ліжко з розкиданою в неладі постіллю, маленький саморобний стіл і один ослінець, на якому й сиділа тепер.

— А їсти де вариш? — спитала.

— Не варю! — буркнув Кожух. — Мамка приносить, хоч я од неї одділився. Дуже вже пиляла, що на роботу не хожу, от я й відділився: двері до неї забив, а їй вирубав замість вікна, — і він захихотів, а може, закрекекав, як здоровенна жаба, струшуючись усім тілом.

— То я, коли не проти, візьму тебе на своє ждівєніє, — незворушно сказала Маруська, — а ти мене пустиш на кватіру. Не знаю тіки, де варить. Може, електричну плитку купить?

— А де спать будеш? — зчудовано видивився Кожух. — Зі псом на підлозі?

— Нє, на полу я спать не привикла, — так само незворушно сказала Маруська. — Я на краваті, а ти де хоч: чи на краваті, чи на полу. А пес може в сінцях чи надворі, коли буду йому зробиш.

І тут вони зустрілися очима — пес-козел і Кожух: собака дивився розумно і трохи зневажливо, а Кожух лив болотяну воду, у якій не було ні розуму, ані сили, такої необхідної псам для пошанівного ставлення до господаря.

— Не наравиться мені твій пес, — сказав Кожух.

— Бо він вумний, — сказала Маруська, — а ти вумний тіки тоді, коли не труїш себе таблєтками. Він у мене особенной породи!

— Ще работаєш на тому складі? — уже з інтересом спитав Кожух.

— Да! І могла б приносити тобі оттудова таблєтки, бо ти все дно на тих таблєтках спорчений. А в мене на складі всяких таблєток повно, скажеш тіки які. Й тобі буде харашо, й мені.

Кожух потягся чорною — чи давно немитою, чи надто зарослою — рукою до потилиці й почухмарився.

— Не знаю, — сказав, тоскно дивлячись у єдине віконце. — І Пес мені твій не наравиться. Прожени чи віддай кому, а то він на чорта схожий.

— А це вже нє! — рішуче вимовила Маруська. — Бо я з ним всіда! Він без мене не може, а я без нього. І куди б не віддала, він усе одно прийде, бо вумний. Без пса я не можу!

— Ну, то й живи зі своїм псом! — буркнув Кожух.

— У пса кватіри нема, — звищила голоса Маруська. — Коли б була, то я лучче б із ним жила, чим з вами, бухариками і токсиками. Я тебе не принуждаю: хочеш — приймай, не хочеш — знайду другого.

— А шо в тебе із Пшоном вийшло? — спитав Кожух.

— Це можеш у нього розпитаться, — сказала Маруська, — Здівався, а я цього не люблю. Свиня твій Пшоно!

— Да, він свиня, — тоскняво згодився Кожух, дивлячись у вікно. — Не хочеться мені тебе приймать.

— А це ж чому? — здивувалася Маруська.

— Ну, як це тобі сказать… — так само печально мовив Кожух. — Бачиш, і в мене єсть недостатки, бо я ревнивий. А коли таблєток ковтну,

ну поначалу, то це в мене возбуждається, і я тада чорт зна шо можу накоїть. Нє, лучче ти мене не чіпай! Іди, куди хоч, а мені дай спокій!

— То тобі і женщини не тра? — верескнула Маруська.

— Коли сказать по правді, — мовив Кожух, тоскняво дивлячись у вікно, — то женщина мені тра. Але теперички женщини в чортиць починають перекидаться, і нам з вами біда. Я вже цієї каші наївся. Лучче сам буду жить: сам сказився, сам і примирився.

— По-моєму, я тобі вигідні условія придлагаю, — сказала Маруська. — А ще приберу, постіраю, тебе в чистоті тримать буду — це крім того і таблєток. Подумай, бо я набиваться не жилаю, — і її очі знову стали, як джерельні кринички.

— А коли не зживемся? — спитав Кожух, зорячи у вікно.

— Не зживемося — піду дальше, — спокійно сказала Маруська. — Така моя судьба: іти дальше. Йду отак, у те дальше, і ніяк не прийду. І ти зі мною, мій Лоботрясику, — вона спрагло обійняла пса й поцілувала в морду. — Один ти мене в цій жизті не покидаєш, а всі другі — падло падлом!

2

І вони почали жити разом, а може, й не жити, а танцювати химерного танця на своєму балі-маскараді. І був це дамський танець, бо запросила на нього таки вона. І Кожух, а звали його Вітька, коли ковтав таблетки, що їх почала щодня приносити Маруська, чомусь уявляв, що вони щовечора приставляють до хмари драбину, відтак перша лізе по ній вона, Маруська, а за нею — її пес, а за псом — він, Кожух, і так вилазять на хмару і починають там скоки, і гоци, і геци втрійку, пес при цьому ставав на задні лапи. І перед ним, Вітькою, пливли синьо-червоні, чи мармурово-зелені, чи блакитно-чорні, чи сіро-плямисті пасмуги, які

так хитро складалися, що утворювали тим часом подобу рингу, і він, Вітька, після гоців і гецiв одягав боксерські рукавиці, і такі ж рукавиці одягав і пес. І вони починали гамселити один одного. І щоразу, як улучав Вітька в козлину морду, то на тій голові виростали роги, а як улучав у його морду пес, то Вітьці Кожухові здавалося, що роги ростуть і в нього. А Маруська на їхній бій дивилася і чомусь їдко реготала, аж за живота бралася, а особливо тоді, коли пес-цап улучав, і то дошкульно, його. Тоді Вітька зіскакував із рингу і починав ганятися за Маруською, кричачи, що вона болiє не за нього, а за пса і що вона цю утробину любить більше, як його, а Маруська тікала й верещала, а пес там, на ринзі, заливався шаленим гавкотом, але зіскочити не міг чи й не хотів, отож несамовитів і пирскав слиною на узвишші. А роги в нього виростали майже такі, як у справжнього цапа. Тоді Вітька покидав ганятися за Маруською, яка падала й ридала на розкиданій постелі хмари, а він, утупивши печального позира в те місце, де помирало сонце, шов та йшов, а коли обертався, то бачив, що пес уже біля Маруськи, схилився і злизує їй із обличчя сльози. І від того у Вітьчину душу наливалося гірко-солоних помий, і відчував: ось-ось виблює. Але не блював, бо до їхньої хмари причалювала інша — у формі білої каруселі. Отож Вітька Кожух сідав на ту каруселю, на біле й м’яке сидіння, і починав крутитися, і крутився так до запаморочення.

Отак і виходило: вранці Маруська йшла на роботу, встигши зварити йому і псові якоїсь юшки; Кожух цілими днями тинявся околицею: присідав до рибалок, коли ті пили (сам не пив), до п’яниць, хоч би до того Єви з компанією. Інколи й сам подавався ловити рибу, але найлюбіше вдавав із себе рибінспектора й полохав на річці тих, котрі не були з околиці, а рибки увірвати хотіли, отож і ловили з гумових човнів сіточками. І він тоді дико горлав і матюкався, показуючи здаля спеціально дібрану книжечку, забирав сіточки й рибу і мав од того похмуре задоволення. І поки це все тривало, йому, Вітьці Кожухові, здавалося, що час стає гумовий, що важко й туго розтягується, а все тому, що чекав, коли закінчиться день. Тоді прийде Маруська, але не її чекав, а таблеток. Раніше ті таблетки мусив купувати сам, отож пробував удень у промислі, хоч би вдаючи рибінспектора, — на таблетки

треба грошей. Увечері ж трійло ковтав і потрапляв у дивний і чудовий світ, де все ставало барвисте і плитке, де і він пливав, відчуваючи коли не щастя, то захват і радість, отож заради того щастя й жив. Тепер життя його спростилося, бо таблетки приносила Маруська; грався ж у рибінспектора не для того, щоби продати рибу чи сіточки, а щоб ту рибу принести додому, бо з неї, а ще з краденої картоплі та цибулі, варилася не раз юшка. І оте щоденне чекання, поки Маруська прийде, ставало зовсім таке, як любовне, отож жадібно ковтав таблетки, і поки ті ще не розібрали його, встигав управитися з Маруською, бо пізніше, коли таблетки вже діяли, не до того йому було — тоді потрапляв у світ любіший, а коли очунювався (а це бувало здебільшого серед ночі), то чув, як голосно хропе Маруська, а побіч гаряче дихає пес, бо пес завжди опинявся між ним і Маруською. І тоді ним, Вітькою Кожухом, струшував дикий шал, відтак у голові шарики заходили за ролики, а коли це траплялося, то переставав розуміти себе, і дії його ставали нерозумні, більше — незбагненні, отож із диким криком проганяв пса з постелі, а коли той інколи опирався, то виволочував його за ошийника в сінці — пес гарчав і пручався, але на Вітьку не кидався і не намагався вкусити, тільки виривався і вищав, як свиня.

— Знову цей пес у постелі! — кричав Кожух на Маруську, яка дивилася на нього широко розверстими очима. — Щоб це мені було в послєдній раз!

— Але шо він тобі мішає? — сонно питала Маруська. — Ну, привик спать коло мене, то шо?

Тоді Вітьчине єство починало наповнюватися їдким димом, що труїв його і сколочував. Примружувався, очі ставали ніби рисячі, і шипів:

— Спиш зо мною чи з псом?

— Але ж ти мене мав, — незворушно відказувала Маруська.

— А пес тоже тебе мав? — питав, ще більше наповнюючись їдким димом.

— Ти малахольний, Вітька, — казала крижаним голосом Маруська. — Труїш себе таблєтками і тобі чорті-що в голову бухкає. Чи думаєш, я звращенка?

— Чорт тебе знає, що за одна! — кричав Кожух. — Пшона ж обілляла якоюсь гадостю.

— Да, обілляла, — спокійно сказала Маруська, — бо він здівався!

— І пес із вами тоже спав? — кричав Кожух.

— Да, спав, бо Пшоно, не в примєр тобі, собак любить, — казала Маруська. — Чого до невинного Лоботрясика сіпаєшся? Таке ж хороше животноє! І нічо тобі поганого не дєлає!

— Я ревнивий, Марусь, дуже ревнивий, — понуро казав Кожух. — І тебе про сеє предуприждав. Або прожени пса, або забирайтеся з мого дому, щоб я вас не бачив.

— Це тобі моча з тих таблєток у голову стукнула, — сказала Маруська, — шо таке дурне говориш. Завтра встанеш, і стидно тобі буде. Та я вже до тебе привикаю. Хоч, дам таблєток, заспокоїшся?

Але він уживав таблетки лише раз на день — увечері. Тому сідав на полупаного ослінця і починав труситися, помахуючи головою, як кінь, з очей його викочувалися сльози, і схлипував, мов дитя.

— Малахольний ти, Вітька, — ніжно казала Маруська. — Таке з тобою ті кляті таблєтки дєлають! Іди пригрію!

І він, схлипуючи, як дитя, ішов до неї, а вона обнімала й починала гладити. І він помалу заспокоювався, відтак засинав, а коли прокидався вранці, між ними знову лежав у постелі пес.

3

Цей собака діймав його ще й тим, що Кожух дедалі більше переконувався: мала рацію Маруська, коли сказала, що він, тобто пес, "вумний", а другий він, тобто Вітька, "вумний" тільки тоді, коли не труїть себе таблетками, а що труїв себе таблетками щодня, то виходило, за Марусьчиною логікою, що "вумний" Кожух не буває, хоча це не зовсім так, згадати б, як мудро він придумав здобувати собі рибу, удаючи рибінспектора. Але все одно, коли пес дивився на нього, Вітька Кожух не міг побороти відчуття, ніби той і справді розумний: пильно вистежує всі його рухи, що він, пес тобто, більше ненавидить свого господаря, як той його, і що з цим Лоботрясом годі поводитися безоглядно, бо, чого доброго, і до нещастя може дійти. Ні, не гавкав на Кожуха і не кидався, але очей не спускав, а що найгірше — у глибині тих очей ховався глум: отож виходило, що вони почали особливо непримиренне змагання. І в цій війні конче хтось мав упасти, а хтось — перемогти, і Вітька Кожух аж ніяк не був певний, що переможцем вийде він. Бо попри спалахи люті, які траплялися не тому, що він, Кожух, лютий натурою, а тому, що кінчалася дія таблеток, попри немилосердне викидання пса з постелі і попри крики супроти Маруськи (часом і ляпаса їй давав) норовом Вітька був плохий, більше мирний, як нахрапистий, і пес, на Кожухове переконання, це чудово відав, адже в собаки було навпаки: мирний зовні, а в глибині його уважних, розумних і пильних очей, як у каґебістів, що їх описували чи зі страху, чи з ентузіазму творці тоталітарної літератури, ховався, як і в тих-таки каґебістів, тупий, немилосердний і кривавий звір. І це ставало тим паче дивним, бо з Маруською Кожух зживався незле. Вона йому не тільки не перешкоджала, а й справді була корисна, і не тільки розбавляла самотність, од якої йому часом і вити хотілося, а часом уділяла й ласку, як це вище описано. Ласку, але не гроші, хоча, прийшовши в його конуру, заявила, що бере його на своє "ждівеніє", очевидно, те "ждівеніє" стосувалося тільки до таблеток;

правда, приносила хліб, чи булку, або інше їстівне, чого собі Кожух без грошей роздобути не міг: солі, наприклад, або крупи, але цього було мало, коли не сказати трошки. Якось не стерпів і обурився:

— Сказала, — мовив, — що береш мене на ждівеніє, а де воно?

— До мене жив, — стоїчно відповіла Маруська, дивлячись на нього так, як любив дивитися і її пес, — проживеш і теперички. Любиш кататься — люби і санки возить, — тобто Маруська увіч давала знати, що годувати його не збирається, а тільки дещо в дім підкидає — і то хтозна заради кого: чи заради його, Вітьки, чи пса.

— Раньше мені мамка юшку приносила, — сказав Вітька. — Тепер же не носить!

— А чому не носить? — спитала Маруська.

— Сказала: хай тебе твоя лярва годує, а я, тоїсть вона, не збираюся. А ще каже: цього клятого псюру — притягла, каже, а я чужих псів, каже, годувать ждівенія не маю.

— Ну, я тебе тоже не збираюся кормить, — немилосердно сказала Маруська. — Мені тра якусь копійку зібрать, бо виженеш, де дінуся? — практично призналася Маруська. — За харошу хавку йди на роботу.

Але слово "робота" було цілком Вітьці Кожухові незрозуміле.

— Хочеш погнать мене ще й укалувать? — збурився він. — Ну, цього не діждеш. Нема в мене сили укалувать!

— То годуйся, як можеш і вмієш! — прорекла Маруська.

— А чим же платиш за кватіру? — спитав Кожух.

— Як і всяка порадошна женщина, — з убивчим спокоєм мовила Маруська. — Даю тобі, прибираю, варю, стіраю лахи, що — мало? А таблєтки?

І це була правда. Давніше, як уже говорилося, він собі не варив — приносила юшку, щоб не здох, матір, а як вона при цьому ґдирала, як ґдирала! Прибирати в себе й не думав, не прибирала й мати, адже були посварені, а зараз — чисто; тобто мав те, чого не вельми потребував. Лахи собі сяк-так мочив сам, змиливши, коли було мило, виполіскував та й вішав сушитися, а коли не було мила (частіше не було), то тільки сполiскував; а що мав від Маруськи й задоволення, бо давала йому, тут уже не заперечиш. Маруська все, що стосувалося до її жіночих обов’язків, робила добре, старанно і без ремства, так само справно приносила й таблетки. Отож, у хвилини розм’якшення Кожух мусив признати, що з Маруською жити легше, і коли б не той клятий пес (він, бідаха, не розумів, що в кожної жінки є такий пес, живий чи символічний), то він би взагалі до неї претензій не мав. Не була вона гарна й молода, дивилася вовкувато, але це його не вельми обходило, як казав його приятель Єва (зазначимо: казав ще тоді, коли не втратив чоловічої сили): "Жінка — це як бухло чи горілка: чи налита в кришталь, чи у кварту, — напій один!" — он як мудро колись, до втрати чоловічої сили, умів висловлюватися Єва, потім це в нього, тобто схильність зрідка говорити мудро, минуло.

— А чо’ думаєш: прожену тебе колись? — спитав Вітька в Маруськи.

— Бо мене всі проганяють, — сказала спокійно Маруська, — Я ж незаконна. А незаконних не люблять, попользуються та й женуть!

Він аж отетерів, почувши таке, і знову-таки рації Марусці відмовити не міг.

— Ну, від Пшона ти сама пішла, — сказав.

— Бо він свиня! — сказала Маруська. — І коли я йому те здєлала, то це все одно, що мене прогнав.

І це була правда, бо який чоловік після того, коли жінка облила йому голову якоюсь гиддю, від якої повилазило все волосся, таку б жінку тримав?

І тут, під час тієї знаменитої розмови, Вітьці Кожухові хтось ніби молотком по лобі цюкнув, як у тій казці: "Трах-цок у лобок, за хвіст та в торбину!" — тільки з тією різницею, що не хтось цюкнув Вітьку по лобі, а він себе, і ніхто інший схопив його за хвоста (бо й хвоста не мав, був-бо чоловіком без демонологічних ознак) і кинув у торбину, а це знову-таки вчинив із собою сам, і в тій торбині, тобто в нутрі його, щось заколотилося, а коли щось колотиться, то щось і збурюється, а коли починає грати, то щось виграє. Отже, у Вітьки з’явилася цілком раціональна думка: сходити до Пшона і одне — подивитися, який він має вигляд після тієї пригоди з вилитою на голову гиддю, а друге — розпитатися про Маруську, адже сам нічого про неї не знає. Була не з місцевих, а де її видер Пшоно, не відав ніхто — десь виловив із надр цього світу, а може, прийшла до нього як клієнтка по самогон, от Пшоно її й підчепив, бо він усіх підчеплює, тільки не всі на його гачки спокушаються. Але й ця думка малоймовірна, бо Пшоно, з видимої самооостороги, чужим самограю не продавав, резонно підозрюючи, що той чужий може бути підісланим, щоб піймати його, Пшона, на гарячому, — як бачимо, його голова була міркуюча, тобто наливав мірку і тримав мірку в голові, — а коли Маруська в нього з’явилася (було то років зо два тому, отже, протрималася в нього досить довго), то люди його типу, тобто самогонники, жили ще вельми остережно, щоб не потрапити на гачка. Але надто малоймовірна ця думка тому, що Маруська, — і це Вітька Кожух сприйняв не без здивування, — горілки не пила, отже, була якась загадкова, а це значить — не до кінця збагненна. Не вживала вона й таблеток, як оце мусить він, однак, прийшовши до нього, добре відала, що таблеток він уживає (зрештою, це розгадати легко: міг сказати Пшоно); друге незрозуміле в Марусьці: усі навкруги чудово знали, що Пшоно любить над жінками "здіватьcя",

бо в нього побувала не одна, а ця прожила з тією "свинею", за її ж означенням, аж два роки, чи скільки там, отже, весь той час терпіла, а це довго! Ні, без розмови із Пшоном тут ради не дати, твердо вирішив Вітька Кожух, отож однієї чудової днини і керував свої стопи на моста, яким категорично заборонено ходити, не тільки їздити, і це сталося десь місяців за два по тому, як Маруська облила Пшонячу голову якоюсь загадковою рідиною.

4

Чому так довго відсував візита до Пшона Вітька Кожух? А тому, що, як усі ледачі чоловіки, звик усе відкладати й тягти, а по-друге, бачачи, що між ним і псом-козлом заходить до війни (бо щоночі виставляв того з власної постелі), Маруська поступилася, тобто почала зачиняти вхідні до сінців двері, за якими мав житло пес, на гачка. Отже, як бачить доскіпливий читач, проблема розв’язувалася елементарно: накинути гачка та й по всьому. Чому того не міг учинити сам Кожух? Таж із вельми простої причини: увечері ковтав таблетки, ставав одурманений, і лазив із Маруською та псом по хмарах, перед цим здолавши драбину, цілком подібну до Якової, і влаштовував на хмарині танці та боксерські змагання, а боксерські тому, що юного Кожуха один із його однокласників, на прізвище Силик, повів колись у боксерську секцію для підлітків, однак, попри всі свої старання, Вітька не зміг виграти жодного мордобиття і завжди падав, розкинувши руки й ноги, в нокауті, отож його із секції юних боксерів елементарно поперли, що поклало йому на серце жорстокого карба. Але, незважаючи на таке своє спортивне щастя, він часто марив боксерськими змаганнями, особливо коли перебував під одурманливою дією таблеток, і, що дивно, завжди ті змагання вигравав, тож не він, а його супротивники безсило падали, розкинувши руки й ноги, а він тріумфально всміхався, коли йому підводили переможну руку. Тепер же в його мареннях з’явився суперник-пес, із яким він, Вітька, й бився героїчно на хмарі і також завжди перемагав, отже, його чоловіча пиха ставала задоволена саме в такий спосіб, а ця значило: цілком позбувався комплекса

неповноцінності, на який часто хибують чоловіки його подоби чи конституції.

Але одного разу, коли він бойовито змагався на хмарі із псом-козлом, а Маруська при цьому істерично реготала (хтозна, чи з нього, чи з пса, — він же гадав, що таки з нього), сталося щось цілком непередбачене, бо пес-цап, якому він героїчно влупив по носі, раптом почав змінюватися, тобто в нього почали рости роги, а очі залилися зсередини кров'ю, і це ще можна було зрозуміти, але з тих очей раптом вибухло два протуберанці з іскрами; відтак обросле шкурою тіло настовбурчило волосини, ніби це був уже не пес, а їжак, а на задніх кінцівках (як було на передніх, Кожух не міг бачити, адже були в рукавицях) почали наростати козячі, а може, свинячі ратички, ротяра ошкірилася, і на Вітьку дихнуло таким сопухом, який звичайно буває в пеклі: суміш горілої сірки, смоли, вугілля (ним і підігрівалися котли з грішниками), самогону-бурячанки, нужника, збуреного кинутими в нього дріжджами, помий, які добре вистоялися, а ще собачого чи козлячого падла — і всією цією мішаниною пес-цап із поетичним ім'ям Лоботряс дихнув на Вітьку Кожуха, що дало більшого ефекта, як ужиті ним таблетки, від чого, ясна річ, Вітька очманів, одурів і вчадів, а такі речі можуть тільки послабити бійцівського запала. Відтак Кожух навіть у видженні (де міг перемагати не так силою, якої не мав, а уявою, духом), що з'єднувалося з його нездійсненними мріями, дістав ув обличчя потужного удара й не встиг передихнути, як дістав другого, ще потужнішого — його тяма замакітрилася, і він, Вітька Кожух, досі непереможний, чемпіон над чемпіонами з боксу в найлегшій вазі, відчув гострий біль у плечі, чим миттю скористався суперник і почав гамселити Кожуха, як мішка з тирсою. Вітька не зміг утриматися на ногах, гримнув спиною на діл хмари, досить-таки твердий, як здалося, а десь ізбоку задзвенів, охаючи, як солов'їний навпереміш із жаб'ячим, Марусьчин сміх. Він же, Вітька, безсило розкинув руки й ноги і тоскно відзначив, що вище від цієї хмари, на якій лежить, хмар уже нема, тільки синя чорнота, котрій не буде кінця. І з того жаху Вітька Кожух прокинувся, бо щось сипко дихало йому в обличчя і пахло десь так, як вище описано; перед ним горіли синьо-чорні вогники собачих очей, а пащека Лоботряса була

розхилена і якось дивно зсередини освітлювалася, від чого Вітька дико закричав, скочив на рівні, схопив пса за ошийника і з дикою лайкою поволочив із кімнати. Але цього разу пес теж ніби сказився, бо почав огризатися, смикатись і рватися, ледве не цапнувши Вітьку зубами. Коли ж Кожух скаженів, то сила його й справді десятерилася, і він завдав псові потужного стусана ногою — Лоботряс вилетів у сінці. Але й це не зупинило роЗ'юшеного Кожуха, він випер пса із сінців надвір, а тоді замкнув двері на ключа зсередини, бо Лоботряс почав битися в них знадвору, чи скиглячи, чи ревучи, чи гарчачи, а може, чинячи все заразом.

— Що це ти розвоювався? — сонно спитала Маруська.

— Не бачила? — ревнув чи загарчав Вітька Кожух. — Коли це скінчиться, коли? Пес знову був у ліжку!

— Це я забула зачинить защіпку, — байдуже обізвалася з темряви Маруська.

— У встатній раз із твоїм псом! — загорлав Вітька.

— То вбий мене за те, що забула накинуть защіпку, — понуро озвалося з ліжка. — І собаку вбий! Ти ж самашечий, Вітька!

— Да, я самашечий! — горланув Кожух. — І буду самашечий, коли не призовеш свого пса к порядку! Оддохнуть не дайоть!

— А ти мені не угрожай! — понуро долинуло з ліжка. — Я тобі зла не зробила, отож лучче не угрожай!

— Не тобі угрожаю, а псу! — відчайдушно крикнув Вітька.

— Це всьо рамно, — сказала зимно Маруська, і він побачив, що з ліжка почала зводитися мара, біла й страшна, з виставленими й розчепіреними руками.

— Та ти шо! — перелякався Кожух. — Сказилася?

— Поки шо нє, — мовила грізно мара, опускаючи руки. — Але можеш до того довести, що скажусь. Лучче мене вижени з Лоботрясиком, чим такі сцени устраївать! Бо я тоже вмію буть самашеча…

І Вітька Кожух затремтів, як осінній листок, бо вперше побачив у своїй квартирантці чи співжилиці оте страшне й загрозливе, через яке й постраждав його попередник Пшоно. Бо де було йому, збудженому, роздразненому й розпіненому, збагнути, що все відбуте тільки танець; що це насправді — сцена; що балетмейстерові, якого не знає й не бачить, схотілося запровадити в їхні скоки, які вже й одноманітні почали ставати, якусь жвавішу драматургію, тож і зробив драматургом пса, залишаючи провідним танцюристом таки Маруську. І хтозна, чи це смішно, чи трагічно, чи, може, трагікомічно?

— Ну, ладно, не пінись! — сказав Кожух мирніше. — І щоб не забувала мені зачинять двері! — крикнув вольовито, але фальцетом.

— Сам зачиняй! — буркнула Маруська і знову вляглась.

Ліг поруч — усе тіло йому тремтіло.

— Ти ж знаєш, — сказав мирно, — ввечері принімаю таблєтки, тож сам зачинить не можу.

— А ти не принімай ті чортові таблєтки! — сухо сказала Маруська.

— Я вже від них у завісімості, сама знаєш, — мовив Кожух. — Успокой мене, Маруська, бо тремчу.

— Чорт не вхватить, — відказав немилосердний голос, і жінка шумко перевернулася, показавши йому білу спину…

І він відчувсь раптом малим та самотнім. Пізнав, що ніч — це розчленований і розчинений у темені пес-козел, який обліг їхню хату, ніби обійняв лапами, начавивши на неї грудьми, а ця жінка, що відвернулася від нього, аж ніяк не жива істота, а тільки одна з білих стін, холодна і мертва. І що йому нема виходу із цього стисненого простору, бо вже не має ані сили, ані можливості шукати драбин і хмар; насправді ж жодних драбин і хмар не існує, а тільки його безмежна й безконечна самота. І ця самота має той запах, яким дихав на нього пес. І має вона тіло, як ця ніч, а вікна й двері його простору забито іржавими цвяхами, отже, відчиняться вони тільки тоді, коли іржа ті цвяхи доїсть. І він уперше пошкодував, що впустив у свою самотність і цю жінку, і цього пса, адже виразно сказала: вона і цей пес-козел — те саме. Отож ніхто його в цій ночі не заспокоїть, ніхто не приголубить і не шепне на вухо лагідного слова. І він навіки залишиться в залежності від ночей, яких завжди боявся, — може, тому й почав труїти себе таблетками; від псів-козлів, яких уже несила перемогти в привидних боксерських змаганнях; од жіночої плоті, яка дається не просто, а з жахливими ускладненнями; од цілого світу, який хоче оволодіти ним й обернути на ґвинтика своєї машини; од себе самого, власне, кволості своєї, бо такий у цей світ народився: не побивати, а бути побитим, не перемагати, а бути переможеним, не вести танцю життя, а бути веденим — ось чому переступила його порога саме Маруська, тобто та, про яку ніхто нічого гаразд не відає, а що в ній є щось небезпечне і страшне, устиг переконатися. Ні, йому конче треба зустрітися із Пшоном, і відкладати цього аж ніяк не можна, інакше в цих ночах із псами і загадковими жінками пропаде, адже не дав йому Бог сили до змагання та опірності.

Маруська очевидно відчула його стан, а може, до неї дійшли оті тоскні хвилі, якими пульсував у ніч Кожух.

— Іще тремтиш? — спитала глухо.

— Е, що тобі до того? — кволо озвався.

— Успокоїть тебе? — спитала Маруська.

— Мені все рамно, — буркнув.

Тоді вона різко повернулася, і її рука почала гладити його тремтяче тіло, легко зачіпаючи і його сокровенність, яка почала оживати.

— Зроби своє і заспокойся, — наказала коротко.

Він скосив око й побачив білу, але вже розкриту пустелю. Не хотів, але знав, що туди піде. Піде й голосно там заволає, бо в пустелі завжди волають ті, котрі в неї входять. І він у неї ввійшов.

5

Пшоно пов’язку з лиця вже зняв, хоча якийсь час, як оповів Вітьці Єва, ходив із забинтованою головою. Але не тому, сказав! Єві Пшоно, що в нього там, під пов’язкою, рани, ні, ран не було, але волосся повилазило, а шкіра стала тоненька й рожева, як у поросяти, із синюватим відливом, тобто як у здохлого поросяти, і він, Пшоно, певний час соромився показуватися людям. Але мусив те робити, бо з його промислом мав виставлятися на людські очі конче. Та до всього людина звикає; поступово почав звикати до нового свого обличчя чи, точніше, голови й Пшоно.

— Так і оставиш і нічо не зробиш? — спитав Вітька Кожух, із зачудуванням розглядаючи нову парсуну Пшона.

Той сидів по-турецькому на ліжку й нагадував індійську картинку, яку Вітька десь бачив, — забув де та й коли, — але що кар* тинка була індійська, пам’ятав напевне.

— Бачиш, — опустив безвії повіки Пшоно. — Коли признать по справедливості, то я те заслужив. Багато розказувать не буду, але, як не крути, а я таки свиня. А теперечки, коли вона в тебе, як не крути і не верти, Кожушку, а свинею станеш ти, — і Пшоно розтулив вершу й зареготав. Та Кожухові не було зовсім смішно, можливо тому, що не до кінця збагнув Пшоняного афоризму.

— Ну, харашо, — мовив, скільки міг, енергійно. — Але я не все пунімаю. Ти з неї здівався?

— Здівався, — зітхнув Пшоно.

— Ну, харашо! — знову енергійно сказав Вітька. — Але вона прожила в тебе два года, так?

— Два года, і три місяці, і чотири дні, — сказав Пшоно.

— І все времня над нею здівався? — вилупив очі Кожух.

— Здівався, Кожушку, — покірливо згодився Пшоно. — А може, й нє, бо приймала і не ремствувала.

— А чого ж вона сказилася? — спитав Кожух.

— Бачиш, — багатозначно примружився Пшоно. — Я привів до порядку її собачку.

— Як це привів до порядку? — не зрозумів Кожух. — Я тоже приводжу того чортяку до порядку, виганяючи зі своєї постелі, але лисий ще не ходжу.

— Бачиш, у тебе другое дєло! — сказав мудрасно Пшоно. — Ти воюєш за свою кравать, на яку маєш право, бо там ти її, на тій краваті,

сказать, товчеш, як це й положено. А я того чортяку відхльостав, притому добре відхльостав, — у голосі Пшона пробилися задоволені нотки.

— Але чому? — спитав Кожух.

— Придставляєш, — мовив Пшоно, — внадився й почав хлеп-тати мою бражку, з якої я самограй жену. Чув про таке, щоб собаки пили бражку? Ну, я й розсатанів.

— Тоїсть, пішла від тебе не тому, що над нею здівався, а що поздівався над псом? — із здивуванням спитав Вітька.

— Виходить, що так, — сказав Пшоно, — тоїсть я обідив, як потім кричала на всю чорну свою пащеку, невинне животне. А яке воно невинне, те животне, коли хлептав мою бражку і унічтожав мого біснеса.

— А де ти її взяв? — спитав Кожух; треба визнати, що він був трохи зануда, через те й випитувався, коли щось хотів знати, аж надто доскіпливо.

— Де? Встретілись! — відповів Пшоно. — На базарі її стретів: я купляв обрізки своїм собакам, а вона — тому чорту.

— А чого сказав — чорту? — зацікавився Кожух, водночас уклавши собі в голову ще одну думку: отже, Маруська, оселившись у нього, приносила Лоботрясові відрізки м’яса й таємно годувала пса, очевидячки, саме тоді, коли він перебував під впливом таблеток.

Пшоно покрутив синьо-рожевою головою, яка підсвічувала, ніби роззирався, чи хто їх не підслуховує, і сказав, стишуючи голоса:

— Бо той собака, коли сказать по правді, по-моєму, й не собака.

— А хто? — вибалушив очі Кожух.

— Я ж сказав — чорт, та й ти так його назвав, а ми не зговорувалися, а сказали однако. А вона, та Маруська, можна твердить, — Пшоно знову сторожко озирнувся, — настояща, понімаєш, вєдьма, і хтозна, хто там у них старший і хто владає: чи вона ним, чи він нею.

— Як це владає? — не зовсім збагнув Вітька.

Але на те Пшоно зважив не відповідати. Дивно закотив очі під лоба, аж Кожухові трохи й страшно стало, чи не спричинилося йому, а тоді очі знову стали на місце, і Пшоно пильно зирнув на Вітьку.

— От ти спитав, Кожушку; так оставиш і нічо їй не зробиш? — мовив Пшоно. — Не зроблю і мститься не збираюся, бо з таким лучче не заводиться. Хочеш знать правду? — хитро примружився Пшоно. — Я даже радий, що вони пішли. Що їй тіки не робив, — голос Пшона мрійно затремтів, — ну, всяке придумував; здіваюся, Кожушку, а вона не йде. Хоч, розкажу, що я їй робив?

— Нє, — категорично мовив Вітька Кожух. — Це мене не інтерисує. Лучче скажи: чого вона вєдьма?

— Ну хоч би тому, що з чортом живе, — категорично сказав Пшоно. — А коли так біля нього стелиться, то вєдьма кончена.

— А вона з псом жила? — із жахом спитав Кожух.

— Ну, що значить жила? — мовив Пшоно. — Він же був при ній, а вона при ньому, а коли вмєстє, сказать, значить — живе. І я зі своїми собаками живу.

— А може, вони злягалися? — з тим-таки жахом спитав Кожух.

— Ти шо, таке бачив? — з інтересом спитав Пшоно.

— Нє, але він чогось лізе до неї в ліжко.

— Ну, мало чого? Він і до нас залазив, — спокійно відказав Пшоно. — Але шоб чогось там, брехать не буду, не примічав. Бо це я з нею злягався, ще й як злягався, — гордо мовив Пшоно. — Коли ж я, Кожушку, з кимось злягаюся, тому вже пса не нужно.

Кожух хитнув головою, ніби ствердив у собі якусь думку.

— Харашо, — мовив. — А коли пив твою бражку, п’яний бував?

— У дим! — сказав Пшоно. — І удівітєльно вив тоді, словно пісні співав. Я тоді й подумав: щось тут не так, і почав за ним слідить. Ну й застукав коло бражки.

— І тому подумав, що цей пес — чорт? — спитав занудно Вітька, а в голові відклав: от чому Маруська так мало харчів приносила в дім, вони із псом жерли й пили, коли він уявляв, що бавиться з ними й б’ється на ринзі, що на хмарі.

— Ясне діло! — відказав Пшоно. — Хіба нормальний собака буде пить бражку? І буде так удівітєльно співать. Ну, як по нотах співав! Можеш перевірить: дай йому сто грам, побачиш, шо буде.

— І шо буде? — спитав Кожух.

— Пєсні Шаляпіна, — сказав Пшоно. — А нормальний пес буде співать пєсні Шаляпіна — подумай, Кожушку, своєю капустяною головою. А ще…

— Щось ще? — перепитав Кожух.

— Странно він пахнув, — мовив Пшоно. — Не помічав: странно, ну, дуже странно… Мої собаки тоже пахнуть, а не так. Через це й кажу, що то не собака, а чорт.

— А твої собаки його приймали?

— Бачиш, мої собаки — колектівісти, — сказав Пшоно й задумався. — І, по-моєму, не він їх, а вони його боялися.

— Чого ж вони його боялися? — спитав Кожух.

— Ну, це в них можеш спитать! — і Пшоно дивно чи то зарипів, чи засміявся.

— А тобі Маруська сцен не устраївала? — запитав Кожух.

— Мені сцен? — здивувався Пшоно. — Нє, сцен не устраївала, бо я не такий. Вопще вона тиха, і я б, може, з нею довше прожив, коли б не той чорт, тим більше, що її устраївало, коли над нею здівався. А таку, скажу по правді, не часто стретіш, і я це в ній цінив.

— А не пробував того пса прибрать? — жорстко спитав Кожух.

— Як це прибрать? Убить? Нє, я на такі штуки неспособний, — гордо сказав Пшоно. — Кота ще міг би прибрать, а собаку… Собак я люблю! Правда, щодо цього така мисля була.

— Але ж сам сказав: то не собака, а чорт, — мовив Кожух.

— Хочеш, щоб я з чортом заводився? — спитав обережно Пшоно. — Ну, я такого не ризикну. Що, в мене ділов у світі нема? Капустяна в тебе голова, Кожушку.

— А коли в тебе не капустяна, скажи, шо мені з ними робить? — спитав Вітька.

Пшоно знову підкотив очі й засвітив більмами, очевидно, так йому треба було, щоб зворушити в лисій голові мозкові, очевидно-таки не капустяні, звивини.

— А шо, допекла? — спитав.

І Кожух розповів найдокладніше, як було тієї останньої ночі, коли виганяв із ліжка пса, і яка страшна зробилася Маруська, і як він невимовно злякався, бо здалося, що не Маруська то була, а сама Смерть із косою; і що ніч тоді випала місячна; і він увіч побачив, як блищить лезо коси; і що в Маруськи замість лиця витворилося щось таке, як оце бачить він, Кожух, зараз у Пшона, тобто* стало те лице синьо-рожеве і безволосе, навіть голова лиса, а з рота висувалися дуже побільшені зуби, як в упириці чи якоїсь там нечисті.

— Це в тебе, Кожушку, шарики за ролики почали закочуватися, — засміявся Пшоно, — ото тобі й приверзлося. А що на тебе розсердилася, то хвакт, бо ти її чорта зачепив. Я вже примєтів: усе могла витерпіть, а собаку свою обіжать не позволяла — і це вже конечно. А коли хочеш моєї поради, Кожушку: чим швидше проженеш її зі своєї хати, тим буде тобі здоровіше. Вона іде, бо чогось боїться, коли її проганяють. Знаєш, як я її брав, коли хотів поздіваться? Дай, кажу, так, як хочу, бо вижену к чортовой матері — і все як по ниточці! А з тим чортякою, псом отим чи козлом, осторожний будь, Кожушку, бо й на тебе виллє якусь блекоту. Бачиш, що зі мною здєлала? — і вперше за час розмови у Пшона здригнувся голос, аж ніби хотів заплакати. — Теперички я, сказать, все’дно, шо інвалід. У них, у баб, Кожушку, такий пункт є, — додав великозначно Пшоно, притишивши голоса і зводячи догори пальця, — усе терплять, а за пункт переступать не разришають. Бо той пункт, Кожушку, у них як кілок, убитий у голову, не трогай його — ще сяк-так, а тронь — біда! А в Маруськи пункт — отой пйос, ось чого кажу, що то не собака, а чорт, пойняв мене? Бо отой пункт у баб, Кожушку, послухай

мене, бо в мене голова хоч теперички зовсім гола, але не капустяна, як у тебе, — і є чорт їхній, а чорта чіпать ніззя. Все можна, а пункта, тоїсть чорта, — зась, пойняв мене? А ти мені ще казав: чому я з собакою не роздєлався? А тому, що той пес, Кожушку, у Маруськи і є її пункт, а коли пункт, то й чорт, і ти маєш того не забувать, бо біди напитаєш. Я тепер це добре пойняв, коли мені таке устроїла, що на люди стидко показаться. І лучче б ти, Кожушку, в те гразне діло не ув’язувався зі своєю капустяною голівкою. Живеш собі, таблєтки ковтаєш — живи і ковтай! А лучче б ти таблєток не ковтав, а водку пив, я б тобі її й продавав. Тоді б ти був би дурний, Кожушку, бо всі п’яниці — дураки, але не малахольний. А з таблєтками, Кожушку, скоро зовсім малахольним зробишся, тада, щитай, прийде тобі, Кожушку, печальний капець — і родная мать тебе не спасе. Послухай мене, Кожушку, бо шось ти в своїй капустяній голівці складаєш, а до добра воно тебе не приведе, коли не прикандечить…

Цю тираду Пшоно проговорив гарячим, трохи патетизованим півголосом, пильно дивлячись на Вітьку, ніби буравив його очима. І слухаючи те научительне слово, Кожух знову почав відчувати, як запливає в його душу печаль, бо те, що казав Пшоно, було й правда й неправда разом, тобто то була правда Пшоняча, але не Кожушана, а він у цьому світі не Пшоно, а таки Кожух, тобто Пшоняна правда йому годилася, а більше не годилася. Відтак він покинув мудрого Пшона і пішов до мосту, через який заборонено не тільки їздити, а й ходити, і на верхатурі став і довго дивився на околицю, що мальовниче розкинулася в глибокій долині річок Тетерева й Кам’янки. І печаль немало виїдала його душі, адже те, що довідався від Пшона, мало чим було більше від того, що знав сам, а отже, нічого нового не довідався. А вся річ у тому, що Маруськи проганяти він не хотів, але і з її псом жити не міг, отож усе впиралося в ту почвару особливої породи, бо то був пес і не пес, більше-бо подобав на цапа, але то був і не цап. "А може, — подумав печально Кожух, приймаючи на обличчя теплого вітра, — отакі вони й бувають — чорти: і людина, й не людина, пес, але й не пес, цап і не цап, а все разом, дивно змішане, як отой запах, незвичний такий і бридкий — мішанка всього й нічого, але все одно жахливий. І Вітька раптом

подумав, що все-таки шкода, що Пшоно не спробував позбутися того пса — що б було тоді? Це чомусь найбільше й непокоїло його мозка, і саме тут, на верхотурі моста, бувши високо піднятий над річкою, овіяний вітрами, що неслися з глибини синьо-зеленого простору, він збагнув: даремно всі мають його за дурного й пришелепкуватого від таблеток, од яких і справді залежний; а от візьме і щось придумає; щось таке, чого повік не придумає ніхто інший, навіть ота лиса синьо-рожева голова Пшона, хоч би скільки там сочила фосфоричним сяйвом. Але Пшоно мав рацію в одному: треба бути дуже обережним, дуже обачним, щоб не приключилося і йому такої біди, як цьому шлапаку.

6

І він почав думати. І, як усі занудні чоловіки, думав довго й уперто, артикул за артикулом, докладаючи одного помисла до іншого й будуючи в голові споруду десь так, як складають будинки, палаци чи замки із сірників, старанно кріплячи кожну частку й витрачаючи на це бозна-скільки часу, хоча мета такого складання примарна. Але у Вітьки Кожуха вона примарна не була, бо, як складач із сірників замку, знав, що має бути замок, а не паротяг, так відав і він: пса треба позбутися. Але позбутися мудро, щоб не впало на нього лихо, тобто щоб те вчинив не він, а хтось. А коли станеться так, то й пункта Марусьчиного, як застеріг Пшоно, не порушуватиме; в перекладі мовою танцю це значило, що йому, Кожухові, набридло бути веденому, а закортіло переключити танця з дамського на кавалерського, тобто самому повести напарницю, чи хоче вона того, чи ні, принаймні до того штовхала його чоловіча пиха, якої в ньому загалом залишилося на тьху, але все-таки залишилося. Отже, у ньому заговорив, мовою сучасних феміністок, чоловічий шовінізм, хоча сам дамський танок феміністки чомусь не вважають виявом жіночого шовінізму, навіть найзапекліші — київські, які, сказати б до речі, кілька років розшуковують, щоб розіп’ясти чи прив’язати до двох зігнутих дерев, як нещасного князя Ігоря деревлянки, одного бідаху з літературного світу, який мав чоловічий шовінізм аж такий великий, що зважився укласти збірника жіночої прози і, паскудник, назвав його "Бабська проза". І хоча той збірник і не був до кінця

укладений, тим більше виданий, але кілька років бідолаха мусив ховатися від грізних і розлючених жіночих шовіністок, які розшуковували його, правда, чомусь тільки вдень. Отож тільки з настанням темряви, саме коли жіночі шовіністки віддавалися своїм видимим чи невидимим чоловікам чоловічої та жіночої статі, або ж ґвалтували їх, авторів знайомий-бідаха вискакував із свого схрону ковтнути свіжого повітря[1]. Цей відступ, може, і непотрібний для цього повідання, але щось про наш світ таки вістить, отож і Вітька Кожух почав надумувати щось на взір того збірника, але у своїй сфері й у своїй системі мислення та бажань. Такі розмисли забирали в нього весь час, коли його мозок бував не одурений таблетками, тобто вдень, а ввечері, ковтнувши принесеного Маруською трійла, уже був не здалий ані до розмислів, ані до замків, будованих із сірників, ані вивіряв, що робить Маруська чи що вони роблять разом із псом-козлом, а відшуковував драбину, щоб приставити її до хмари, а відтак по-кавалерському пропустити на неї уявну Маруську й уявного її пса, адже танець був таки дамський, а тоді полізти й самому. Відтак він, сам того не відаючи, почав уподібнюватися до київських феміністок, бо чинив свої розшуки вдень, але, видершись на хмару й учинивши із системи різнобарвних смуг, котрі пливали в його голові, боксерського ринга і здобувшись на більшу силу (адже мисельні потуги, коли вони в таких нікчемних осіб, як Кожух, бувають, надають їм уявної сили), знов починав на тому ринзі нещадно побивати пса-козла, хоча той аж зі шкури вилазив, кілька разів навіть вилізши, аби побити Кожуха. Але все кінчилося тим, що пес-цап таки падав, вилізши зі шкіри чи не вилізши, на спину і розкидав руки й ноги, відтак знизу, де був єдиний глядач — Маруська, долинав напівістеричний регіт, від якого у Вітьки Кожуха невідь-чому починали бігати по спині зграї рудих мурашок, а рудих тому, бо ті кусючіші від чорних.

Але попри те печаль, яка з’явилась у ньому ще до відвідання Пшона, тієї пропам’ятної ночі, коли Маруська постала перед ним в образі Білої Мари, а потім зміцнилася після розмови із Пшоном, не вивіювалася йому з нутра. Бо чувсь у ньому ще один голос, який тихо, але грізно застерігав: не починай, Кожуше, тієї війни, не починай! Змирися,

Кожуше, з тим, що є: коли хочеш, щоб Маруська з тим псом у тебе жили, нехай, на здоров’ячко, живуть, а коли вже живете, шелестів той голос, пристосовуйтеся одне до одного. Коли ж не хочеш, прожени їх до бісової матері, бо хто тобі та жінка-приблуда? Не кликав їх до себе і не приманював, а тим більше її пса-козла, приteліпалися самі. Так, маєш од неї вигоду, таблетки приносить і не забуває щось варити, прибирає, пере, задовольняє його, хай невелику, але хіть, отож коли цього досить, задовольнись, а коли не досить, відвернись! Цей голос був куди розумніший за другого, який примушував його будувати із сірників за́мка, і, що найдивніше, саме цей голос розумнішого перемагав, бо нерозум не завжди слабший у нас від розуму, незвідане од звіданого, уперте і заїле від мирного та поступливого, — на жаль, цих резонів Вітька Кожух не відав, бо не така в нього була голова, щоб такі складнощі пізнавати. А голова в нього була, як сказав Пшоно, капустяна, а капуста, хоч би скільки її соли, шаткуй, здобрюй морквою, капустою й залишиться, правда, скислою. Отож пошаткована капуста його думок поступово кисла в діжечці його голови, а сірники вперто складалися один до одного, аж доки одного погожого дня він раптом виявив дві речі в собі: капуста скисла аж так, що могла довго зберігатися, а сірники закінчилися саме тоді, коли палац чи замок досконало вивершено, хоча хтозна і для чого. І Вітька Кожух безпомильно пізнав: час збирати каміння завершився, отже, каміння зібране. А коли каміння зібране, за́мка збудовано. А коли замка збудовано, то треба діяти, тобто зайти в того замка і там жити, а коли йдеться про капусту, то з капусти настала пора зварити капусняка.

7

І він пішов на розмову з Євою, тобто варити того свого капусняка. Єва на ту пору також роздобув собі жінку, найцікавіше, що й вона звалася Маруською, як і Вітьчина, і теж належала до приблуд (бо яка порядна до таких пристане), але, на відміну від Кожухової, Євина Маруська виявилася нечупарою, бо коли у Вітьки сміття бувало завше виметене, на вікні з’явилася фіраночка, підлога аж лищала, така була вимита, ліжко застелене, а ще й подоба постелі на ньому була, навіть

стіни Кожухова Маруська вибілила, то в Єви як був свинюшник у його комірчині (конури в обох приблизно однакові, менших не знайти), так і залишився. Бо Євина Маруська заявила, що прийшла до нього на "ждівеніє", а не щоб укалувать, а коли йому, тобто Єві, так уже хочеться чистоти, то хай її робить собі сам — така розмова, признаємося, відбулася після того, як Єва навістив якось приятеля і був уражений ладом у Кожуховій конурі, яку вже й конурою не годилося б називати, а затишненьким гніздечком.

Отож Вітька застав Єву у звичній його позі на ліжку, а що був довгоногий, то заклав ходулі на бильце, де в нього була підстелена кухайка, щоб не муляло п’яти. В роті у Єви стриміла цигарка, а очі нерушно втюрились у стелю, ніби щось на ній читали. Але читати там нічого не міг з тієї причини, що взагалі нічого не читав, та й нащо це йому? Отож на стелі він, можливо, висліджував путі-дороги, які могли б привести його до сьогоднішньої випивки, адже в роті ще й грамини не мав; ось чому, коли з’явився Кожух, він ніби й зрадів, принаймні ошкірився, не випльовуючи й цигарки, яка погасла саме в той мент, коли порога переступив приятель.

Кожух, правда, поводився дивно; він роззирнувся, ніби Євина конура була таким простором, де є куди роззиратися, і тихо спитав:

— А твоєї лярви нема?

— Нема, — сказав, не виймаючи з рота цигарки, Єва. — Повіялася язика почесать.

— Ну й добро! — мовив Кожух. — Разговорчик єсть!

І він сів на розхитаного ослінця, який під ним ніби зубами заскреготів.

— Ти б мені лучче три грамини приніс, — сказав Єва. — Кишки крутить.

— Я давно казав, Єв, що ти дурак, — добродушно мовив Кожух. — Знаєш добре, що водки я не п’ю, а ти таблєток, як я, не ковтаїш, тож водка мені до фені, а коли так, то на який чорт я б її десь доставав, та й нема за що доставать.

Силогізма Кожухом було складено так досконало, що це збагнув навіть Єва, отож витяг сірники й припалив недопалка, пухнувши димом.

— То чого приперся? — спитав Єва з глибини димової завіси, в яку сам себе закутав.

— Купи в мене, Єв, собаку, — байдужісінько сказав Кожух.

Єва мав шкуру бегемота, міцну, проспиртовану, отже, непробивну, але пропозиція пролунала так нагло, що він аж сів на ліжкові.

— Ти шо, чокнувся, Кожух? — спитав, неймовірно дивлячись. — На який чорт мені собака, коли я й Маруську прогодувать не можу, та ще й купляв би. Та й за що?

Цього разу бездоганного силогізма склав Єва, і Вітька якось дивно прокрутив головою.

— А ти купи його не для того, шоб годувать, — немилосердно прорік Кожух, — а шоб себе ним і свою лярвочку покріпить, а зі шкурки пошить собі добру шапку. Є в тебе шапка, Єв? Та то ж не шапка, а настояще чорті-шо!

— Хто тобі сказав, що я їм собак? — обережно поцікавився Єва.

— Сам казав, — єлейно промовив Кожух. — Твій папка, казав, собак кушав і турбукульоза собачим м’ясом та салом собі вилічив, і вас, казав, не раз і не два угощав. А що це значить?

— То що це значить? — огорнув себе димом Єва.

— А те, що скушав раз, можеш скушать два чи три, а ти в папки кушав собаче м’ясо не раз і не три, — мовив Кожух тим-таки єлейним голосом. — А шкурка в того пса, що я продаю, заміча-тільна, та ти ж його бачив.

— А чого тобі замандюрилося продавати Марусьчиного пса? — підозріло спитав Єва.

— Бо доїв мене, — плаксиво відповів Кожух.

І почав жалісливо розказувати, як той пес залазить до них з Маруською в ліжко, і що йому доводиться його годувати, бо та його лярва псу нічого не приносить (тут, як знаємо, Кожух явно збрехав, більше того, через розумові вправи Вітька переконався, що Маруська носить їжу Лоботрясові, і вони запихаються нею, коли він лежить одурманений таблетками), і що якийсь він потайний і дикий і вже кілька разів хотів Кожуха вкусити (перебільшення, такий випадок був лише раз), а останнім часом, сказав плаксивим голосом Кожух, той пес почав заходити в хату гадити (брехня цілковита!), а від нього, не кажучи про викиди, так смердить, що йому, Кожухові, часом блювати хочеться.

— І я маю ту смердятину їсти? — спитав, випливаючи із хвилі диму, Єва. — Я вже по прахтиці знаю: смердячий пес — смердяче і мнясо.

— Ну, можеш і не їсти, — згодився Кожух. — Я ж тебе не принуждаю. Хай твоя лярва з’їсть, мені все одно. А шапка з його шкури вийде замічатільна. Купи, Єв! І тобі буде харашо, і мені.

— А твоя маруха, — обережно спитав Єва, — не виллє за те мені… ну того, що Пшону?

— А откудова вона взнає? — спитав, примруживши ліве око, Кожух. — Ти ж, Єва, пацан вумний; так здєлай: хай і твоя маруха не здогадається, що вона їсть.

Єва задумався: пропозиція не була дурна. Отож він сидів і курив, пускаючи дим, і з того диму вряди-годи з’являлися його майже мертві очі, якими невідривно дивився на приятеля, і від тих очей в Кожуха навіть чомусь з’являлися між лопатками руді мурашки, але Вітька боявся не Єви, а того, що він на Кожушані вудки та гачки не зловиться.

— Кусючий? — спитав нарешті Єва.

— Ну, не так шоб кусючий, — проспівав єлейно Кожух, — та осторожним буть не мішає. Але твій папка вмів собак ловить, сам розказував.

І знову із пасом диму випливли і на мить засвітилися мертві Євині очі, а може, із закіптюженого вікна впав на нього промінь сонця, і саме той промінь через очі зумів пролізти в задимлену Євину голову і якось там осяяти смітничка його думок.

— Гаразд! — сказав Єва. — Як друг, тебе виручу. Але не я тобі, а ти мені за це заплати. Бо не ти мені, а я тобі услугу дєлаю.

І він майже енергійно виплюнув допаленого до губів недокурка.

— Але ж, Єво, — плаксиво сказав Кожух. — Ти тоже пользу візьмеш: замічатільну шкурку на шапку і м’ясо для лярвочки.

— Дієтвітільно, — сказав Єва. — Тоді давай так: я тобі дєлаю услугу — собака мій, але безплатно.

— По руках! — радісно мовив Кожух. — Я знав, шо з тобою договоримося… Ти настоящий друг, Єво!

8

Далі ми знаємо, що відбулося, бо перший акт цього дійства про те, як Єва з Адамою ходили до Пшона по випивон, насправді мав би бути актом другим, адже відбувалося це, і автор не втомлюється повторитися, аби читач не заплутався, пізніше за події акту другого. Автор недаремно визначив жанр цього дійства як вивернутого чи повістю навиворіт — і це учинив не через те, що в голові у нього переплуталися ниточки, а отже, часи й події, а тому, що наше життя тепер попереплутувалося так, що годі розібратися навіть дійшлому розумові, де початки ниток, а де кінці і чи не є кінці початками й навпаки. Окрім того, автор легкодушно не бажає бути старомодним, тож з огляду на молодших од себе літературних колег, про одного з яких згадав вище, говорячи про київських феміністок (а міг би оповісти й про інших, коли б здолав утулити ту розповідь у цю, що до них жодного стосунку не має), отож, собі на жаль, висолопив язика, як бідолашний Лоботрясик, який виявився жертвою в цій оповістці, і кинувся й собі лізти драбиною на хмару, де надів боксерські рукавиці і ступив на ринга, тобто на змагання з молодшими писаками, забувши непереступного житейського закона: молоді завжди сильніші за старших і ніколи не варто вдаватись із ними у змагання — старому наймудріше в якийсь спосіб примусити поважати себе, а не битися з ними, боксуючи. Але автор, кажу, не втримався від спокуси і попереплутував святе з грішним, тобто кінець зробив початком, а початок — кінцем, можливо, йому заздрісно стало на переплутаність мізків у молодих, отож і своє казання, скільки міг, перекособочив, або, ліпше сказати (адже йдеться немало тут про собак), пересобачив.

Отак воно й сталося з певними поправками: Єва справді вмів ловити собак і провів операцію бездоганно — я утримаюся від опису цієї блискучої акції з простої старомодної причини: Єва в акті другому перейшов у другорядні персонажі, отож коли б я захопився описом його

гицельського мистецтва, то вивів би Єву знову в першорядні, і читач напевне б заплутався в цих лабіринтах і втратив би бажання читати, тим більше, що попри гротескно-насмішливий тон, який часом в автора проривається, історія ця більше печальна, як смішна; зрештою, вона вістить, який мудрий зробився після того, як його облила фосфоричною рідиною Маруська, Пшоно — пам’ятаєш, читачу, його монолога перед Вітькою Кожухом, кажу про отой пункт у жіночих серцях, який годі порушувати. А мудрість таких осіб, як Пшоно, варто шанувати, як здобуту через немале житейське пережиття.

І ще одне хочеться застерегти перед тим, як оповісти про вислід цієї історії (зазначу: вона справжня, а не придумана мною); уважний читач міг би помітити ще одного дисбаланса в оповіді: другий акт дійства зветься "Дамський танець", але про даму, яка того танця вела, тут оповідається тільки на початку, а потім увага перейшла, здебільша, на партнера, тобто чоловіка, до цього танцю дамою запрошеного. А дама ніби відсунулась у тінь і ніби бере участь у танку пасивно. Але це не авторова, скажімо так, технічна помилка, це його засіб, адже існує в цій виставі, як сказано, ще й балетмейстер, котрий є ведучим усіх танців вистави, а хто його бачить із глядачів? Так і тут: танок цей і справді дамський, дама його й веде, але мимохіть стала маловидима; вона навіть не описана: яке мала обличчя, постать, одежу, риси характеру — тінь та й годі! Але згадаймо, що коли б не з’явилася й цього танку не повела зі своєї волі, Вітька б Кожух не зазнав би описаних пережить, та й досі, можливо б, валявся на розкиданій постелі, сьорбав би принесену матір’ю, з якою розсварився, юшку і шукав би тільки одного: як би дістати гроші на таблетки, щоб задовольнити свою залежність від них — от і все! Небагато, скажемо!

На щастя чи нещастя, у житті є невидимі балетмейстери, які волею свого божевілля чи нормальності творять отакі чи інакші вистави нашого живосвіту, отож і виштовхують на кін тих, кого захочуть, — так і йде тан, скоки, стриби, плетіння, придибачки, кордебалета, па-де-де, що примушує живих істот цього світу рухатися ("Рухайся! Рухайся!" — як кричить співачка в одній із модних пісеньок), а відтак щось у цьому світі

чи святі чинити; і їм усім найменше є діла до того, що там, у високості, на них сумно дивиться оправлене у трикутника Око, яке одне може нас усіх по-справжньому пожаліти. Хай вибачить мені читач цього ліричного відступа, але він мені потрібний, бо далі розповідь потече не весела, а сумна, хоча скалити зубів автор ніби й не припинить.

9

Пес пропав уночі. Тобто востаннє заліз у ліжко й почав дихати сопухами, які й справді були в нього особливі, в обличчя сонному Кожухові, і коли той розплющив очі, побачив перед собою (очевидно, зі сну таке приверзлося) не знайомого нам Лоботряса, а таки чорта: на Вітьку дивилася страхородна пика з виростими над лобом і загнутими рогами, сморідно дихнула на нього, і очі її загорілися, прискаючи іскрами; а коли очі Кожухові розплющилися ширше, то пащека розхилилася і показала червону отхлань, у якій проглянувся образ уявлюваного нами пекла, і мекнула цілком по-козлячому. Відтак лиха сила підкинула Вітьку Кожуха і вкотре, й так само, він оскаженів, виволочив пса в сінці, а що сила й розрух у ньому клекотіли, вижбурнув бідаху й на вулицю, тобто вийшло так, як у пісні про попа й собаку. Коли ж повернувся в хату, Маруська сиділа в ліжку й чухалася.

— Ти малахольний, Вітька! — сказала. — Ніяк не привикнеш до того бідного песика. Чи ж він зробив тобі щось лихе?

І саме те, що озвалася до нього так немічно, а не піднялася марою над ним, ще більше роздрочило Вітьку Кожуха, і він закричав, викидаючи з рота приблизно такі ж запахи, які видихав щойно на нього отой клятий Лоботряс.

— Надоїло воювать із твоїм псом! Надоїло! — крикнув Кожух. — Щоб він здох!

— Здохни лучче ти! — зимно сказала Маруська.

— І хай здохну! Хай здохну! — закричав Кожух. — Надоїло мені те падло! І коли не призовеш його к порядку, вижену к чортовой матері!

І тут сталося диво: побачив, що очі в Маруські палають, як у кішки. Але це тривало тільки мить. Якось дивно обм’якла, лягла й відвернулася. Він ліг і собі й відчув, що ліжко потрушується: плакала.

— Чого нюняєш? — сказав різко, але без крику. — Чи ж уперше його виганяю?

— Лучче ти нас не займай! — почулося плаксиве й глухе.

— А то шо? — з викликом спитав.

— Нічо! — сказала крізь хлипи Маруська. — Але лучче нас не займай!

— То не забувай зачиняти двері на гачка! — крикнув він. — І шоб у постєль до мене не ліз!

— Лучче ти нас не займай! — з печаллю відгукнувся далекий, ніби бозна-як від нього відійшла, голос…

Уранці його розбурхала, хоча раніше йшла на роботу не будячи, і він спав аж до одинадцятої. Коли ж розплющив очі, над ним схилилося посіріле, навіть почорніле обличчя:

— Де Лоботряс? — спитала гостро. — Його ніде нема!

— Хіба знаю, де твій чортовий Лоботряс? — підхопився він. — Я спав!

— Скрізь обійшла, а його ніде нема! — залізним голосом сказала Маруська. — Де ти його подів?

— Та я спав тут, коло тебе! — закричав Кожух. — І чи приставлений я у сторожі до твого Лоботряса?

— Дивись мені, Вітька! — залізним голосом сказала Маруська. — Я йду на роботу. А до вечора пса мені щоб знайшов, інакше хуже буде.

— Обіллєш мене гадостю, як Пшона? — крикнув Кожух. — Не знаю, де твій Лоботряс. Я спав!

Але вона ніби знала, що він бреше, зирнула чорно й, різко відвернувшись, пішла до виходу. В дверях обернулася й витисла із себе, як пасту з тюбика:

— Дивись мені! Щоб до вечора пса мені знайшов!

— Іди ти! — крикнув Кожух. — Я спав і ніде твого пса не дівав!

Але її вже не було. Тоді очі його звузились у щілинки і він захихотів, водячи головою. А ще подумав, що збіса хитрий і розумний і цю дурну бабу запросто проведе. Очевидячки, Єва зараз здирає з того пса шкуру, а може, вішає ту шкуру сушитися, а може, його лярвочка вже жере того пса, бувши твердо переконана Євою, що їсть украдену ним нутрію.

Отак він сидів і похихикував, але недовго, бо груди йому омила хвиля страху: згадав сіре, аж чорне Марусьчине обличчя і її крижаного, здавленого голоса: а що, коли з ним таки вчинить те саме, що і з Пшоном? Ні, тут треба щось придумати: чи триматися напоготові, щоб не застукала його зненацька, або ж пильно обшукати хату: чи не тримає тієї зарази десь прихованої. І тут Кожух згадав, що забув розпитатися Пшона: у який спосіб Маруська його облила? Адже коли б плеснула в обличчя, волосся б вилізло спереду, а ззаду залишилося б; коли б ззаду, то лишилося б на обличчі, та й коли б вилила зверху, то теж усю голову б не замочила.

Тим часом Кожух кинувся по хаті й невдовзі знайшов химерної форми пляшку, в якій бовталася якась густа рідина. Хмикнув і подався надвір до туалету, відтак пляшка бовкнула у смердючу твань і там пропала. Але на цьому не заспокоївся, ще раз учинив пильний розшук і повикидав усе підозріле, навіть Марусьчині шампуні. Тоді відшукав ножа-фінку, яку колись зробив для самозахисту, коли ходив, ще юнаком, парубкувати, й опустив до кишені — дурний не був, тож засобів пересторoги таки заживав.

"А може, не пускати її ввечері в хату?" — подумав.

І справді: повикидати її речі, і хай забирається шукати свого пса. Але це значило б, що таблеток увечері не дістане; можна було б кинутися десь, щось хапнути, роздобути, продати й таблетки купити, але останнім часом, регулярно й без зусиль наділюваний трійлом од Маруськи, він зледачів, хоча й дурному ясно: коли вип’є таблетки й полізе драбиною на небо, залишиться цілком беззахисний перед Маруською і вона зможе вчинити з ним, що забажає. Від такої думки все в ньому ніби замерзло, але відігрів себе помислом, досить резонним для розумних: Маруська добре знала, що він із собакою на вулицю не виходив, потім спав біля неї, отож не має жодних доказів на те, що сам він десь запропастив пса. Коли ж почне оборонятися, тобто не пустить у хату, то вона більше впевниться, що собаку десь дів таки він, відтак може й справді зробитися несамовита, і тоді йому, бідолашці, долі Пшона не оминути, тим більше, що Пшоно був потужніший тілом і ліпше вмів битися, як він, Вітька Кожух, котрий од таблеток став зовсім хирявий.

Отакі вихори носились у бідній голівчині Кожуха, тож ніяк не міг дати ладу своїм думкам. І він поклав рішення у стилі всіх ледачих: трохи з вигнанням Маруськи зачекати, тобто спробувати довести їй: хоч пес і справді зник, але його, Кожухової, вини в цьому нема, ще й виявити співчуття за пропалого пса; що він, мовляв, нібито цілий день пролазив по горах і долах, його обгавкали всі пси околиці, але ніде Лоботряса не знайшов; що йому, зрештою, вже нібито й самому шкода за тим псом, бо

трохи до нього призвичаївся, адже коли обіч живе, сердешно скаже він Марусьці, жива істота, до неї мимоволі звикаєш. А ще треба вдати перед нею отакого покаянного й смутного, і все від того, що та чортова личина таки пропала. А коли Маруська, думав він, і після того сікатиметься, то вчинити так, як надумав: прогнати вслід за псом, і хай за нею пил закуриться, чи хай під нею земля провалиться.

На цьому він до решти заспокоївся, знову ліг у ліжко, затишненько вгорнувсь у ковдру і заплющив очі, щоб таки доспати, бо коли недоспить, у нього зіпсується настрій та й актор із нього стане неабиякий, а тут треба грати без програшу, тобто не бути веденим у цьому чортовому танкý, а повести свою партію, відтак у ньому заграв, як дріжджі, вкинуті в туалет, чоловічий шовінізм, котрий і призвів його до катастрофи.

10

Увечері Маруська прийшла з роботи як хмара і перше, що спитала, звісна річ, чи не знайшовся собака. Вітька був на звичному місці, тобто лежав на ліжку, закинувши ногу на ногу, а коли побачив почорніле Марусьчине лице, серце його тенькнуло, як молодий лід, але до битви, чи б пак спільного танцю, був готовий. Отож сів, скрушно зітхнув, почухав потилицю і скорботним голосом почав заливати, звіщаючи, що цілий день лазив як дурний по околиці, дрочив інших, щасливіших псів і так далі, за програмою, але, ясна річ, Лоботряса не знайшов, хоча як хотів. При цьому Кожух свідомо затаїв інформацію, що заходив до Єви і бачив там на дротині підвішену ще й прищеплену защіпками явно собачу шкуру до болю знайомих барв, а на газовій плиті в Єви стояла здоровенна каструля і там щось виказисто булькало. Єва ж був аж такий добродушний, що розщедрився і вгостив його, Кожуха, цигаркою, а такі речі з Євиного боку винятково рідкісні, відтак вони, Кожух із Євою, недалеко від того місця, де висіла шкура, досить мило й тепло потеревенили. Але все те ніби відбулось у іншому світі, бо в цьому Вітька, сидячи з підгорнутими ногами на розкиданій постелі, скорботним голосом оповідав, скільки зусиль він витратив, аби знайти

Лоботряса, і який запечалений від того, що це йому не вдалося. На Маруську Кожух не дивився, а вона стояла наче вкопана з чорним лицем і мовчки, але з посиленою увагою його слухала, ніби випивала його слова.

— Вже все сказав? — залізно спитала, бо він таки все сказав, окрім того, що Марусьці знати не годилося. — Тоді скажу тобі я, — повела залізна леді, яку мав щастя бачити так близько. — Поки не знайдеш мені пса, таблеток не дам!

І оце останнє "не дам" було ніби помах меча або удар ножем.

— Але ж, Марусь, — сказав плаксиво. — Я зара не в сустоянії шукать твого пса, бо прийшло времня, коли я в завісімості…

— А коли приймеш таблетки, то будеш у сустоянії шукать пса? — немилосердно проказала Маруська, тобто істота з чорним лицем.

— Ну, ти ж знаєш, Марусь, ти ж знаєш! — пробелькотів Кожух. — Не мучай мене і дай таблетки.

— Не дам! — обрізала Маруська, роблячи обличчя із залізного кам’яним.

Тоді відчув, що його вдарив відчай. А може, й не відчай, а просто взяла його за горло конечна потреба ковтнути таблетки.

— Я тебе прошу як чіловєка! — крикнув Кожух. — Дай таблетки!

— Не дам! — відрубала Маруська. — Знайдеш пса — будуть тобі таблєтки!

Тоді він, зовсім утративши тяму, сповз із ліжка, обхопив її ноги й почав принижено обціловувати їй взуття.

— Ну, Марусь, не зничтожай мене і дай таблєтки, прошу тебе й молю, бо времня на них прийшло.

Тоді вона вирвала ноги з його обіймів і над скорченим та знищеним Кожухом просипів змііно, а може, вдарив громово, а може, протрусився, як віз на бруківці, голос:

— Поклянись Богом і цілуй землю, що шукав і не знайшов Лоботрясика!

Кожух молитовно звів руки й закотив очі під лоба десь так, як це вмів робити Пшоно:

— Клянусь Богом і чортом, що шукав твого падлячого пса-козла, хай би він здох і околів, і не знайшов, бо він уже навєрно таки здох! Дай, Марусь таблєтки, бо пропаду!

Тоді вона всунула руку до кишені й кинула на підлогу, ніби він і сам зробився псом, таблетки, які розкотилися світлими круглячками.

Вітька Кожух якось дивно зітхнув, чи заскавулів, чи застогнав і почав лазити підлогою, визбируючи таблетки й відразу ж запихаючи їх до рота.

— Ти така хароша, Марусь, — єлейно казав він, жеручи таблетки й спрагло ковтаючи місиво. — Така хароша, шо часом думаю: шо б без тебе робив? Спасібочки, Марусь, спасібочки, теперички я заспокоюсь і будем оддихать. А тада в нас знову все буде харашо. І пса я тобі знайду, завтра знайду, а може, післязавтра, какая разниця!

— А тоді нас проженеш? — спитав десь угорі над ним насмішливий голос.

— Нікада вас не прожену, нікада! — казав скорчений на підлозі Кожух, розгризаючи таблетки. — То я тіки так пригрозив для порядка, бєшений тада був, а по-настоящому нікада тебе не прожену, бо шо б я без тебе робив? Без пса твого проклятого прожить міг би, а без тебе нє, Марусь, бо, кажиця, тебе полюбив. І коли сказать по правді, Марусь, то хай він здохне, коли він тобі дорожший за мене.

І він подивився на неї знизу вгору — хтозна, чи віддано, чи хитренько. Тоді встав, а коли чоловік зводиться на ноги, то до нього часто знову повертається його шовінізм, тобто півникарська самовпевненість; без того, як кожному відомо, муж не є мужем.

— Ходи трахну тебе, Марусь, і хай у нас буде харашо і любовно!

І тут він кинув поглядом на Маруську й отетерів: її очі палали по-котячому, лице скривилося, а вся вона затремтіла, ніби якась спазма пройшла по ній.

— Здохнеш ти, а не мій собачка, Кожух! Чуєш! Здохнеш ти! І нікада вже, Кожух, слиш, нікада вже до мене не торкнешся.

— Та ти шо, Марусь! — зчудовано сказав Кожух, але сказав з натугою, бо язик його почав заплітатися. — Шо ти таке говориш? Ти мені шось погане здєлала?

І тут він знову подивився на неї, і все волосся, яке було на його тілі, заворушилося, бо знову бачив її, як тієї пропам’ятної ночі перед відвідинами Пшона: обличчя з чорного стало крейдяно-біле, і очі й ніс зникли, залишився тільки широко роззявлений рот, і у глибині того рота, як це було і з псом, проглянуло пекло, яким його собі уявляємо, і звідти, з пекла отого, викочувалися тугі, чорні м’ячі, які миттю

перетворювались у здоровенні мильні бульбашки, в котрих відбивалися, вправлені у райдужну поверхню й вигнуті, відбитки його єдиного вікна — отак дивно й страшно реготалася та жінка. І він, Вітька Кожух, відчув, що підлога під його ногами раптом схитнулася, а ноги почали тоншати, стаючи ніби сірники, а краї кінцівок стали ніби голівки тих сірників, адже сам з таких сірників будував свій мисленний дім, а тепер у нього й заходив на сірникових ногах. А мудра його голова, котра так хитро придумала, як спекатися пса, стала в цьому палаці ще однією, але значно більшою мильною бульбашкою, і в тонкій стінці її видалося вигнуте вікно; і він утримував у тій бульбашці тільки одне мале думеня, яке звеліло йому швидше рушати до ліжка, бо довго не витримає й полетить. Отож ішов на сірникових ногах, скришуючи сірку, і думав, що обдурити Маруську йому сьогодні вдалося, але чи ж він її й справді обдурив? А чи не одурив отими видибасними хитрощами самого себе, адже чогось ото вона реготалася — ніколи не чув ні від кого такого реготу! Отож почав боятися, що хвилі сміху, які потужно виривалися з її горла, знесуть із пліч його бульбашкову голову, а коли це станеться, то в цьому змаганні навряд чи назвуть переможцем його. І Вітька, ідучи чи, власне, дибаючи до ліжка, кидав очима туди й сюди: чи не стоїть десь біля стіни драбина, адже має полізти в небо, бо після того, що сталося, йому нестерпно стало цікаво, чи полізе разом із ним на хмару Маруська, та й чи полізе й пес, шкуру якого колише вітер на Євиному дворі і м’ясо якого вариться у Євиній найбільшій каструлі. А ще Кожухові стало цікаво: чи ж отаким бувши, пес зможе його в боксерському змаганні перемогти? Отож щоб довідатися про такі вельми цікаві й пожиточні для себе речі, він, Вітька, знайшов силу, щоб до ліжка на сірникових ногах таки додибати, а ще й лягти, а ще й широко розплющити очі, а ще й усміхнутися щасливо, а може, нещасливо, оскалюючися. Але на драбину, котра стояла на землі, а губилася в небі, полізти вже не зміг і то не тому, що не мав до того сили, хоча й це також, а драбина та почала розчинятися, ніби вироблена з криги, і її поїдало сонце, і так тривало, аж доки зникла зовсім, — стояв ув очах тільки її образ, тобто знак порожнечі, яку вона перед цим заповнювала.

Маруська вже давно перестала реготатися, а холодно і спокійно стежила за тим, що відбувається з Кожухом. Коли ж Вітька додибав до постелі, звалився на неї і щасливо чи страшно оскалився, підійшла ближче і якийсь час стежила за конвульсіями, що корчили його лице. Коли ж лице заспокоїлося, чорна сльозина виповзла з її лівого ока, а чорна тому, бо чорнила собі очі, а може, й не тому. Відтак поклала йому на чоло руку, затулила його вирячені очі і знову якийсь час стояла, поринувши в себе, ніби дослухалася до чогось небувалого. Але це тривало недовго, за хвилину зворушилася й почала повільно й утомлено збирати в сумку свої речі. Тоді засунула замка-блискавку на тій сумці й пішла до вмивальника, де вимила руки й лице. Ще раз підійшла до закляклого Кожуха, але до нього вже не торкалася. Відтак повільно рушила з хати, не взявши сумки, а хід скерувала на другого дворика біля цього ж дому — саме тут мешкала з окремим виходом Кожухова мати.

— Шось із вашим Вітюлею, — сказала Маруська Кожуховій матері, — нехарашо! Оце прийшла з роботи, а він лежить на краваті і по-моєму не дихає.

— Шо ти мелеш, дурна! — скрикнула перелякано Кожухова матір.

— Ну да, — сказала Маруська. — Прийшла з роботи, двері нарозтіж, а він лежить ошкірений і над ним мухи літають.

— Господоньку мій! — сплеснула руками Кожухова матір. — Цього ще бракувало!

І вона побігла підтюпцем, як може бігти стара жінка, із дворика. Маруська йшла за нею, і сльози рясно котилися по її лиці.

— Не знаю, шо случилось, — казала в спину Кожуховій матері, яка рухалася так швидко, як тільки могла. — Прийшла з роботи, а тут тобі такий сюрприз!

Кожухова матір увірвалася в синову конуру й кинулася до нього, термосячи.

— Віть, прокинься, Віть! Що з тобою?

— По-моєму, він наковтався якихось других таблеток, — спокійно сказала за спиною Маруська.

— Це ти, зараза, ти отруїла його своїми таблєтками! — верескнула мати.

— Нє, не я, — так само спокійно мовила Маруська. — Бо мене вдома не було, і ті таблєтки, що я принесла, він не пив.

— А чого носила йому ті чортові таблєтки? — знову заверещала Кожухова мати…

— Бо він був од них у завісімості, — проказала Маруська, втираючи сльози, які й досі продовжували текти. — І пив їх, самі знаєте, до мене! І коли б я їх не приносила, то він крав би і все’дно таблєтки доставав би. Отож лучче, мадам, ви мене не виніть, а лучче виніть себе, що дійшов до такого сустоянія.

— То оце я винувата, шо ти його в гроб загнала? — заверещала Кожухова матір. — Вон з моїх очей, бо я тобі голову розіб’ю!

— Харашо! — сумирно сказала Маруська. — Я піду! А ви на мене не кричіть, бо я не винувата.

— Хвойда! Простітутка! Зараза! Ти мені сина вбила! Забирайся з очей! — несамовито верещала Кожухова матір. — Вон! Вон! Вон!

Маруська взяла сумку й пішла до дверей, але спинилася.

— Ви мене простітуткой не називайте, — сказала рівно, — бо я не простітутка. І ваш синок мені ані копійки не давав, це я мала його в себе на ждівенії. А проститутки за те, що дають, грошики луплять.

— Да? — зойкнула Кожухова мати. — А те, шо сина мені вбила, — не простітутка?

— Він сам себе вбив, — понуро сказала Маруська. — І не чіпляйте мені, що не було!

— Йди! Йди! — скрикнула Кожухова матір. — Шоб ноги твоєї собачої в нас на вулиці не пахло!

Маруська знову рушила, але в прочілі обернулася.

— А може, тьоть, я останусь на пару днів, поможу вам з похороном? Вам же трудно буде!

— Сама поховаю! — героїчно оголосила Кожухова матір. — А тебе бачить своїми очима не жилаю!

— Харашо! — покірно згодилася Маруська. — Але мені цеї смерті не накидайте. Бо я прийшла з роботи, а він уже й околів.

— Йди, йди! — підігнала Кожухова матір. — Шоб ти здохла десь у дорозі! Шоб тобі добра не було і шоб тобі ноги-руки покорчило!

12

І вона, Маруська, пішла, тобто розпочала свого фінального танця: танця-реквіуму чи танця — нового початку. Пішла повільним, розбитим кроком із чорними, як ніч, розширеними й примерклими очима, і, можливо, від її мерклого погляду цього вечора швидше згусли сутінки,

почалися, відтак там, де пробувала вона, й потекли, і запульсували від пониклої, темної постаті з темним обличчям, із чорними слізьми і зашерхлими вустами, а може, це вчинила туга її навпереміш із спокоєм, адже жоден м’яз не здригався на її обличчі. І йшла жінка не як людина, а як робот, механічно переступаючи ногами, а навколо помалу руйнувався й розсипався світ, а може, тільки поринав у смеркання, яке той світ і з’їдало. А дорога перед нею стелилася трохи висвітлена, хоча більше поморочена, але цілком порожня — витяглась у глибину, неначе рука, котра вимацує пальцями проміння пітьму, відтак у неї глибоко і далеко поринала. І не було в жінці ані жалю, ані обурення, ні сліз, ані усмішки, ні печалі, ані радості, а тільки холодні драглисті сутінки без початку й без кінця, які заковтували і дорогу, і її, і довкілля, а найбільше — її серце. А небо над жінкою було без місяця, без зір, але й без хмар — сама чорна порожнеча, бо не шукала Маруська в тому небі всевидячого Ока, управленого в трикутника, а отже, не знала його. Але Око зріло її, ба пильно стежило, не пропускаючи жодного поруху в її замерзлій душі, а може, й дивуючись. А дивувалось воно, Око, тому, бо добре знало власну непізнанність, а тепер починало здогадуватися, що існує невпізнанність і в тому, що самé й створило для цієї землі й у світі. Може, тому Око пізнало жаль чи відчай, що подобав на жаль, відтак пустило між холодні руїни смеркання ще одне живе створіння, яке болісно заплакало й безпомічно в темряві запищало.

Маруська різко спинилася, почувши той немічний писк. Прислухáлася тривожно, чи не причулося, але таки не причулося. І почала вимацувати в бур’яні, відтак витягла тремтливе, вошиве і змерзле, зовсім іще мале цуценя. Пригорнула його до грудей, поцілувала у вогкого писочка й пішла далі, сторожко намацуючи в густій темряві майже вмерлу, бо ледь-ледь прозначену дорогу.

Акт третій

Кордебалет

1

Дзвін пробив опівночі. Єва чудово знав, що біля його хати чи в самій хаті немає жодного дзвону, але виразно його почув, ніби хтось невидимий виступив тінню, — відчувався, не бачився, хтось у каптурі, але без обличчя; узявся рукою, що ховалася в рукаві каптура, за тінь поворозу, відтак пролунало тричі — голосно, чітко й цілком реально: "Бом, бом, бом!" І він довго, напружено вслухавсь у темряву; звуки були звичайні: шкроботали миші, потому почали перегони, гулко вдаряючи лапками об гнилу підлогу. Потім почали поміж себе битися й пищати. На такого випадка у Єви біля ліжка стояв валянок чи черевик, залежно від пори року, і він жбурляв ним об протилежну стіну. Тоді мишва розбігалася, хоча й не завжди. Так учинив і цього разу, але знову сталося диво: раніше, коли черевик або валянок ударявсь об стіну, чувся глухий звук, а його хатка струшувалася всіма ветхими дощатими переділами, але цього разу стіна загула, ніби його хатка перетворилась у дзвін, а стіни — у мідяні боки, відтак дзенькнуло й загуло, а повітря металево заколивалося. І він збагнув, що це не сонні мариська, це сигнал, той, якого не сподівався.

Отож уранці він з ліжка не підвівся. На ніч дверей не зачиняв ніколи: одне, що не боявся злодіїв та нападників — красти не було чого, а ворога в цьому світі не мав, як гадав, жодного. Однак справжня причина такої безпечності була філантропійна: Єва один із кола своїх друзяк жив сам, інші мали жінок, і не раз котрась із них "казилася", як повідомляв черговий нічний прибулець, і виганяла чи викидала його, прибульця, п’яного, з хати, здіймаючи такого вереска, що делікатні вушні перетинки Євиних друзяк (котрогось із них) не витримували; а кров, крижаніючи, починала розривати вени й артерії; а голова набрякала; а очі вилазили з орбіт. Хтось би більш войовничий із тих, у кого кров од алкоголю активізується, власне, агресується, почав би обстоювати власну гідність "глави сімні", як казали в цьому вузькому географічному терені, але Єва з такими не дружив, Євині друзяки належали до племені ялового, алкоголь їх не агресував, а більше знесилював. Отож котрийсь із тих, у кого наразі жінка казилася, і не гадав опиратися її феміністичному сказові, а зітхав, чухав за лівим чи правим вухом, спльовував слиною, яка більше була наповнена спиртовими чи

аміачними складниками, як водяними, і рушав із екзистенційною приреченістю в ніч: завжди-бо знав, що в цій глупій темряві, в порожньому світі існують єдині в цьому географічному просторі двері, які ніколи не зачиняються. Треба до них якось дістатися, що, правда, також не легко, однак спокійна ночівля забезпечена, правда, не на ліжку, а на підлозі, бо ліжко в цій хатці одне, і на ньому спав лише пан господар, себто Єва, котрий від далекого часу, прогнавши звідси останню маруху, не впускав у своє коло майже нікого із жінок, навіть із огляду на свою філантропійну подвижність. Була ще одна незручність для таких рицарів смутного образу: по їхніх розпростертих тілах (чи тілові) вряди-годи пробігала мишня, ніби це була для неї бозна-як мила розвага, але на такі дрібниці Євині друзяки не зважали, адже вони здобували спокій у цьому світі, спокій, який починався відтоді, коли поринали в ніч, залишаючи за спиною, а тепер за Євиними стінами, скажений вереск власних жінок (жінки), який усе тихшав і тихшав, у міру того, як віддалялися від джерела творення того вереску, а це ж чи не втіха? Окрім того, Євині друзяки, пізнавши світу, всі до одного лишалися твердо переконані, що в ньому ніколи не буває злого без доброго і, навпаки, доброго без злого, отож ті миші й були злом, яке врівноважувало їхнє задоволення від роздобутого нарешті спокою.

Це й була головна причина, чому Єва ніколи не зачинявся на ніч, відтак, прокидаючись уранці, бачив не раз на підлозі якогось ганчір’яного мішка, що сопів, чвакав і пускав з губи слину або ж хропів, ще й удаючи із себе артилериста; дощаті стіни Євиної хатки звикли до того і тільки спочатку потрушувалися, а вже з певного часу зробилися нечутливі — не тільки людина до всього звикає, а й стіни та речі.

Але цієї ночі, коли Єва фатально почув бомкання дзвона і коли йому здалося — це його хатка стала дзвоном, до нього не приteліпався на ночівлю ніхто. Жінки ж, які періодично приставали до їхньої компанії, також ніколи не прилазили до Єви на ночівлю, бо Єва категорично того не бажав; отож коли з цього правила траплявся виняток (а жінки жахливо люблять винятки) і якась приповзала до його барлога — це був єдиний випадок, коли Єва навіснів, цілком позбуваючись філантропійної

наладнаності, і, щось порикуючи та вигукуючи, викидав таких із запорозькою рішучістю за порога, потрушуючи при цьому великим розмірно, але цілком яловим кулаком.

Таку свою рішучість Єва пояснював друзякам так:

— Це таке капосне зілля, що пусти — не вилізе, ще й командувать почне! А нащо воно мені нада!

Але виняток із цього правила був і для Єви, притому лиш один — Адама, і це тому, що вона, за її висловом, Євина "одноквасниця", а ще тому, що Адама жила також сама, отож ніхто її з дому не проганяв, відтак не мала жодної потреби теліпатися вночі до Єви — принаймні такого ні разу не сталося. Але до хатки їй заходити дозволялося, і таким правом вона вряди-годи щасливо користувалася.

Відтак місяць з’являвсь у небі над цим вузьким географічним обширом, часом перетворюючись і в летючу тарілку, котра плавала в тому небі, як миска в саджалці чи тазику, коли щось треба прохолодити; а того ранку, коли Єва відмовився вставати, першою його порога переступила таки Адама. Переступила, але відразу остовпіла, побачила-бо: в Єви обличчя біле як стіна, власне, сіро-біле — саме такої барви були в Єви й стіни.

— А це шо тубі? — тонко скрикнула вона. Ротик розтулився, показуючи попсовані чи й відсутні зуби, а очка стали трикутними — зовсім такими, як і оте Око в небі, тільки там віко було одне, а тут два.

Єва мовчав. Коротко блимнув на неї, а тоді знову почав дивитися туди, куди зирив перше: в лівого кутка, де відпав тиньк і виднілася, наче ребра здохлої собаки, дранка.

— Ти шо, і разгуваривать не можеш? — спитала вкрадливо Адама. — Свиш, Єв! Мо’, ти забовів?

— Я вже давно больний, — сказав знехотя Єва. — А тепера…

— Шо ти таке говориш! — звереснула Адама. — Нє, ти сьодня якийсь не такий! Може, врача визвать?

— Не тра, — повільно й печально проказав Єва. — Не поможуть мені врачі. Всьо, Адама, мені амба!

— Шо ти таке говориш! — ще сильніше звереснула Адама. — Не кажи дурні, бо я вувнуваться починаю.

— Це не дурня, — повільно і спокійно сказав. — Мені вже капець!

— А ти одкуда знаїш? — спитала Адама, схиляючи чи похиляючи страшненьку головоньку до лівого рамена.

— Сигнал ноччю прийняв, — неохоче сказав Єва.

— Який такий сигнав? — звереснула Адама.

— Не кричи, Адама, — немічно проказав Єва. — Як кричиш — це мені як гвозді в голову.

— Ой! — востаннє скрикнула Адама й відтоді перейшла на шепіт. — То ти того́ не встаєш, да? А я тобі чекушку принесва, щоб не самій! Давай, Єв, вип’єм, і тобі повуччає. Хоч, манну кашку зварю, в мене є манка, зара збігаю. Закусиш манною кашкою, і стане тобі харашо. Вставай, Єв!

— Нє, Адама, — трагічно сказав Єва. — Вже не буду ні пить, ні їсти. І вставать не буду!

— А оправиться тобі ж буде нада? — по-девотському проказа Адама.

— Коли не їси й не п’єш, то й оправляться не нужнó, — мудро сказав Єва.

— Нє, в тебе сьодня щось ненормавно. — Таки навєрно забовів. Давай, Єв, виквичу врача?

— Це в мене не відтепер, — сказав хрипко Єва. — Давно знаю! А сьодня прийшов сигнал. Отож тра собираться!

— Чо ж ти мовчав? — знову не втрималась і звереснула Адама.

— Бо кому воно тіресно, — сказав Єва. — То моє, а вам шо? Гуляйте!

— Не кажи так напрасно, — переконливо проторохтіла Адама. — Ти ж мині один одноквасник, бо всі десь подівався: розбігвися чи повмирави. А ти остався на мєсці!

— Вже і я не на мєсці, — спокійно сказав Єва. — Отож гуляйте, бо я вам не компан.

— І шо у тебе за бовєсть? — трохи хитренько спитала Адама — сподівалася, що Єва її розігрує, хоч, з другого боку, щось темне, сіре й слизьке переконувало, що таки не розігрує. Бо коли б розігрував, хіба б зміг би відмовитися від того, що принесла?.. Ні, мала підстави турбуватися.

І тут сталося несподіване. Крізь розчинені двері долинуло вороняче кракання і також тричі: "Кар, кар, кар!" І на це дивно потемніло Євине обличчя, а вуста стали навкосину, ніби хотів усміхнутися та й не зміг.

— Чула? Ото вона тобі й сказала.

— Хто вона? — скрикнула неймовірно Адама.

— Ворона, хіба не чула?

— Що ж вона сказава? — верескнула Адама. — Ти загуваруїшся?

— Назвала мою болєсть, тіко шо наоборот.

І Адама нарешті зрозуміла. З трикутних її очні впадини стали круглими, а самі очі — як пувички, брови підскочили аж до розтріпаного, побитого сивим волоссям чубка, а рот стулився, ставши тонкою, чорною рискою.

— І дуже бувить?

— Е, Адамо, — неохоче сказав Єва. — Іди гуляй, а про мене забудь!

— Шо ти таке кажеш? — обурено затарахкотіла. — Чи я не в’юдина, чи в мене серця нема? Побіжу до Маруськи на сквад — тої, шо Кужуха угробива, попрошу табв’єток, шуб не бувіво. Вона дасть, бо я в неї сьо-то прошу!

— Щоб і мене угробила? — вуста Єви знову стали навкосину.

— Аве ж ти сказав: тубі все’дно капець? — зчудувалася Адама.

— Капець, але не хочу, щоб мене хтось гробив, — сказав Єва. — Хай буде як є!

— Та я не про ті табв’єтки казала, шуб гробить, — заверещала Адама. — Я про ті, шуб не бувіво.

— Не кричи, Адама, — стомлено сказав Єва, — бо я здохну від твого вереску!

І Адама знову збовваніла, ніби якийсь чарівник чи відьма махнули рукою, тож і завмерла.

— Хе! — видихла нарешті. — Звіни! Це я розстроївась. Я тебе не кину, Єв, а догв’яджу, бо ти мені єдиний одноквасник, та й вупше!..

— До Маруськи не ходи! — стомлено сказав Єва.

— Чого?

— Бо я її пса угробив, — його губи втретє стали навкіс. — Ти його в мене й їла. Сказав — нутрія, а ти їла, ще й прихвалювала.

— Со-ба-ча-тину? — з жахом спитала Адама.

— Ну да, — спокійно мовив Єва. — Сказать по правді, я собачатинки ще б з’їв… Казав мені папка…

Але цієї миті його, напевне, схопило, бо обличчя спотворилося, а з рота вирвався стогін. І він ніби вимкнувся з цього світу, бо заплющився й полетів у якусь червону яму, набиту внизу залізними кілками, між яких матилялися вогняні язики. А коли вирвавсь із ями, лице густо зросилося, і він перше, що відзначив: Адама ще не пішла, а стоїть на тому-таки місці й пильно в нього вдивляється.

— То що казав твій папка?

— Казав: собачатина — то лучче лікарство, — шепнув зашерхлими вустами Єва. — І я це на собі провірив. Да, собачатинки, може б, я ще з’їв…

— Але я не вмію вовить собак! — звереснкнула Адама.

— Чи ж у тебе прошу? Скажи, хай наші гицелі зловлять. І щоб був здоровий — не шолудивий здохляк — у шолудивого й мнясо шолудиве. Тра, шуб шерсь блищала… Отакого я б, може, і з’їв…

— Думаєш, зможуть такого звовить? — недовірливо спитала Адама. — Вони самі як шовудиві здохв’яки.

— Да! — зітхнув Єва. — Тут ти права.

— А мо’, попрошу в Пшона? — обережненько спитала Адама. — В нього їх багато.

— Той не дасть, — стомлено сказав Єва.

— Скажу: вмираєш, а він тобі друг.

— Друг, щоб узять, — безнадійно сказав Єва.

— А кови я в нього… купв’ю?

— В тебе є за що куплять?

— Ну, сам понімаєш!.. В нього свабость є.

— Нє, Адамо! Мене ж з тобою не буде, і він здіваться над тобою почне. Сама знаїш…

Адама якось дивно виструнчилася, обличчя її розгладилося і стало начебто не таке й страшненьке, а з очей кілька іскор блиснуло.

— Для тебе я согвасна й потерпіть, — сказала урочисто. — Аби тіки помогво.

— Нє, — твердо сказав Єва. — Потерпиш, а воно не поможе…

— Сам казав…

— Казав, бо не подумав… А не подумав, бо був сигнал… Це коли б раньше…

Стояла й пильно його розглядала. Але його погляд був там, у кутку, де відвалився тиньк і світила, як ребра здохлого пса, дранка.

— Канєшно, — нарешті сказала Адама. — Терпіть, шуб тубі не помогво, і я не согвасна… Тоді побіжу до Маруськи… Скажу, щу це в мене бувить, і це для себе прошу табв’єтки. Вона дасть…

І Адама щезла. Отак відразу, ніби розчинилась у повітрі.

Єва ще полежав якийсь час, відпочиваючи, бо від цієї розмови, а особливо вересків, таки втомився. Так, що не хотілося, аби хтось приходив. Почувався не живим тілом, а шматком криги. І це було б найкраще, подумалося йому, щоб стати уламком криги, яка спокійно й поволеньки розтає, а вода стікає. І розтанути: безболісно й тихо. Однак знав: такого йому не дано. Бо там під ложем — яма із залізним коляччям, де пахкотить вогонь. І йому треба раз по раз туди провалюватися, ранитись об коляччя й опалюватися вогнем. І тоді з його горла виповзатиме кривавий вужака. І Єва плюватиме тим вужакою до стелі, відтак той знову заповзатиме в нього, щоб учергове виповзти йому з горла…

Відчув, що йому таки треба після ночі спорожнитися. Але для того мав би звестись із ліжка і вийти надвір, а сили в тілі не було. І він пошкодував, що не попросив в Адами принести відра. Відро стояло в сінцях, але без води. І він пожалів, що не попросив Адами принести води. Бо в роті була пустеля: сухий язик, шарудявий, як тіло того вужаки, сухе піднебіння й цілком висушене горло. Аж сльози вибилися

від безсилля і від того, що не може перетворитися на крижину, щоб розтанути. І ті сльози теж були сухі, наче пісок. І йому здалося, що й тіло стало піщане, тільки ледь-ледь спресоване. І це було б також добре, коли б помалу зсипалося через дірки матрацу та ліжка. Але й це було неможливо. Тому почав збирати силу, як збирають росу з листків, щоб напитися. Спустив ноги з ліжка й сів, прочуваючи в тілі млість, а передвіч — синьо-зелені кружала. А коли ті спливли, зібрав у собі стільки снаги (чи роси), щоб звестися. Відтак робив кроки стопудовими ногами, але звуку від того не виникало. Так, жодного! І йому здалося, що дорога від ліжка через крихітну кімнатку — це безконечний путівець через пустелю. Відтак відчув порив заволати туди, в жовто-сіру порожнечу, але рот був розтулений, а звуку ніякого. А йому ще треба було рухатися, йти та йти, безконечно довго, щоб виступити з чотирикутної пройми, а потому і з другої. Коли ж цього досяг, в обличчя вдарило сонце, цілком засліпивши. Коли ж прозрів, побачив краєвида, якого знав від дитинства: вулиця, а на ній завмерлі де-не-де барвисті боввани постатей. І дві річки уздрів, що зливаються в одну, а ще горби по той бік. І нестерпно синє небо, від якого знову заболіли очі. І тут позиви до природної потреби зникли — відчув, що ноги йому омиває гаряча й липуча рідина. Перелякався, бо такого з ним від дитинства не траплялося. І тоді знову почав сипатися йому з очей пісок, власне, мав враження, ніби очі були тим піском заповнені. І хоча давно не відав, що таке сором, йому стало гостро соромно — повернеться Адама й знайде його обмоченим. Тому спустив нижню одежу і відсунув її в кутка сіней; відтак у самій сорочці подався у зворотний шлях, так само довгий і нестерпуще важкий.

Коли ж упав на ложе, знову скрутило, і він полетів до ями із залізним коляччям і гогітливим язикатим вогнем.

2

Вони знесмілено вступили до Євиної хатини: малий і чорний, схожий на цигана Партизан, який ніколи не дивився просто й чорні видла якого ніби пострілювали по боках із злодійським вилиском; розлізлий, білявий,

схожий на бабу Обонко, якого називали ще Обертасом, — чому, Бог знає, бо й сам не відав, мабуть, як супротивне вдачі, був-бо неповороткий; зрештою, й Обонко не його прізвище, а справжнє, здається, Поліщук. Голову мав гиряву, але не лису, притому волосся з лівого боку голови довше, а з правого коротше — таку модну зачіску йому сфризієрувала власна жінка в ті сокровенні хвилі, коли на неї нападав феміністичний сказ. Отож і скубала, як курку, не завжди обливаючи окропом; зрештою, й курей скубуть, не завжди обливаючи окропом; так, приміром, чинили й вони, коли вдавалося ту живність приловити. Цікавою особливістю Обертаса було й те, що борода й вуса в нього аж зовсім не росли, через що виглядав бабувато. І це на відміну від Партизана, в якого волосся з обличчя перло так потужно, що він, хоча й голився часом, але завжди виглядав непоголений. Третього друзяку прозивали Каша, можливо, тому, що коли говорив, то здавалося: рот у нього забитий кашею; у хвилини п’яного розчулення його ніжно титулували Кашкою. Обличчя мав продовгасте, а ззаду заплітав косичку, а ще мав таку особливість, що в його рівному, довгому, як в індійця, і темному волоссі була така кількість пархів, що видавалося посивілим, хоча жодної сивої волосини не мав. При цьому парха сипалася йому на груди й спину — виглядало, ніби був обкиданий дрібним цвітом рослини, яку також звуть кашка. Очі в нього — мигдалеподібні, гарні, завжди томливі, без найменшого розумного проблиску, радше навпаки.

Саме така компанія вступила до Євиної хатки і, побачивши його в ліжку, а ще й без штанів і поверх постелі, зчудувалася.

— Це ти шо, значить, те, як воно, коли шо? Нє, може, еге ж, воно сказать, конешно, шо? — сказав Каша і закліпав укритими пархами віями.

Інші мовчали, бо Каша й так багато сказав.

— Да, братва, — пророк Єва. — Приходить мені капець! Я це почуствував.

— Брось дурить, — сказав Обертас, помигуючи цілком білими віями.

— Сказала Адама, — проторохтів Партизан, — шо ти той. То ми шось собразили трошки на кобилячі вошки, га?

І він заіржав, показуючи коли не кобилячі, то жереб’ячі зуби.

— Я, хлопці, своє вже від’їв і відпив, — упокорено сказав Єва. — І я уже вам не компан.

— Те, як воно, знаш, мо’, кажу, слиш, знать — нє? — сказав Каша.

— Брось дуріть, — мовив Обертас, помигуючи білястими віями. — Зара смикнем, трохи закусону — як рукой зніме.

— А я в своєї гадюки баночку меду вкрав, — солодко мовив Партизан. — Конешно, поверещить на весь тарарам, але ми горше переживали. А тебе на ноги поставим.

— Не поставите, — печально сказав Єва і сипушним голосом, врядигоди задихаючись, оповів про сигнала, якого почув цієї ночі і що було ударів рівно три, отже, зразу втямив, що й до чого, а це значить, що прийшов йому капець. Але він радий, сказав Єва, що вони надійшли, бо так йому буде веселіш.

— Гуляйте, хлопці, а я подивлюсь, — сказав Єва. — А на мене не убращайте уніманія, бо я хоч немало з вами випив, а вже не ваш. Пойняли мене, пацани?

І "пацани", а їм було не менше як сорок (це Партизан), і сорок п’ять (це Обонко, чи Обертас), і під п’ятдесятку (це Каша), на хвилю позавмирали, оглядаючи свого компана: Обертас — зі страхом, Каша — із хронічною недотумкуватістю в мигдалеподібних очах, а Партизан — із захопленням.

— І оце будеш лежать без штанів, а ми гулятимем? — неймовірно спитав.

— Нє, штани подаси, бо мені тяжко вставать, — там, на вішалці, — сказав Єва. — А то ще Адама прискочить.

— Адами можеш не стісняться, — категорично сказав Обонко-Обертас. — Бо в тебе там нічо вже нема.

— Нема, а шось є, — сказав без тіні усмішки Єва. — Це ми, сказать, проводи по мені устроїмо. Гуляйте, а я подивлюсь.

— Але ето какось нечесно, — химородно мовив Партизан.

— Може, воно, сказать, хотів те чи се, не знаю, все-таки, — сказав з натугою, аж обличчя почервоніло, Каша.

— Бросьте, пацани, випендрюватися, — мовив категорично Обертас. — Коли Єва не хоче, то так здєлаїм, як він хоче.

— Якого закусона приніс? — спитав Єва.

— Картошку вчорашню спер у старої, — виповів Обонко. — А Партизан гурочків на городі купив.

— І моркви, — гордо сказав Партизан, кидаючи Єві на ліжко штани. — Хороша морковка — вітаміни! Вона і од болєзнів хороша, це коли в кого не стоїть.

— Ги, ги, ги! — показав щербаті і зовсім не білі зуби Обертас. — Можеш не пить, а вкусить шось нада. Чи шось особенне хотів?

— Да, — мовив Єва. — Собачатинки… Оце, када б організували.

— Організуєм, — тоном пияка, який щедро обіцяє, але ніколи обіцянок не виконує, сказав Обонко-Обертас. — Но не січас, а коли дотянеш до ночі, бо січас не возьмеш. Да, ти у нас собакоїд!

— Я воно колись, наче, як це, фу! — сказав з обуренням Каша.

Єва знав, що Обертас бреше, бо він аж зовсім не обертас, щоб зловити пса, так само й інші друзяки. Тому печально зирнув у куток, де проглядала, наче ребра здохлого пса, дранка, і йому на мить здалося, що там прозирнув скелет ошкіреної собачої морди, який ніби й поглузував із нього.

З

І ніби на поклик видива відчинилися двері, і в них постав у всій своїй лисій величі Пшоно. І голова його злегка фосфорувала, хоча відтоді, коли Маруська облила його загадковим трійлом, минуло досить років. Більше світла, однак, лилося з розчинених дверей; можливо, від цього створювалося німбове осяяння над лисою Пшонячою головою, однак лице потемніло, лише полискували ошкірені зовсім так само, як у того привидного собаки між дранки, Пшонячі зуби.

— Сказала Адама, — провістив Пшоно, — шо ти тут здихать зобрався. Це шо, хохма така?

— Була в тебе? — тривожно спитав Єва.

— Як штик, — бадьоро сказав Пшоно. — Вона ж польотна: нога тут, нога там.

У руці Пшоно тримав потерту сумку із зіпсованим замком-блискавкою, але щось там було, прикрите газетою, з якої проглядало помнуте обличчя президента.

— Тоїсть? Хоч сказать?.. — заникнувся Єва.

— Конешно, — бадьоро підтвердив Пшоно. — Я друзяк у біді не оставляю. І, сказать по правді, я того паскудника давно здихаться хотів… Нє, чули таке: жер від моїх курей яйця. І ще як скусно жер: зубом прокусить, акуратно так — краплі не проллє. Хороший був босяк, чистий, але той курячий недостаток мав. Шкурку з нього тобі, правда, не приніс, бо нащо тобі вже шкурка? Я з неї Адамі воротнічка чи шапку пошию, — у його голосі почулися зворушливі нотки.

— І вона тобі… заплатила? — Єва аж побагровів, що з ним рідко траплялося.

— Ну, ти ж знаєш… Все як нужно, — бадьоро сказав Пшоно.

— Це воно, коли сказать, да, що нада, то й те, — сказав Каша і струснув головою з косичкою, а Єві здалося, що з тієї голови посипався сніг.

— Да, Каша правильно каже, — згодився Пшоно.

— І ти?.. — вичавив із себе Єва.

— Твоєї ж охрани не було, — незворушно мовив Пшоно. — Всьо як тра. І вона не була против… Я не насільнічаю, нє, нашо це мені! Хоч — пожалуста: я тобі, ти мені. Даже всьо не взяв, кажу; половину ти платиш, половину я, бо Єва мені друг. Ще й прибиль візьму: яєшню, бо тих яєчок з моїх курей давно не кушав через того бзумана, — і він струснув сумкою.

— Вон з мого дому! — крижаним голосом сказав Єва.

— Ти шо, Єв, — приступив до нього Обертас. — Не єрепеньсь. Ти ж хотів собачатинки, от і в нас просив. Подумай, Єв, всьо ж харашо устраїваїться.

Сяйво з голови Пшона пропало, обличчя ж залишалося так само затемнене.

— Када ти так, — зарипів іржаво Пшоно, — то я можу й піти. Я до тебе прийшов як друг, а ти — свиня. Можу і мнясо забрать — у мене є кому його пожерти… Но я не свиня: все було по уговору, і я здєлав це по сочуствію до тебе.

Партизан робив Пшону магічні знаки: махав руками, корчив лице, мотав головою, ніби щось пропонуючи і щось доводячи, але Пшоно тих мигів не бачив: очевидно, в ньому вже закипів банячок.

І Єва охляв. Тобто погасився, як сірник, коли на нього дмухнути, обличчя його знову посіріло, повіки впали — лежав знерухоміло, а може, його знову вкинуло в ямку із залізним коляччям та палахким вогнем. Тоді Партизан став навшпиньки, бо був стосовно до Пшона замалий, і вклав вуста в прозоре від світла, що падало з відчинених дверей, Пшоняче вухо, і не так сказав, як видихнув:

— Він теперички трудний, і не обіжайсь. Остав мнясо в сінцях, а сам чеши. Тепера не можна свариться.

І банячок у Пшонячих грудях перестав кипіти.

— Я пойду, Єв, але запомни раз і навсіда — я чесний!

— Як мої пархи, — несподівано чітко і зрозуміло сказав Каша і струснув головою з косичкою, від чого посипався сніг.

І вони зареготали: Партизан хихикав, блимаючи по-злодійському очима, Обонко розтулив вершу, і його збабіле обличчя стало червоне, як певне місце в певної породи мавп, — викидав з неї, тобто верші, грубі: "Го, го, го!", — а Каша заіржав наче кінь, адже це він придумав жарта, мотаючи головою і щедро розсипаючи довкола ті ж таки пархи.

Єва не сміявся, бо щойно вирвавсь із вогняної ями і з колячча: дивився на всіх півпритомно, трохи здивовано і з неземною відстороненістю. Не сміявся й Пшоно, а розвернувся, як москаль на вправах, а за мент гримнув дверима. І Євині друзяки одночасно обірвали сміх та й переглянулися, мов змовники.

— Оставив чи не оставив? — занепокоєно спитав Партизан.

— Був би остатнє падло, коли б не оставив, — мовив Обертас. — А до картошечки мнясце сам враз.

— Знаєш, воно мені, ще раз, якось, але фе! — сказав Каша.

— Я тоже собачатини не їм, — гордо звістив Партизан. — Даже подумать противно.

— Ти її їв не раз, ще й облизувався, — рівно повів спокійний Євин голос.

— Хто — я? — аж підскочив Партизан.

— Ну да, в мене й жер, — сказав Єва. — Думав, шо нутрія. Мій папка…

— Да, твій папка вилічив собі собачатиною тубукульоза, — сказав Обонко-Обертас. — Чули двадцять і п’ять раз.

— А воно колись, може, нє, воно, все-таки! — сказав Каша.

— Не кажи мені, Каша, про собачатину, бо зараз вирву! — закричав Партизан. — Нікада я собачатини не їв! Нікада!

— Їв, — сказав просто і ясно Каша.

— Та бросьте ви! — мирно мовив Обертас. — Давайте лучче провірим: оставив Пшоно м’ясце чи поніс псам згодовувать?

І він, крадьки ступаючи, відчинив двері й визирнув.

— Є, — повернув розсвічену мамризю. — Буде в нас картошка з мнясом: жаркоє, можна сказать. Го-го-го! — і він удруге розтулив вершу, а обличчя набрало барви… ну, відомо якої.

4

І тут у сінях щось зашаруділо, за хвилю двері поволеньки почали прочинятися і в них просунулася з винуватим виразом на лиці Адамина голова.

— Не сердишся на мене, Єв? — спитала голова тонесенько й запобігливо.

— Нема в мене сили сердитися, — сипко змовив Єва. — Я ж тобі казав…

— Ну да, — тоненько й запобігливо сказала голова. — А я подумава накше… Не проженеш?

— Іди ти к чорту! — прорік Єва.

— Ну й розумничок, — мовила голова, й Адама вкрадливо всунулась у кімнатку. — Я пунімаю… А за то тобі табв’єток принесва. Така противна та Маруська. Каже: брешеш, Адамо, бо це не тобі табв’єтки нужні, а тому гицев’ю, що мого, каже, Воботрясика зжер. Тепер його Бог, каже, й кара.

— Одкуда вона знає? — насторожився Єва.

— Ну, бачиш, наша вувиця така, що трудно шось сховать.

— Але ж вона не живе на нашій вулиці! — сказав Обонко.

— Не живе, а жива, до неї не тіки я за табв’єтками бігаю… Тепер у ньої другий пес — чучвага, глянуть гидко. А вона, дурня, й досі за тим Воботрясиком пваче. Тоже мені собача мама!..

— Але ж таблетки дала! — сказав Партизан.

— М’ать коли шо, воно, не то, а нє, — сказав Каша.

— Це і я їй сказава, — торохнула Адама. — Вона й дава… З нею тра сторожно, бо ця шуток не пунімає. Гв’яне баньками — мурашки по шкурі лазять, а потом під животом цівий день бовить… А тобі бовить, Єв? — турботливо спитала.

— Шо тубі до того? — буркнув Єва.

— Як шо? А чого це я півдня бігаю? Не для того, щуб тобі помогти?

— І удовольствіє маєш, — сказав понуро Єва.

— Сердишся? — крутнулася якось дивно Адама. — Це харашо, шо сердишся. Табв’єтки достала, зара вип’єш.

— В мене води нема, — буркнув Єва.

— Як це нема? — верескнула Адама. — Каша — за відра і до ковонки. Ти, Обонко, поріж мнясо… Шо там у вас є ще? Каша, чо став, як бурбон?

— Вчорашня картошка і морква, — сказав Партизан. — І гурки.

— А баночка меду? — спитав Обонко.

— Да, і мед, — неохоче сказав Партизан.

— Чисть гурки й моркву, — наказала Адама. — А випить є?

— Троха є, — сказав Обертас.

— Скатірка в цьому домі є? — спитала Адама.

— На чорта вона мені здалась, — відповів Єва.

— Воно конешно, — діловим тоном прорекла Адама. — Но сьодня особенний день. Я свою принесу. Ти кови мився?

Єва мовчав, лише сопів.

— Ясно! Я тебе помию і як в’явечку вдягну. Чиста сорочка є?

Єва знову промовчав, лише надувся.

— А шо це за вахи смердючі в сінях? — спитала.

Єва засопів.

— Добре, я тобі й сорочку принесу, — сказала Адама.

— Бабську? — уражено спитав Єва.

— Ну то що? — затарабанила Адама. — Хароша, чиста і красіва моя нічна сорочка. Повагається вдягать чисте — і не крути носом. Зара змотаюся, а вони хай все приготов’ять… І скажи Каші, хай принесе ще п’ять чи шість відер води… В тебе є в чому митись?

— Балія, — сказав неохоче Єва. — В сарайчику.

— Партизан! — наказала Єва. — Візьми бавію, добре вимий, а я змотаюся за скатіркой і сорочкою. І шоб усе буво готове, пока прийду!

— Куди ти спішиш? — спитав Єва.

І тут вона побачила, що його обличчя знову стало сіре, радше позеленіло, а з горла виповз здушений стогін. І вона всунула йому до рота таблетки, вже не чекаючи води.

— То мені балію мить чи гурки й моркву чистить? — спитав Партизан.

Але її вже в кімнатці не було — розтала в повітрі, як дим.

Єва тим часом летів у яму, повну вогню й коляччя. Але випиті таблетки не дали йому долетіти до дна, відтак здалося, що завис у повітрі: внизу вогонь та вістря, а вгорі — крига й холод. І він пливав між тим холодом та гарячнотою, перекидаючись і прокручуючись, але не падаючи. І йому стало якось ніби й приємно, що ввірвався в його мешкання оцей вихор, котрий відразу всьому дав лад, відтак позаводив усіх, як механічних ляльок, — отих ялових його друзяк, бо ті були до її приходу ні риба ні м’ясо, і зі своєї ініціативи рухнули б руками хіба для того, щоб підняти чарку. Отож Каша, як найсильніший, тягав воду, Партизан шурував іржавою залізною щіткою не менш іржаву балію, а ще вкриту лепом, якого так просто не віддереш. Обонко-Обертас нарізав

м’ясо, потім помив його, відтак неквапно побатував на кавалки, кілька разів понюхавши. Єва, який уже прилетів із свого літання, безсило лежав у ліжкові, тримаючи в руці кухлика з водою і вряди-годи прикладаючись до нього. І вода текла в його сухе піщане тіло, яке жадібно її вихлебтувало і просило ще. Відчував на хвилю вільгу, аж таку, що почав навіть турбуватися: яким ідіотом постане в жіночій нічній сорочці. Але противитися сили не мав, аби не продавали з того зубів друзяки. Бо ті можуть вилаштуватися проти нього, порозчиняють верші, повитрішкуються, як бевзі, якими вони, зрештою, й були, і гоготатимуть, чи іржатимуть, чи хихикатимуть кожен по-своєму. А цього не бажав, бо в глибині його пошарпаного нутра ще залишилася мачина чоловічої гордості, оце вона його й пекла. Отож вирішив: коли загогочуть, сорочки не вдягне, коли ж ні, то хай собі.

Зрештою, відчував: поймає якась сліпа й глуха байдужість. Може, воно й краще, думав, що вони коло нього товчуться, бо самому залишатись у цьому стані — мука більша, ніж із ними.

Так і тривав їхній кордебалет, тобто груповий танок, який почався від тієї хвилини, коли серед ночі тричі вдарив дзвін. Отож із танцю сольного, Євиного, учинився сольний парний, коли долучилася до нього Адама. Відтак Адама полетіла у світ, в якому виконувала не лише парні сольні партії із Пшоном та Маруською, а й продовжувала танця першого, бо дорогою, якою летіла, мусила раз у раз вступати в короткі розмови, передаючи разючу вістку, що Єва вмирає. Відтак почався танець-метелиця, що його виконували всі жіночки, присутні на вулиці. Вона ж, Адама, завела й цю нечупарну трійцю: Партизана, Обертаса та Кашу, відтак почався й чоловічий танок, до якого доєднався й Пшоно, спершу протанцювавши з Адамою, а тоді — у чоловічому з п’яти балерунів. Знову, як метеор, улетіла в чоловічий танок Адама і завдала тон до нового чоловічого танку, тим часом не лише шукаючи потрібних, на її думку, до такої події речей, а й приводячи в рух кордебалет і жіночий. А десь поруч — чи за ними, чи над ними — пильно дивився на все балетмейстер, той, кого ніколи не бачать глядачі, але який усім цим кордебалетом та й солістами незримо править. Незримо дає лад і провід,

бо всі вони, оці танцюристи, завзяті чи ялові, швидкі чи приповільнені, все-таки не більше як маріонетки, бо всі ниточки від них таки в одних руках, відтак і смикає ту чи ту, і, здається, тільки Єва знав про це, бо стояв у ці хвилі до балетмейстера найближче. А може, це він, той керівничий, визирнув із кутка, де виднілася, як собачі ребра, дранка в подобі скелета ошкіреної собачої морди. Отже, були в цьому кордебалеті й собаки, але присутні поки що незримо: і той, уявний, і той, котрий став жертвою в цьому дійстві, бо порушив природного закона, причастившись до яєць Пшонячих курей (яйце — категорія сакральна), отже, упав у непростимого гріха. Був і третій — чувара, що замістив Лоботрясика, — істота з такою мордою, як сповістила Адама, що й глянути гидко: очевидно, в час парного танцю Адами з Маруською він сидів десь побіч і дивився на все це так, що його погляд вельми Адамі не сподобався.

5

Кордебалет тривав, а це значило, що на плиті в закіптюженій та густо вкритій лепом, але зсередини вимитій каструлі кипіло м'ясиво, до якого потім мали докинути вчорашньої картоплі; огірки та морква були почищені й порізані; дві морквини, а ще й цибулину, по яку коротко змотався Партизан, було кинуто в окріп. Партизанові, однак, довелося вкрасти цибулину у власному городі, бо за іншими городами вдень нестримно стежили їхні власники, але в парного танця зі своєю жінкою Партизанові пощастило не вступити. Тим часом Каша втяг до кімнатки балію, куди Адама наказала влити воду з двох відер: одне грілося на газовій плитці, а друге — від електрокип’ятильника.

— Сам роздягнешся чи роздягти? — турботливо спитала.

— Сам, — понуро відказав Єва. — І хай мене друзяки помиють.

— Ти шо, стісняєшся? — здивувалася Адама. — Нє, так не годиться, бо покойника принято мить женщинам.

— Але ж я ще не покойник? — резонно заперечив Єва.

— Ну да, але ж будеш і готовися. Сам сказав: був сигнав. І не треба мене стісняться, бо ти ж мій одноквасник, — останнє слово прозвучало по-наївному мило.

Єва зітхнув і впокорився; Адама ж це сприйняла по-жіночому, тобто вирішила, що йому не варто самому й роздягатися. Отож, ласкаво примовляючи і погладжуючи його, скинула сорочку, тоді штани, здивувавшись, що він без трусів, ніжно погладила й те місце, де в нього давно нічого не було, а тоді допомогла злізти з ліжка і вступити до балії, перед цим запобігливо давши йому ще порцію таблеток. Відтак намилила віхтя (мило прихопила з собою, сумніваючись, що воно в Єви є), бо мочалки в нього таки не було, а захопити в себе забулася, і почала ніжно його омивати, так само приказуючи, як до дитини. Друзяки смиренно вилаштувалися при вході, відтак не тільки в Каші були дурнуваті очі, а рівно в усіх трьох, роти також однако порозтулялися, показуючи щерби, гниляки та дупла; лице Обонка-Обертаса невідь-чому знову набрало такої барви, що її творить у певному місці певна порода мавп, — і стежили пильно за тим магічним дійством із пошанівною повагою, бо хоч, може, і не знали, але конечно відчували, що це не просто миття, а урочистий ритуал, а вони теж були не з лика шиті.

— Це нічо, — муркотіла біля Єви Адама, — шо ти то… кови шось свучиться, я тебе ще раз помию.

Зрештою звелася й, суворо подивившись на смиренну банду, тобто ягняткоподібних друзяк, згукнула гостро:

— Хвопці! Зара його вдягну в сорочку, бо так полагаєця, то щоб ніхто мені не сміявся. Бо кови хто засміється, вижену вон!

І була така рішуча, що жоден із "хлопців" і не подумав сумніватися, що буде інакше, тим більше, що кожен мав власну жінку, і ті жінки, як уже мовилося, не лише не раз виганяли їх, а й пір’я дерли та ще й як!

Вода у ванні стала більше чорна, як сіра, і в цій чорній купелі хтось недоброзичливий міг побачити передвіщення пекла; але з присутніх такого порівняння не посмів зробити жоден. Єва ж, почувши такий рішучий Адамин наказ, полегшено зітхнув, відчувши в грудях короткий спалах удячності до Адами. "Нє, — подумав він тоскно. — Ці баби для чогось нужні".

Так він уник найбільшої з небезпек, якої боявся, тобто кпинів друзяк, коли Адама напне на нього свою сорочку.

Рушник у Єви був, але давно не праний, отож мав барву приблизно таку, як і вода у балії, але Адама тим не перейнялася, адже готувалася ще раз його помити, коли упокоїться чи оскверниться; добре витерла й накинула через голову сорочку. І коли вигулькнув із тієї сорочки, побачив Єва дивну річ: обличчя в друзяк почали корчитися, кривитися, змінюватися, але Боже борони — жоден не розсміявся. А це значило, що в урочі хвилини вони таки вміли тримати себе, як то кажуть, у руках.

6

Відтак позиція витворилася така: на ліжку лежав незвично чистенький Єва в Адаминій сорочці, з якої витиналися чорні від густого заросту ноги з карачкуватими пальцями й майже чорними нігтями — Єва не хотів укриватися. Треба сказати, що раніше ті нігті аж позакручувалися, але Адама їх зрізала, вкладаючи Єву, тож хоч і залишилися з темним педикюром, але на зрізі таки біліли. Лице ж у Єви наче помолодшало й не було таке сизе, як до миття, а волоссячко Адама ретельно зачесала, зробивши з лівого боку охайного проділа. Щоки були поголені — цим зайнявся Каша після того, як Єву вклали, тільки кілька

разів дружбана порізавши, — на ті місця прикладено по клаптику принесеної Пшоном газети, тобто із загортки собачатини.

Нарешті Адама наказала Партизанові та Обертасу поставити стола, якого заслали чистою і білою скатіркою, а на неї поставили півлітру самогонки, заткнуту газетним корком, і Адамину чвертку казьонки. Адама тим часом вишукала п’ятеро тарілок різного розміру — всі, які в Єви залишалися, і поклала кожному виделку та ложку, які добре вишурувати не зуміла, отож між зубцями і на згинах ложок залишилося трохи й лепу. Замість чарок поставлено гранчаки, а єдина, яка таки віднайшлася, призначалася Адамі. Відтак на стола втулили каструлю, звісно, не на скатірку, а на підставку, і в кімнатці смачно запахло — печеня, позбавлена покришки, ніжно димувала. Огірки та моркву поклали на порівняно чистий клапоть Пшоняної газети, а хліб — просто на скатірку. Партизан зітхнув, вийняв із кишені слоїка меду й поставив на скатірку, меланхолійно на нього задивившись. Адама, сівши до столу, присмирніла як мишка, а керівництво застіллям упевнено взяв на себе Обертас. Він встав, надувся, від чого збабіле лице здобуло вже означеної барви, звів гранчака і сказав сердечно:

— Це у нас, сказать, прощальна вечеря, — і справді, коли це чинилося, день почав добігати кінця. — Прости, друг Єва, коли шо було не так. Упокой Господь твою душу! — і він урочисто звів гранчака.

— Неправильно! — каркнула Адама і стала схожа на жабу, котра готується до співу. — Невзя казать: за упокой, када він живий!

— Ти теж так казала! — обурився Обонко.

— Казава про друге! — квакнула Адама. — Женщини можуть мить чоловіків — не тіки покойників.

— Ну, харашо, звіни, — вибачився Обертас. — Но ми всьо рамно з ним прощаїмось… Перебила мені мисль…

— У нас друг, шо так, коли було, — сказав Каша.

— Ну, конешно, — підхопив Обертас. — Хтів сказать: жили ми, може, й не так, як комусь наравиться, але не ті, а той, — Обонко показав гранчаком на стелю, — нас судить буде. Жили ми, сказать, як уміли і як зложилось. Не забувай нас, Єво!

Проказав тираду скрушним голосом, який аж зривався від розчулення чи зворушення, і в Адами від того викотилася з лівого ока сльозина та й крапнула просто на тарілку — була сльоза на колір зелена.

— Дать тобі мнясця? — ніжно спитала Адама, коли випили.

— Дай! Не з’їм, то попробую, — сказав Єва. — Картошки не тра, тіки мняса. Мені вже нішо неінтересно, а собачатинки ще хочеться.

— А я лучче гурків та моркви похрумаю, — сказав Партизан, з осторогою позираючи на каструлю. — З медом! Замічатільна річ гурки та морква з медом! Єв, хочеш меду?

Але останню фразу сказав якось тихо й украдно, тож, здається, до Єви не дійшла. Бо головна подія моменту був не він, а те, як Адама настромлювала на виделку шмат м’яса, обережно поклала на тарілку, збоку примостила шматка хліба й пішла до Єви.

— Сам поїси чи погодувать? — спитала ніжно.

Обертас та Каша тим часом наклали на тарілки печені й мотали із чмакотом, аж біля вух їм потріпувало. Партизан же відкрив слоїчка, мастив огірка медом з виделки і сласно, примружуючи очі, клав до рота. Після того чинив те саме зі шматком моркви.

— Оце я люблю, — сказав ні до кого. — А то собачатина, бр-р!

— Любиш повипендрюваться, — звів від тарілки червоне обличчя Обертас. — Бери, жери і не моняйся.

— Слиш, Адамо, — спитав Єва, понюхавши м’ясо. — А чо це воно куркою смердить?

— От чудак, — засміялася Адама. — Він же, покойник, у Пшона курячі яйця жер. Через це Пшоно його й прикандечив! Не нюхай, а похамай, воно кусне. Сама вже попробувава, бівьшой куснятинки не хамава!

— Розстерви мат! — лайнувся Партизан. — Так пахне, сказиться можна! Слиш, Єв! Це ти не брешеш, що я вже собачатину жер?

— І не раз! — сказав Єва, все ще принюхуючись до м’яса, від цього нюшкування змучене його лице злагідніло.

— Побожись! — закляв Партизан.

— Їй-бо, Партизан, ти їв у мене собаче мнясо й не раз. З’їж і тепера: нічо тобі не зробиться!

— Боюсь, що вирву! — скривився Партизан. — Жолудок у мене чуствітельний!

І він знову вдихнув м’ясячі випари.

— Раньше ж не виривав, — сказав Обертас.

— Раньше не знав, що жер, — відгризнувся Партизан. — А теперички знаю, тож боюсь, шо вирву! Це дві большії разниці!

— Чо не їси? — спитала в Єви Адама. — Покушай, воно хароше!

— Нє, не йде! — сказав Єва. — А понюхать приятно!

— Тоді давай погодую, — сказала пестливо Адама. — Ну, відкрий ротика!

Єва слухняно розкрив, і Адама бережно вклала туди кавалка.

— Пожуй, пожуй, — тоненько проспівала. — Коли зтошнить, виплюнеш, а не зтошнить — похамаєш!

І поки розігрувалася ця ніжна сцена, там, за столом, Євині друзяки, всі три, тобто разом із гидливим Партизаном, мололи печеню, ярісно мотаючи виделками.

— То шо — ковтнув? — спитала Адама.

— Та ковтнув, — мовив Єва.

— Не зтошнило?

— Та наче нє!

— Тоді відкрий ротика!

І вона вклала у Євину розхилену вершу ще кавалка. Єва пожував і вдруге ковтнув.

— Замічательне мнясо! — сказав сердешно. — Тіко куркою смердить.

— Ну, курка — це не таке, шоб не хамать, — мовила турботливо Адама. — Розкрий ротика!

— Знаєш, шо я оце подумав, Адамо, — сказав Єва. — А може, той сигнал… ну, був фальшивий? А може, мене це мнясо, як колись мого папку, влічить?

— Може, — сказала Адама, вкладаючи йому до рота ще кавалка. — Похамай харашенько, тоді й побачимо. Все на прахтиці провіряється!

— Кончайте жрать! — заявив голосно Обертас. — А то багато їсти, а мало пить вредно. Партизан, валяй речуху!

Партизан облизався, як пес, кинув туди-сюди злодійськими очима і встав.

— Конечно, скажу, — заторохкотів, — бо Єва нам луччий друг! І я не придставляю, як без нього жить будем! Кончай, Єва, хандрить, дьорни п’ять грамуль — і хай всьо буде, як раньше! Бо када брать у голову дурню, дурня туди й зайде. Через це послушай мене, Партизана, — више голову, босяк! Дать тобі п’ять грамуль?

Але з Євою щось сталося. Виплюнув на підставлену тарілку недожоване м’ясо і став зелений, як та Адамина сльоза, що нещодавно зворушено впала на тарілку.

— Нє, пацани, нє! — сказав сипко й замотав головою. — Я своє одпив і од’їв. Оце попробував собачатинки — і це вже всьо!

— Аве ж ти сказав, шо сигнав фавьшивий? — верескнула Адама.

— Сказав, — мовив Єва, — так на мінуту показалось. — А тепера знаю!

— Послухай, Єв, — сказав Партизан, відхукавшись після самогонки. — Ти готовишся умирать?

Єва хитнув.

— То скажи мені, пужалуста: вип’єш — умреш, не вип’єш умреш, какая разниця? То чи не лучче випить? Дай я тобі наллю!

Однак Єва заперечно, навіть рішуче захитав головою.

— Нє, пацани, я вже всьо! Тепер подивиться на вас хочу! Гуляйте, а я подивлюсь. І не убращайте на мене уніманія!

І знову з Адаминого ока випливла зелена сльоза і крапнула в підставлену тарілку з недоїденим м’ясом.

— І ти, Адама, йди гуляй, — сказав Єва. — Гуляй і не обращай уніманія! Не лазяй коло мене, а гуляй, бо я вже всьо!

— Тобі бовить? — спитала тихо Адама. — Випий табв’єтку!

— І таблеток більш не хочу! — просипів Єва.

— Не вип’єш табв’єтку, — рішуче сказала Адама, — я до них не піду і гув’ять не буду. Пий!

Усунула до рота таблетку і дала кухлика, щоб запити.

Друзяки, поки промовляв Єва, сиділи за столом нерушно, луплячись на нього, бо Партизан сказав у точку, тобто він це сказав, а вони подумали, отже, всі троє таки мали надію, що Єва тільки "хандрить", а може, й розігрує їх, як це не раз бувало. Але тоді, коли промовляв, у кімнатці щось сталося — ніби пройшов темний продув, чи прорух, чи тінь, чи дихання, чи казна-що. І вони, всі троє, від того заціпеніли. І раптом повірили, що Єва не хандрить і не розігрує, отож їм треба було те переварити. Відтак Темне ввійшло кожному до нутра і там чорно

проварилося. І це тривало коротеньку мить, а коротеньку тому, що вони перелякалися: гульня їхня може й справді стати чорна, тобто прощальна. І щоб розмочити в нутрах оте чорне, знову випили, кожен наливши собі й не цокаючись.

— Ну, харашо, — сказав Обертас. — Харашо! Як хочеш, Єв, так і здєлаїм. Тепер твоя очиріть. Каша! Валяй! Тіки не співай заупокойну, бо ще не времня!

Каша в їхньому товаристві був співаком. Коли говорив, виходила таки каша, а як співав, то чисто, ясно і гарно. Але мав одну ваду: виводив тільки сумне. Через це він встав і сказав:

— Када нє, то я, воно сказать, але! Той те, коли може, нє?

— Хай співає заупокойну, — сказав Єва. — А потом шоб нічо заупокойного не було. Печи, Кашо, свої "Забіліли сніги".

Каша струснув головою, розвіявши довкола хвилю пархів, наче ті сніги, що забіліли; його дурні мигдалеподібні очі проясніли, прочистилися й стали печально-гарні, і з його горла раптом полилося щось синьо-біле, але безмірно сумне, і все про ті сніги і дібровоньку, і про те, що заболіло тіло бурлацьке біле, ще й головонька. І він двічі проячав про ту "головоньку", пускаючи очі під лоба і світячи більмами; і заспівав про те, що ніхто не хоче заплакати по білому бурлацькому тілові: ні батько, ні мати, ні жінка, а заплаче по-справжньому лише товариш його — і він двічі проячав про того товариша. Партизан з Обертасом сиділи з урочистими фізіями, Адама ж заридала. І тільки Єва залишався спокійний, лежав нерушно в білій Адаминій сорочці з розставленими кошлатими ногами, а на лиці прокреслилася навкісна смужка вуст, ніби йому було іронічно-весело від тієї пісні.

— Доста! — крикнув раптом Обертас, і його обличчя вчергове набрало барви не заростої волоссям частини тіла однієї з мавпячих порід. — Разві ми прийшли по тобі вить, Єв? Хочеш, шоб ми по тобі вили?

— Да! — жорстко сказав Єва. — Бо всьо в мирі їрунда! І ти, Обертас, їрунда, і я. І Партизан, і Каша. Даже Адама — їрунда, хоч і не всіда. І часом, може, раз у жизні, нам тра завить! Поняв мене, чи ти тупий, Обертас?

Каша сів, ображений на Обертаса до глибини душі, і замотав головою, розсипаючи щедро пархи.

— Я, коли сказать, інода — од душі! — сказав він.

— Не обіжайся, Каш, — мовив Єва. — Всьо правильно зробив. Бо весь світ — їрунда, і ми — їрунда, і все…

І він скрутив двоповерхового матюка.

— А када всьо їрунда, — примружився Партизан, — то чи не лучче нам повеселиться, бо й вить — їрунда, а от веселиться це ще як сказать!

— Ти обормот! — повчально сказала, втираючи сльози, Адама. — І не пунімаєш момента. А хто не пунімає момента, той чувак, пойняв, Партизан? Чи ти такий дурний, шо тобі такого не пойнять?

— Через це я й придложив повелеситься, — криво всміхнувся Партизан.

7

І вони почали веселитися. Не відразу, а поступово розворухуючись, бо те Кашине виття ніби попекло їх, ніби кинуло самих до ями, чорної,

липкої, повної болота чи кваші, що смерділа отим Темним, яке промайнуло у Євиній хатці й примусило повірити: все серйозно і вони прийшли на передпоминки, а властиво, попрощатися із своїм дружбаном. Отож почали видряпуватися з тієї ями, щоб стати такими, як були передоцім, перед моментом, якого не "пунімав" Обертас, а може, й Партизан. Бо Каша та Адама його "пунімали", а найбільше його розумів таки Єва, адже це до нього прийшла Біда.

Відтак вибирались із ями: анекдотом, жартом, хохмою, а тоді заревли пісні вже веселої, розтуляючи пащеки, з яких виривався сопух із шматочками пережованої собачатини, огірків та моркви. І ніхто з них і гадки не мав, що всі вони лише ляльковий театр, який тільки напочатку ляльковий, і їхні рухи — то не їхні руки, а посмик нитки. І їхні слова — не їхні, бо їх проказує за них Актор[2] під сценою чи на поді. А окрім того, існує ще один: Головний у цьому гротескнутому дійстві, який хоча й використав поетику лялькового театру, однак насправді є балетмейстером. Отож усе мало завершитися таки танцем, бо танець таки основа цього спектаклю. Тому він, отой Невидимий, пильно вдивлявся на той не піднятий над публікою, а навпаки — спущений у яму Євиної хатки майданчик, на якому й відбувалося дійство, і йому, може, було утішно, а може, й печально бачити, як ляльковий перетворюється у театр масок, бо кожен із дійовців, навіть Адама, налили в себе чародійного пійла, від якого людина й перетворюється на носія маски, що її вигадав для них шалений та незбагненний режисер — тим і стали масками-ляльками, що керуються таки ниточками. І в кожного дійовця маска була смішна: дурна, гротескна й почварна, але з ями сяк-так вони повилазили чи виборсалися. І тільки одного помилував той божевільний режисер — Єву, тримаючи його нерушним на ліжку й пустивши йому в голову трохи світла з прожектора. Воно й проливалося через очні виходи, хоч до компанів навряд чи доходило. Через це Єва по-своєму й сам ставав трохи таким режисером, а може, лише його часткою. І Єві здалося, що це й справді щось дивне, бо в ньому, крім Невидимого, всі є акторами, а глядач лише один — саме він, тобто частка режисера. Відтак театр масок поступово перетворювавсь у кіно-театр, ні, не кінотеатр, а через дефіс. І все те, що відбувалося за столом,

стало ніби ретроспекцією. І Єва цілком міг переконатися, що бачить себе минулого і своє минуле, може, трохи й покривлене через модерністичні вивихи, але, по суті, глибоко реальне. Однак і ця покривленість була потрібна, через що режисер і вирвав з його язика кліщами своєї заповзятливості оті важкі, олив’яні слова, що все в світі — "їрунда". Дивився це кіно, інколи звеселяючися, а більше жахаючись. Адже залишав у цьому світі тільки його, бо кіно насправді — театр тіней, а тіні — це тіні і не більше. І їхнє існування залежить не від нього чи будь-кого з цих акторів, а тільки од світла, прожектора чи проектора, що їх пустив кіномеханік; коли ж світло гасне, а до цього увіч-таки йдеться (і Єва це твердо знав), то жодного кіна не буде, а всі тіні розтануть у просторі, як не один творений на цій землі міраж. І коли Єва це збагнув, йому захотілося заплющитися, що він і вчинив, відтак кіно пропало, залишилися тільки звуки, власне, розсипані в кімнаті слова, що виривалися з розхилених пащек, — якусь мить провисали в повітрі й безшумно лускали, ніби бульбашки, бо й слова — тіні. А всі разом, змішані, створювали кашу, тобто щось схоже на мову одного з другорядних героїв цього дійства, але не тоді, коли той співає, відтак учинялося щось на кшталт постмодерністичного белькотання (про яке дійовці вистави не мали зеленого поняття), але вони це белькотання захоплено витворювали.

Але ще раз наголошую: не забуваймо, що режисер був передусім балетмейстером, через що в конечному підсумку мав перетворити всі оті театри, які вміщав на малій площинці підлоги Євиної хатки, у балет, який не знає слів, а лише мову рухів — химерний танець тіней, бо химерний Невідомий такого танця поклав-таки в суті життя. Отож після всіх тих метаморфоз, що визначали ступені виборсування з ями, він пустив у вуха своїх дійовців музику, хоч тут не могло бути ані радіо, ані магнітофона — всі предметні речі представники цього мікросвіту давно перетворили на пекучу воду, яка давно розчинилась у їхніх нутрах, як розчиняється й зараз, а може, тих речей тут ніколи й не було. Але музика таки з’явилася, ніби сама від себе, і вони під неї почали смикатися і вигинатися, створивши коло довкруж Адами, яка вигиналась і смикалася найбільше, ніби бажала викликати в цих анемічних,

півзаморочених кавалерах хоч би видимість сексуального почуття до себе. Але вони давно були ялові, отож тільки й могли, що незграбно імітувати це почуття, вряди-годи погукуючи і творячи зі своїх спітнілих лиць сатанинські маски, змінні та крихкі. І на все те, може, й сумно, а може, лишень уважно, десь так, як ботанік на комах, котрих вивчає, звідкілясь дивилося Око, вправлене в трикутника, чи з форми летючої тарілки, з променя, якого ті посилали, відтак ті промені й ставали нитками, котрі водили у вертепній хатці отих ляльок-комах.

8

І це було так, хоча, може, приманячилося Єві, бо він раптом упав у запамороку від того гомону, покриків, Адаминих вискотів, Кашиного шавкотіння (бо той, коли танцював, завше шавкотів), від тупоту, випарів їжі, горілчаного перегару, куряви, що знялась із ніколи не метеної Євиної підлоги і покривала танцюристів туманом. Але в цій запамороці очі його не переставали бачити, тож вряди-годи вирізняли чи освітлювали прожекторним світлом котрусь подобу. І йому здалося, що Партизан став жуком-гнойовиком з чорним панциром крил за спиною і з малими покривленими ніжками, озутими в запилені сандалети, в яких було обірвано пасочки; голова в нього стала маленька, з вушками й вилупленими очима. Обертас перетворився на таргана-альбіноса, Каша — в коника-стрибунця, правда, голова в нього залишалася колишня: із заплетеною кіскою та пархами — і то, мабуть, тому, що головний метаморфозотворець пошкодував знищувати таку незрівнянну головоньку. Адама ж здобула подобу мурашки — і всі вони, побільшені до людського розміру, шалено гецали і гехали з якимсь дивним відчаєм ув очах і на обличчях, ніби давно хотіли припинити цього бузувірського танця, а не могли — були-бо викляті. І той, хто їх викляв, зволив, щоб вони не зупинялися, бо, коли подумати, всі ми, танцюючи танка життя, ніколи його не змінюємо, бо танок є танок, і система рухів у ньому надто обмежена, відтак примітивна і складається з повторів та видозмін. І Єві стало дивно, що все це відбувається з ним, і в його домі, і з його дружбанами. І тонкий жах у його нутрі почав формуватися у відомого нам червоного вужаку, і той вужака напружив тіло, готуючись до скоку,

відтак і скочив, вирвавшись із Євиного горла, і з розгону ляпнувсь об стелю, притім так потужно, що перетворився там на червону пляму з вилізлими навсібіч мацаками…

І все завмерло: Партизан, уже не в тілі жука-гнойовика, а в питомому, закоцюб, вибалушивши злодійські очі; так само й Обертас, а з ними Каша. І тільки Адаму не вдарив цей правець, вона тонюсінько зойкнула й пішла дрібним кроком до ліжка.

— Шо тобі, Єв, бовить? — спитала тривожно. — Не помогви табв’єтки?

— Не помогли, — вихлипнув Єва. — Скажи їм… щоб… пішли…

— Ви чуви? — репетнула вискуче Адама. — Пішви вон! Пішви!

І вона заверещала, ніби й собі викинула з горла вужаку, й кинулася на побитих правцем компанів з піднесеними кулачками й почала молотити їх — одного, другого й третього. І це вивело компанів із оціпеніння, відтак вони валом повалили до виходу, щось здивовано чи й обурено кавкаючи, бо не знали й не усвідомлювали вини, тож були більше зчудовані, як вражені. Останнім Адама вигнала за двері Обертаса й заплеснула перед його отупілою тарганською, побабілою фізіономією двері.

— Ти шо, Адама, сказилась? — спитав він не так в Адами, як в зачинених перед носом дверей.

— Сказивася, сказивася! — заверещала в сінцях Адама. — І шоб мені порога не переступави, пойняви! Пішви вон!

І вона пошукала очима защіпки, щоб замкнути двері, але защіпки тут, як звідомлялося, не існувало, отож сплюнула, обтерла рукою запльованого рота, бо слина в неї перетворилась у піну, і навшпинечки

рушила назад, а хатні двері прочинила ледь-ледь і то так, щоб просунути свого мурашиного видка, який і проспівав солоденько:

— А мені, Єв, тоже піти, чи, мо’, остаться? Я б тебе, бідненького, доглянува?..

— Іди к чорту, — просипів Єва, зовсім позбувшися сили. — Всі, всі ідіть к чорту!

— Ну й розумничок, — сказала мурашина голова, й Адама крадьки вступила в кімнатку. — Знаїш, що це я подумава? Може, та чортиця Маруська не ті табв’єтки тобі дава?..

— Не знаю, — прохрипів Єва. — Винеси… з хати… хавку… і пуйло… бо вирву…

Тоді Адама не пожаліла власної скатірки, згорнула її разом із каструлею, тарілками, ложками, виделками й пляшками — все уже порожнє: не залишилося ані хліба, ані огірків, ані моркви, а слоїчка з медом Партизан, хоч і був уражений, таки встиг захопити з собою, — виперла все те в сіни, ще й хатні двері припечатала.

Але дружбани од Єви не пішли. Вони сіли всі втрьох на лавочці, яка була одна в Євиному дворику, і заспівали ті ж таки "Забіліли сніги", власне, співав тільки Каша, а Партизан із Обертасом підвивали, очевидно, бажали нагадати невдячному Єві, що ні батько, ні мати, ні жінка, яких у Єви давно не було (а Адама — яка ж це жінка?), за ним не заплачуть, а заплачуть лише товариші його, дружбани і компани — і вони двічі проячали про того товариша з пісні, щоб до Єви таки дійшло: тільки вони в цьому світі Єву жаліють, Єві співчувають, отож цілком даремно він їх прогнав. Через це повторили того куплета: про батька, матір, жінку, а на противагу до них — про товариша, ще раз і ще.

— Чо це вони завили? — спитав Єва.

— Сочуствують, — тоненько проказала Адама, якось дивно вигинаючись мурашиним тілом. — Хай співають, чуствітельно виходить… Ти на них не сердься, Єв, вони хароші!..

— Прожени їх, Адамо, — стогінливо сказав Єва. — Недобре мені… хочу побуть сам.

— Нє! — категорично і не без вереску сказала Адама. — Вони до тебе прийшви посочуствовать, і маєш те уважать… А када і я тобі не нужна, то можеш вигнать і мене. І здихай сам без догляду і сучуствія!

І вона церемонно підтисла губки — не так червоні, як чорні, і не так повні, як усохлі.

— Ну, харашо, хай виють, — здався Єва. — Напрасно ти брала… в Маруськи ті таблетки… Це вона ж… Кожуха угробила… І знала… шо мені їх несеш?..

— Нє, — категорично мовила Адама. — Я сказава, шо собі, й забоживася. А вона теперички в церкву вазить, то могва й повірить… Кромі того…

— Шо — кромі того? — зі стогоном спитав Єва.

— Кромі того, я подумава, — сказала тоненько Адама. — Достать табв’єтки в другом мєсці нема де… то й подумава… — і її заклинило.

— Що ж ти подумала, капустяна твоя голова? — запитав Єва.

— Напрасно мене обіжаєш, — сказала Адама, знову церемонно підтисши губки. — Я все про тебе думаю, і гувува в мене вумна. І в шкові я вучче за тебе вчивася…

— То шо ж ти подумала? — спитав твердіше Єва, бо йому відпустило.

— Подумава: так чи не так, а тобі вмирать сигнав прийшов. Тож подумава: Кужуху ті табв’єтки пошкодили, а тобі не пошкодять, тільки влегшать тобі страждання. А мені так тяжко дивиться на твої страждання!

І вона заревла, як мале дівча, трубно й важко, і зелені сльози градом посипалися їй на щоки, звісно, щоки не рожеві, а прив’ялі й доста чорненькі.

— Ну от, і ти тепер виєш, — сказав Єва. — Всі виють: і ті, і ти… Один тіки я…

А друзяки й справді за дверима вили. Здається, проспівали пісню раз і почали знову, а коли підходили до того куплету, в якому батько, мати й жінка не плачуть за бурлаченьком, а лише товариші-дружбани, то їхню платівку мов заїдало й вони повторювали приспіва не раз, а тричі.

— Нє, я нічо! — похопилася Адама. — Я бівьш не буду. Хочеш, в'яжу ково тебе і погважу — мо’, векше буде?

— Не хочу, — сказав тужно Єва.

— Ну, харашо, я в’яжу, — схлипнула востаннє Адама. — Ти не стісняйся, я ж твоя одноквасниця!

І вона лягла коло нього й почала гладити, приказуючи якісь дурниці:

— Ти хароший, Єв, хароший!.. Такий красівий у моїй рубашечці… А кови ми буви в шкові, то я в тебе вв’юбйона бува… І теперички я тебе юб’ю, бо мені тебе жавько і хочу тебе догведіть… Розсвабся, Єв, розсвабся… Я тебе догвежу, не думай!

Лежав напружений і мовчазний. Ніби вкладали його в труну. А за вікном усе ще продовжували вити ту саму пісню, все ті самі "Забіліли сніги", його дружбани-компани: два голоси підвивальні, а мелодію вів чистий, ясний, високий, чудовий, ніби божественний тенор.

9

Єва помер спокійно, цієї-таки ночі, уві сні. Адама дуже швидко заснула біля нього, зморена алкоголем, гонами й переживаннями. Спершу дико хропла, а тоді притихла. Коли ж хропла, Єві хотілося, щоб її біля нього не було, праг-бо спокою. Зрештою, і дружбани у дворику вгомонилися, а що було літо, повкладалися тут-таки, на моріжку, але не побіч, а розкидано — хто яке собі місце знайшов. І почали співати іншої пісні — тієї ж, що її першою завела біля Єви Адама. І те хропіння долинало аж до Єви через вікно і двері. Але його сприймав інакше, ніж Адамине, може, через те, що було віддалене, — попри все було приємно, що, хоча й вигнані, дружбани його не покинули, а залишилися побіч, виспівавши жаль та печаль. Відтак не захотів, щоб їх не було, а навпаки. Місячне світло вливалося крізь закіптюжене віконце й розливало простором кімнати синє й неживе світло, творячи сині й неживі тіні. Єва сів, намацав біля ліжка таблетки, захопив скільки міг і почав ковтати по одній, запиваючи водою з кухлика, — здається, повірив у те, що сказала Адама, тобто що це отрутні таблетки, бо саме ними колись був отруєний Кожух, четвертий його приятель, котрий мав нещастя прийняти до себе в пожильці ту чортицю. Але про неї Єва не думав, як і про ту іншу Маруську, котра колись була його останньою жінкою, та й узагалі не думав про жодну жінку, навіть ту, яка біля нього хропла, бо жінки — це світ пристрастей цього світу, а він од них був уже далеко. Отож лежав безмовний і безрухий, видивляючись на місячні тіні, що блукали його кімнаткою, ніби сліпі, з протягненими для помацу руками, адже саме вони мали всіх заспокоїти. Те вони й учинили: одна підійшла, виступивши з хатки, до Партизана й перевернула його зі спини на бік. Друга, так само виступивши (бо що для них стіни?), рушила до Обертаса й затулила йому місячною долонею рота, а третя взяла попід пахви Кашу й посадила його під парканчика, обіперши спиною, бо тільки в

такій позі Каша не хропів. Ще гавкали на околиці пси, але й до них рушили місячні тіні й позатикали кожній пельки, власне, напустили їм у голови синього туману. І пси позамовкали й поволоклися охляло чи п’яно до буд чи полягали на моріг. Відтак місячні тіні, ці робітники сцени, зупинились і прислухалися. Від шосівки гули авта, але вони змахнули місячними руками й ніби змели ті авта, як сміття зі столу. Відтак у цілому просторі залишився один звук — той, що його видавала Адама. Відтак до неї рушив сам бригадир робітників сцени і схопив невидимими пальцями Адаму за носа. Вона захарчала й повернулася на бік, зробившись скрученою у клубка кішкою.

Оце й був той момент, якого Єва чекав. Йому нічого не боліло, не відчував ані ослабу, ані млості, але й жодних бажань. Не хотів ані їсти, ані пити, не мав жодної потреби ворухнути хоч би якимсь вудом, тобто не мав жодного голоду й потреби. Нічого не згадував, тобто кіно пам’яті вже вистрокотіло бобіну із плівкою, нічого не загадував, бо ще жоден кінорежисер не зняв правдешнього фільму про те, що має бути, а всі фантазії на цю тему — брехні, брехні, брехні! Але теперішній мент ще існував, і це була не так дорога, як плин. І саме цей плин визначав: є він на цьому світі чи нема? Але він ще був. Тому мозок почав сплітати найтоншу з тонких мережу, яка почала загортати його в кокона. Оце й був образ спокою, якого праг. Солодкого й теплого, котрий і є плином. І він поплив у тому плині, як засмолений човник, а ще й обвитий пряжею, також осмоленою, який подобав на видовжене барильце, а виріза мав одного, того, в якому стриміло його лице. Відтак побачив обличчя зір, які складали одне велетенське — обличчя неба. Добре знав, що ніколи не сягне отих облич, але печалі не почував, бо добре відав інше: човник не занесе його і в яму із залізним коляччям та вогнем, бо це спитування вже пройшов. Але перед ним було щось більше за те, а може, й більше за обличчя неба, що складалося з безлічі облич зірок. І він пізнав назву тому найбільшому — НІЩО. Ніщо — те, що покриває все; Ніщо — те, що забирає і нічого натомість не дає; Ніщо — те, що заспокоює і що не відає жодних пристрастей; Ніщо — не земля, ні небо, ні повітря; Ніщо — не віра, ні надія, ані любов; Ніщо — не місячні тіні і не їхній бригадир; Ніщо — жоден театр, бо воно не знає дійства; Ніщо — не режисер, ані

балетмейстер, ані той, хто тримає ниточки, прив’язані до рук, ніг чи голови ляльок; Ніщо — ні темрява, ані світло; Ніщо — ні синє, ані червоне — жодної барви, навіть не сіре. Ніщо — це спокій і звільнення. Ось що збагнув раптом Єва, людина без батька, матері, жінки і вже без дружбанів-компанів, бо їх прогнав, а тільки хіба з тінню дитячої любові побіч, яка знайшла його, — її теж хотів прогнати, але не зумів.

FINALE

Прокинувшись уранці й побачивши побіч неживого Єву, Адама заверещала й заголосила. Але довго це не тривало, бо кинула поглядом на стільця, де ще лежало кілька таблеток і перекинутий кухлик. І щось миттю збагнула, тобто те, що Єва повірив у її розповідь та підозри. Тоді хутенько ті таблетки зібрала, підняла кілька з підлоги, навіть під ліжко зазирнула, де знайшла ще одну, й усе те надійно сховала до кишені. Вискочила на двір і знайшла там ще сплячих Партизана, Обертаса і Кашу. Миттю їх розштовхала, Обертаса послала в поліклініку по медичну довідку. Партизана — по вулиці, щоб зібрав на похорон, а Кашу залишила біля себе, наказавши наносити води. Всі вони безмовно скорилися і розійшлися.

Нагріла принесеної води, випрала шмаття, в яке мали одягти Єву, тобто що було пристойніше; Каша як автомат виконував її веління, а коли тих тимчасово не було, сидів на лавочці й мовчки кушпелив. Шмаття вивісили на шворці, і воно матилялося під свіжим вітерцем.

Прийшов Партизан із зібраними грішми, відтак дочекалися Обертаса з довідкою. Тоді Адама послала Обертаса з Партизаном у похоронне бюро, а сама все вичистила в хатці, сінях та в подвір’ї, а тоді ще раз добре вимила Єву. Коли ж просохло шмаття, прибрала його. Вулиця до цього похорону інтересу майже не виявила, прийшло кілька баб із тих, які не пропускали жодного, але й ті невдовзі пішли. Відтак коли приїхав похоронний автобусик (Єва тоді вже лежав із просвітленим лицем у труні), зійшлося з десяток сусідів, та й ті чомусь стояли віддалік і жодне до автобусика не сіло. Але Адама тим не переймалася, головне, що

гроші на похорон вони дали. Відтак до автобусика сіло їх четверо: дружбани й Адама. Та й далі все вчинили, за Адаминим висловом: "Як полагаєця". І коли могила була засипана, Адама виконала останнього обряда — пієту, чи голосіння. Вона здіймала руки, примовляла, голосячи, і вдаряла себе по грудях та голові. Дружбани стояли мовчазні із задубілими лицями, бо вже й байдужими — Єва з їхнього життя пішов. Відтак рушили разом до курсового автобуса, приїхали до околиці, а тоді й розійшлися, адже поминки уже справили наперед, а на нові коштів ні в кого не віднайшлося. Бо на ті гроші, котрі лишилися після всіляких потрібних клопотів (їх вистачило лише на чвертку), чвертку й купили і за спільною згодою поклали Єві в труну.

На цьому можна було б натиснути на кнопку, яка спускає чи засуває завісу, але був ще один епізод у цій історії. Річ у тім, що згадана не раз Маруська після того, як виселилася з околиці, знайшла собі помешкання біля цвинтаря. Отож її пес, саме той, якого Адама назвала "чучварою, що й глянуть гидко", став прихильником особливого виду спорту. Був він ненажерний, і тільки часом Маруська забирала його з собою на роботу — там його Адама й побачила. Але здебільшого пес залишався вдома, тоді й лазив між могилок, винюхуючи покинуту їжу. Отож, лазячи в такому промислі цвинтарем, він надибав на ту, в якій покоївся Єва, понюшкував, але, нічого пожиточного не знайшовши, підняв лапу й оросив свіжу землю, властиво пісок, своїм аміаком. Тоді зневажно пирхнув і сказав, іронічно імітуючи Євиного голоса:

— Всьо в мирі їрунда! І ти, Єво, їрунда, і я, і всі другії. А от Маруська не їрунда, бо мені хавку дає, і за це я її люблю. Я її люблю, а вона мене уважає! От!

Пес весело ошкірив зуби, очі його на мить спалахнули золотом, відтак побіг собі геть.

Важко сказати, чи й цей епізод був задуманий головним балетмейстером, але як він відбувся, то напевне. І головні балетмейстери часом мають лихий гумор. А ще, вив’язуючи сітки своїх

історій, вони люблять міцно стягувати вузли, щоб сплетена ними сітка, Боже борони, не розлізлася. А що йдеться про бал-маскарад із собаками, то й у цій історії Пес мав протанцювати і свою заключну партію. І він те без ремства вчинив.

Дія друга

СФЕРА

Преамбула

Не пишу своїх творів без внутрішніх спонук, тобто в душі має щось порушитися, власне, відбувається своєрідний внутрішній мікровибух або особливе схвилювання, що його називають "стрес", — до цього стану назагал важко віднайти точне слово, і я, автор цього писання, можу навіть не знати теми, яку розвиватиму. Просто сідаю до столу й даю перу волю, відтак сама від себе з’являється і тема, і її розвиття. Але цього разу сталося трохи інакше.

Невдовзі перед цим одна з газет, редактор якої був озлісно до мене наладнаний, надрукувала статтю, в якій мене наймерзенніше вилаяно (не маю жодного сумніву, що стаття була замовлена), а наприкінці сказано, що я вичерпав свого творчого потенціала і кожен мій новий твір — це свідчення мого творчого краху. Це мене, може б, схвилювало (усі ми, люди пера, вразливі й амбітні — очевидно, й вразливі через те, що амбітні), коли б не знав, що це витівки мого затятого ворога, який використав для помсти свою, м'яко кажучи, рептильку.

Але менше з тим. Я про це, може, і не згадував би, а ще в художньому творі, коли б та стаття не розбудила зі сплячки ще одного ведмедя — мого колишнього однокурсника, з яким я зустрічався після завершення історії, яка тут буде оповіджена, рівно тричі: вперше зайшов до мене позичити гроші, клятвено й навіть понуро заприсягшись, що поверне їх не пізніше як через десять місяців. Удруге прийшов через

десять років і попередив, щоб я в нього своїх грошей не вимагав і не чекав, бо він віддати їх неспроможний, але сумління його гризе. Отже, прийшов до мене (понуро й чорно світячи очима), щоб я законно визнав його банкрутом і від претензій повернути позичку відмовився. Учинок, як на мене, трохи дивний; простіше йому було б до мене не приходити, тим більше, що я не вчинив жодної спроби ту позичку повернути та й не знав, відверто кажучи, де він живе та й чи живе.

— Гаразд, — сказав я. — Повернеш при спромозі.

— А коли не матиму? — блиснув він антрацитно.

— То хай залишиться на твоєму сумлінні, — нерозважно відказав я.

І тільки після того, як він облив мене багном (цього разу таки багном) погляду та й пішов, мені стрілило до голови, що напитав собі в цьому світі ще одного ворога, а таких речей намагаюся остерігатися. Але під час зустрічі ніколи було обміркувати ситуації, отож і бовкнув оту фразу, яка без побічних обставин означала, що борг йому прощаю, не збираюся його за нього переслідувати в майбутньому, але з побічними обставинами моя фраза виявилася цілком нерозважна.

Поміркуймо. Коли однокурсник — назвемо його Іваном Василевським, щоб якось визначити його особу, — прийшов до мене через десять років, то заговорив про свою позичку, звісно, не для того, щоб її погасити, а щоб погасити муки власної совісті, — я ж, замість того, щоб витягти його з того котла зі смолою, прирік і надалі в тому котлі варитися, замість турботливо витягти його звідти, обмивши з лепу, а ще й одягти в білу льолю, тобто борг погасити йому безумовно і безвідмовно. Я ж до такої добродійності не піднісся — саме так вороги й творяться: через непродуману дію, ляп, легковажність.

Іван пішов, не попрощавшись, навіть дверима хряпнув, я ж його не завернув, бо просвітлення, тобто розуміння моменту, прийшло до мене

тоді, коли жоден погук не повернув би його до мене, хоч він, може, на те сподівався.

Звісно, при добрій волі міг би його в нашому місті розшукати, адже всі ми істоти обліковані, але й не подумав того чинити, знову-таки злегковаживши, адже не я позичав у нього, а він у мене, то чого мені біля нього ще й танцювати? Отож хай котиться зі своїм сумлінням під три чорти, принаймні вчинить мені те добре, що не з’являтиметься на очі. Воїстину, мудро сказав якийсь забутий мудрагель: гріхи творяться тільки в стосунку з людьми іншими.

Але він прийшов (це вже втретє) і нещодавно. Стаття з лайкою на мене з’явилася у травні, він засвітив переді мною свою особу в червні (зараз, коли пишу, — липень 2003 року), тримаючи в руці згорнену вчетверо газету, саме ту, де й було надруковано пасквіля на мене.

— Читав? — кинув із погордою газету на стола.

— Що? — не збагнув я.

— Тут про тебе інтересно пишуть! — блимнув антрацитом.

І він сам розгорнув газету і вказав зарослим чорним волоссям пальцем на підкреслені жовтим фломастером рядки. Очевидно, цей мент склав для нього особливу насолоду, бо на його виду засвітилося щось подібне до тріумфального оскалу.

Я прочитав, лайка була мерзенна, але відав, що то за газета. Статтю було підписано невідомим мені прізвищем — якийсь Василь Климчук.

— Хто такий Василь Климчук? — спитав.

— Не знаю, — сардонічно мовив Василевський. — Випадково налізло мені на очі.

— Отже, захотів порадувати? — спитав я. — Не читаю таких газет.

— Радувати нема чим, — категорично сказав мій колишній однокурсник. — Прийшов розрахуватися.

— Тобто? — не збагнув я.

— Прийшов віддати тобі отой клятий борг, щоб ти зняв це з мого сумління. Бо не дає мені спокою.

— Але це ж сталося двадцять років тому! — вигукнув. — Невже гадаєш, що пам’ятав про те!

— Не бреши! — сардонічно всміхнувся Іван, при цьому обличчя залишалося понуре. — Борги й дівок, з якими крутив, не забуваються ніколи.

— Але який стосунок має ця стаття до твого боргу? — не збагнув я і то цілком наївно, треба сказати.

— Прямий! — твердо мовив Василевський. — Тут сказано, — і він знову тицьнув чорним, як у чортяки, пальцем у газету, — що ти тематично і стилістично вичерпався, так?

— Ну, ніби й так, — спантеличено мовив я.

— То розкажу тобі таку історію, — сказав, по-недоброму примруживши очі, Іван, — що жоден пес не скаже, що ти тематично вичерпався. Свою писанину надрукуєш, я там ваших розцінок не знаю, але натягни так, щоб вийшло на міру мого боргу, тобто щоб заплатили стільки, скільки я тобі винен. Отак я й віддам тобі ту заразу, бо вона мені вже печінки проїла, — і він гримнув кулаком по газеті. — Буде добре й тобі, й мені: я звільнюся, а ти заткнеш пельку тому пащекуну… Втяв?

Без побічних обставин можна було б подумати, що мій однокурсник надвередився, тобто трохи дахом поїхав, чи ум за розум у нього заскочив, чи впав у манію, чи, як то кажуть по-сучасному: шарики за ролики в нього заїхали, але я так не гадав, бо знав побічні обставини. А перша з них та, що Іван належав до заклятих, отже, тих, котрі, вбивши цвяха, не заспокояться, поки його не витягнуть назад, щоб знову вбити, а тоді знову витягти. А це, прошу панства, не патологія, а риса характеру, хоч коли подумати: кожна вип’ячена риса характеру — таки патологія.

Перша моя реакція, як і всі перші реакції, була нерозумна: захотілося виперти його з хати і так прозаїчно цю малу історію завершити. Але я остерігся, бо признав, що тим самим прирік би себе на чергові його візити, адже тим мук сумління, які він напевно мав стосовно до боргу, не позбудеться. З другого боку, як професійний письменник, я завжди жадібний до будь-яких житейських історій. Правда, цього разу її мені пропонувалося купити — зрештою, чому ні, кожен продає те, що має, а в мого однокурсника, судячи з одежі, манери вдягатися і з тої особливої познаки на обличчі, яка безпомильно визначає пияка, навряд чи є що продавати більше. Окрім цього, незважаючи на його описані тут вади, не міг не відзначити в Іванові й певної шляхетності — зрештою, колись в університеті він виявляв і розум, і здібності. Шляхетність же була в тому принаймні, що він усе-таки перейнявся отим, як на мене, злісно вигаданим наклепом про мою нібито вичерпаність (принаймні сам того не відчуваю) і намагався не лише себе позбавити мук сумління, а й допомогти мені, бідолашному. Зрештою, не мав чого втрачати (за винятком пляшки горілки, яку мав для розповіді поставити, і сякої-такої закуски, щодо закуски Іван не наполягав, але то — дрібниці).

І він мені свою історію розповів: кострубато, уривково, чимдалі плутаніше й неповоротким язиком. Відтак його візита протривала до пізньої ночі, а що пляшку випив майже всю сам, бо з мене пияк ніякий, мусив залишити його переночувати. Отак, пливаючи в сопуху й жахливому хропоті, що його потужно видавав мій колишній однокурсник, я почувався тієї ночі як крижина в ставку, відштовхуючись

од берегів свідомості та несвідомості, а по-справжньому заснув лише під ранок. Коли ж прокинувся (досить пізно), то Василевського в мене вже не було, не було й випитої пляшки на столі — забрав її з собою, очевидно, тут подіяв професійний інтерес, більше ж нічого не пропало.

Перше, що подумав, сяк-так дійшовши тями після важкого спання: чи не він, отой Іван Василевський, і є отой самий Василь Климчук, який написав і надрукував лихого на мене наклепа? Адже Іван і сам колись ладився у писаки і дещо, як мені казали, понаписував, але завжди підписувався не своїм прізвищем, щоразу його змінюючи. Але цього мені, здається, не вдасться довідатися, не піду ж я в ту газету до свого злісного ворога, видавця і редактора, адже крім нього навряд чи хто інший зміг би розкрити таємницю цього псевдоніма. Інтерес такого розкриття в мене був: коли це справа редактора — одне діло, а коли Івана Василевського — друге, принаймні можу подивуватися з його комбінаторства, а підозру до редактора рептильки міг би з чистим серцем уневажити. Отож не залишалося нічого іншого, як послухатися Івана: відробити за нього його борг. Історію ж, яку розповів, навряд чи можна вмістити в коло моїх улюблених тем, але, з другого боку, подумав я, коло улюблених тем чи ж не визначення вичерпаності митця? Отож можна признати, що як комбінатор мій однокурсник виявив навіть таланта.

1

Світ — це система сфер. Івана Василевського колись уразила картина Ієроніма Босха: стеблиста рослина із плодом, схожим на мильну бульбашку, всередині — оголені в лежачій позі Він та Вона. Цього альбома приніс на курс наш однокурсник Борис Ковзя, який завжди ошатно одягався, завше в краватці й білій сорочці, волосся прилизане, обличчя лискуче, ніби щоранку його драїв, — ну, справжнісінька тобі ковзя! Його батьки їздили по закордонах, отож вони й привезли альбома Босха, і студенти, скупчившись біля Ковзі, із німим зачудуванням розглядали витвори аж надто розбуявілої фантазії. Але для Івана Василевського разючою виявилася саме ота репродукція — гола пара в

мильній бульбашці, що й означала сферу. Зрештою, подумав він тоді, життя і є творенням отаких мильних бульбашок, в які загнано більшу чи меншу кількість людей, а все починається від звісного пошуку пари для розмноження, бо це біологічний закон, який сильніший від усіх наших вибаганок. Йому, Іванові, потім снився той плід-бульбашка; зрештою, сфери бувають більші й менші: любовна ж пара її початок, а не кінець; потім сфера наповнюється дітьми, а система таких сфер — село, чи місто, завод, вулиця, інституція, навчальний заклад, магазин і ще якісь там з’єднання, тобто малі бульбашки вправляються у великі, а найбільша, — сприйнятна для нашого розуму та пізнання — ота гігантська, що розгортається над головою — бульбашка неба, в яку вводиться бульбашка планети. І все це по-своєму замкнуте, а вони, живі істоти, ніби чорна гусінь. Бачив якось таку гусінь на листкові вільхи: чорні, ніби хромовані тільця, які пожирають живу плоть листка для того, щоб потім виткати кокона, тобто знову-таки сферу, з якої вилетять для парування із собі подібними метелики, які знову народять гусінь.

Іван Василевський був недурний, навіть розумний, але тугодумний. Коли вже щось западало йому до мозку, довго тримав перед внутрішнім зором, обертав, розглядав, доскіпливо вдивляючись, обмірковуючи, ніби перекидаючи в долонях млинця. Відтак од напруги, що виникала при тому, не раз йому ставало тоскно і відчував чорні накоти, які накочувалися на нього потоками й загортали в кокона меланхолії. Отоді він і починав ненавидіти світ.

Саме в один із таких моментів до нього підійшов наш-таки однокурсник Федір Сало, який мав того бзика, що чомусь не бажав жити в гуртожитку, а все винаймав кімнатку на околиці міста, перекочовуючи з місця на місце. Федорові предки недаремно дістали таке специфічне прізвище — Сало: о́чка у Феді завше сально блищали, так само лискотіло й лице, ніби залози на ньому тільки й чинили, що випускали товщ. Так-от, Федьо Сало підійшов до Івана Василевського і сказав:

— Слиш, Вань! Я там одну кватірку маю, але надоїла — хочу перемінить. Хороша квартірка! То мої хазяїва кажуть: знайди заміну, бо вони, сказати б, нуждаються і квартірант їм потрібний.

Сало був із простолюддя і мав ту особливість, що наука входила в його голову як вода і як вода виливалася, цілком не змінюючи його простолюдинської подоби. Отож як прийшов із просторічною говіркою до університету, то такою й розмовляв, і лише тоді, коли відповідав на семінарах чи екзаменах, мови вживав літературної, ніби в ньому вміщалися дві натури: одна натуральна, а друга надбана, і вони аж зовсім одна одної не заперечували. Можливо, тому Сало й шукав собі помешкання в простіших кварталах, і там йому було ліпше, тобто натуральніше.

У глибині душі Іван Василевський і сам про таке подумував, і його тримало в остогидлому гуртожитку хіба те, що платити там треба менше, як за найгіршу кімнату.

— А скільки кладеш? — спитав Іван по-господарському.

— Двадцятку! — легковажно кинув Сало. — Всього двадцятку, зате отдєльна комната. Можна й бабку коли-не-коли привести. Красота!

І лице в Сала ще інтенсивніше заблищало, як у нього траплялося завжди, коли всміхався.

Так Іван Василевський і потрапив до того дому, власне, у сферу, бо й кожен дім — це окрема мильна бульбашка, в яку загнано його мешканців, отож вони в тому замкнутому колі й колотяться.

Відтворюючи ту історію, я, оповідач, бачу її як театр, а кожна п’єса повинна мати розписа дійових осіб. Їх потім вносять до програмок із підзаголовком: "Дійові особи та виконавці"; у нашому випадку це театр

не драматичний, а прози, тож є самі дійові особи. Їх п’ять, відтак уважаю не зайвим записати їх від себе:

Аркадій Петрович ПАСТУХ — господар дому (номінальний).

Таїсія Іванівна — господиня (справжня).

Людмила — їхня дочка.

Іван ВАСИЛЕВСЬКИЙ — квартирант.

Федір САЛО — колишній квартирант.

Юрба й окремі персонажі з юрби.

У драмі діють ще два персонажі: Пес та Кіт, а що вони не герої байок, тобто не мають алегоричного навантаження[3], їх можна в запису дійових осіб не подавати. Але й вони, зрештою, є посельцями Сфери, тобто Мильної Бульбашки, тож належить згадати в ремарці і їх.

Бачу всіх дійовців ніби на кону. Виступили одне за одним, з’явившись із темряви, і пройшли перед моїм зором, вряди-годи озираючись чи призупиняючись, ніби крадьки стежили за тим, хто йшов попереду, а перший ніби озирався на глядачів. Останніми пробігли Пес та Кіт.

Відтак уздрів і Сферу: дім, ніби куля, розділений на кімнати, усього їх чотири. І кожен із названих, крім Феді Сала та юрби (їх у цьому початковому виступі не було), знайшов собі місце в окремому помешканні. Кіт зайшов до кімнати господині й вистрибнув на ліжко, Пес улігся при виході в коридорці.

Я подумав: конфлікт перший: чоловік із жінкою разом не сплять, а це значить, що стосунки між ними напружені. Ось і їхні обличчя: випливають почережно і застигають на мить, щоб я міг роздивитися. Чоловік зайшов до себе, завмер на хвилю, ніби прислухаючись, а тоді повернувсь у мій бік: худий, кругловидий, в помнутій халамидного типу одежі; обличчя десь таке, як і в Івана Василевського під ту пору, коли прийшов до мене востаннє й запропонував викупити в нього його борг. Аркадій Пастух озирнувся крадьковито, витяг з-під матрацу пляшку, перехилив, зробив кілька ковтків, тоді закоркував і сховав на те ж місце.

Жінка, тобто Таїсія Іванівна, почала стелити ліжко. Раптово завмерла, ніби прислухаючись. Невелика, кругленька, але обличчя, хоч і не худе, жорстке.

Їхня дочка (так Іванові уявлялося напочатку, потім тут з’являться корективи) Людмила — висока, темна, вже не першої молодості, але й не останньої, стоїть біля вікна, дивиться на краєвида, а на її лиці — загадкова всмішка, яка й красить її, і спотворює, ні, таки більше красить.

Мій однокурсник, як був: у пальті й капелюсі, сидить на стільці, а що дія відбувається восени й у кімнаті досить холодно, то запалив електроплитку, яку видобув із валізи, і простяг до жевріючої плями худі, з довгими пальцями руки. Руки рожево просвічувалися. За вікном пливуть сутінки, які в кімнаті майже загусли.

Загалом Іван Василевський любив поринати в такий стан — отупілого запаморочення, і саме воно тепер на нього набігло. Вслуха́вся у глухі звуки, які з’являлись у Сфері: господиня клацнула вмикачем; господар почав тупати, ніби ходив кімнатою, і тільки там, де зачинилася Людмила, панувала глуха тиша. На ту пору Іван ще не знав, скільки кліток у цій Сфері і хто в якій перебуває — просто вгадував. Невідь-чому думав про того позира, яким його нагородила Людмила, — уважного, темного, трохи пронизливого, в ньому прочувався інтерес до нього, але не відвертий — такі речі важко сховати. Зате не було при знайомстві з Іваном інтересу ні в господаря, ні в господині, хоч Таїсія Іванівна щось

чемно цокотіла: про те, що йому буде в них "харашо", що вони люди спокійні, а коли щось трапляється не так, бо "в сімні всяко случаїться", то щоб він "не обращав уніманія". Вона, Таїсія Іванівна, була переконана, що йому в них "понаравиться"; он Феді "дуже наравилося". Федя також був, бо це він привів Івана. Отож стояв і загадково всміхався:

— Да, — сказав він, — у вас мені жилося харашо. — Але в мене така вже, пунімаєте, вдача: такий я, що на одному місці довго не втримуюся, як то кажуть: шило в мене в м’якому місці. Іван же мій друг і спокойний парень — вам понаравиться!

Саме тоді Людмила на нього пильно й подивилася. І не тільки пильно, а уважно, темно й трохи пронизливо.

За вікном — вечір: густий, сірий. Здавалося, це від нього впливає в Сферу, чи, властиво, клітину її — кімнату, напружений спокій, і це було перше, що Іван відчув, переступивши цього порога. Так, ніби кожну клітинку повітря налито тривогою, природи якої не розумів. Електрична плитка жарила на всю міч — червоне коло на підлозі, розпечене коло, у свіченні якого також прочувалася тривога. Дозвола на те, щоб палити плитку і щось на ній варити, він дістав, бо в них у хаті, сказала Таїсія Іванівна, досить тепло не буває. Вони через бідність палять скупо, а за електрику… ну це таке, можна й не платити, але коли він такий принципіяльний, то має платити додатково — фраза загадкова, що могла означати, що вони вживають так званих "жучків", щоб менше платити. Власне, було так. За світло, сказала господиня, платити не тра — це вони беруть на себе, а коли він хоче платить за плитку, то "пожалуста". Він спитав, як вони це вирахують?

— Так, як платив Федя, — сказала господиня й повела у Федин бік бровою.

— Мєлоч, — сказав Федя і назвав цифру.

Оце про такі речі думав, уже лежачи в ліжку. Плитку поки що не вимикав, хай собі! Потім перемкнув думки на інше: його, очевидно, посів дур, коли згодився сюди перебратися. У кімнаті гуртожитку жило їх четверо, а у Сфері їх також четверо; тож гуртожиток ніби залишався такий самий, незважаючи на розділення стін. Звуки лунали в домі чітко, ніби були й самі люди загнані й не мали звідси виходу. Дещо визначав за гірше: там були люди, до яких призвичаївся, а з цими ще мав уживатися. Але тоді, коли Федьо запропонував сюди переселитись, у ньому спрацювала якась задавнена туга; очевидно, втомився від гуртожитського життя і запраг таки відокремлення, а воно тут усе-таки більше, як там. Тобто запраг власної мильної бульбашки, хоч і не власного даху — про власний дах думати ще не випадає.

Здається, найближче до нього була кімната господаря — хтось там ходив. Отак з одного краю в другий, ніби звір, загнаний до клітки, — скрипіли половиці. Це дратувало, тож впірився у коло електричної плитки, яка, здавалося, то розширяла його, то звужувала. Кімната наповнилася рожевим світлом, яке змішувалось із примарним сутінком, і в тому сутінку він раптом побачив на стіні навпроти портрета. Це була аматорська мазанина, але впізнати можна було таки Федю Сала — вирячився на Василевського, ніби хотів щось йому сказати, але через мальовану статичність поховав слова в роті; Іванові навіть здалося, що бачить ті поховані, скорчені і здохлі слова. Одне було дивне в тому портреті — очі, справжні, живі, напрочуд майстерно відтворені. На вустах же, саме за якими ховалися ті несказані слова, лежала чи ж бо хитра, чи підступна всмішка. Іван здивувався: чому Федьо портрета не забрав? Завтра про це спитає під час лекцій.

(І він спитав, скажемо наперед. Відтак довідався, що портрет — витвір Людмили. Чому не забрав? Але ж то така мазня! Зрештою, сказав Федьо, коли Іванові той портрет не до шмиги, то Федьо його забере. Коли ж йому байдуже, хай залишається, бо на новій Фединій квартирі його ніде вішати. А ще… треба спитати в Людмили, бо та йому портрета не дарувала, а лише намалювала й повісила в кімнаті… Що? Та ні, "нічо дивного, абникнавєнна вещ, — сказав Федьо. — Коли тобі моя фізія

противна, то зніми, будь ласка, і закинь під ліжко. Я на тебе не обіжусь. Адью!")

Іван подумав, що це він і вчинить. Бо Федина фізіономія чомусь була йому не до шмиги, що ідентичне до слова "противна". Власне, не так. Той портрет дивний: де б не був у кімнаті Іван Василевський (навіть не полінувався встати й перевірити), Федині очі пильно стежили за ним, ніби повертаючи зорками. Містика? Ні, просто Іван був такий наївний, що не відав: це елементарний малярський ефект, і таке можна помітити на будь-якому портреті, а ще на ту пору Іван Василевський поняття зеленого не мав, що містикою портретів свого часу надмірно користувалися готичні письменники, отож, можливо, трохи її є й насправді. Це тим більше прикладалося, бо останнім часом Іван був роздратованим. Отож першою дією (коли не вважати на запалення електричної плитки) в цьому домі стало те, що він зняв портрета Феді Сала й без жодного пошанівку до свого нареченого приятеля закинув під ліжко. Але під ліжком знайшов іншого — Аркадія Пастуха, очевидно також написаного Людмилою, бо й цей був аматорською мазнею, але цілком з Фединим портретом однотипною, тобто написаною в тому ж стилі. А коли вже прочувається стиль, подумав Іван Василевський, то картини можуть бути й не мазня. Ця мудра думка його заспокоїла, отож вимкнув електричну плитку й утомлено, відчуваючи солодку втому, простягнув під ковдрою ноги, видихаючи з грудей зайве повітря.

2

Його збудив запах смажених млинців, навіть чути було, як шипіла на сковороді олія. Іван Василевський був студент, а це значило: постійно голодний, отож цього першого ранку в новому помешканні відчув чи здобув од тих запахів ледве не кишковий заворот. Звернув увагу не на сонячні стяги, які розкраяли простір кімнати, а таки на цей запах; зрештою, нічого дивного, адже вчора не повечеряв; а обід мав у студентській їдальні, де вміли ідеально позбавляти їжу смаку та поживності; а вчорашній сніданок — булочка з родзинками, яка чомусь

називалася "жулик", очевидно, винахідник її вважав, що його витвір мав обдурювати споживача, а не насичувати.

Хтось там, на кухні, вкрутив крана — дзвінко полилася вода; Іван по-дурному намагався вгадати: в каструлю тече вода, в чайника чи у відро? І вирішив, що таки в каструлю, а це знову-таки значило: мала готуватися їжа, відтак через якийсь час помешканням попливе новий потік запахів, якого його зголодніле тіло може не витримати. Тим-то скочив на рівні. Була для цього ще одна причина, менш істотна: мав поспішати на лекції (про це сповістив годинник, коли коротко на нього позирнув), тому пішов у майці до вказаного ще вчора ввечері вмивальника і став дзенькати носиком.

Відтак відчув, що за спиною хтось стоїть. Різко обернувся — була це господиня (як же її звати? — вчора називалася, ні, забув). Господиня височіла, вилита, немов скульптура в чотирикутнику прочілу, світло падало їй у спину, через що обличчя бачилося чорне, але намагалося всміхатися.

— Нам треба обговорить условія вашого в нас проживанія, — сказало чорне обличчя. — Це шоб ми вам не мішали, а ви нам.

— Охоче, — сказав Іван, обтираючись далеко не свіжим власним рушником. — Але зараз біжу на лекції.

— Конешно, — сказало чорне лице. — Це ні к спєху!

Але з прочілу, в якому була скульптурно вилита, й не подумала зіступитися.

— Хочете ще щось? — спитав Іван Василевський.

— Поки одне, — сказала тим-таки мироточивим голосом господиня. (Фу, її звати Таїсія, згадав Іван. А по батькові? Здається, Іванівна.)

— Да, пока що одне, — повторила Таїсія Іванівна. — Хочу у вас попросить, щоб не ходили в поміщенії голим. Тут у нас женщина і молода дєвушка.

— То у вас живе ще якась жінка? — по-дурному виставив очі Іван.

— Нє, я неправильно висказалася, — мовила все ще медоточиво Таїсія Іванівна. — Женщина — це, сказать, я, хоч і моя доч тоже женщина.

Поняття "голий" у господині було своєрідне: Іван був у штанях, капцях, правда на босу ногу, і в майці. Отже, йому пропонувалося виходити вмиватись у сорочці — моральні підвалини цього дому його, відверто кажучи, вразили.

— То я маю купити собі вмивальника? — спитав здивовано.

— Не мішало б, — сказало чорне обличчя. — Людочка в нас така щипетительна.

З логікою в Таїсії Іванівни, як і в багатьох жінок, здається, було не все гаразд: учора вона сама показала йому, де в них умивальник: у коридорчику, власне, в сінях.

— Вибачте! — сказав Іван, і тільки тоді скульптурна примара звільнила йому прохід.

— Та нічо! — солодко проспівала. — Діло житейське!

(Через півтори години, в перерві між лекціями, він, Іван, переговорить про це з Федьом Салом, на що Федьо хихикне і скаже: і "Це вона понтується!" — і зарегоче, поводячи головою. "Куди це ти мене всунув? — обурено спитає Іван. — І що значить "понтується?"" "Ну, очі милить, — вже серйозніше сказав Федьо. — Хоче показать, що вона не…

собачий". — "Запропонувала обговорити якісь умови співіснування, — сповістив Іван. — З тобою вона теж їх обговорювала?" — "Да, напочатку, — неохоче сказав Федьо. — Але це тільки для блізиру". — "Що значить "для блізиру?" Там не стань, там не сядь?"

Федьо ніби задумався, і вони перестали сипати чергами речень, а повели бесіду в розважнішому тоні, через це і я припиняю подачу їхню січкою й переводжу на звичайний лад.

— Не гарячкуй, — сказав Федьо. — Роби як хочеш і не звертай на них уніманія. А не понаравиться, повернешся в гуртожиток, тіко не виписуйся звідтіля. Я жив так: ноль уніманія, а як стара коли зарветься, то я не церемонився. "Хочете, щоб пішов? — казав. — Пожалуйста!" Тоді вона й затикається.

— А їхня дочка? Що, вона справді… щипетильна?

— Це коли щіпне! — показав зуби Федьо. — Тримайсь од неї подальше! А коли внадиться — жени! Подується і привикне.

Тоді Іван заговорив про портрета — це вже описано.

— Да, конешно, — мовив до того, що вже сказано, Федьо. — Це так вона почина внаджуватися. Каже, що художниця, тіки шо в неї життя не склалося. Але перти на тебе не буде, нє! — певною мірою таки щепетительна. Не давай тільки себе щіпать! — і він гоготнув круглим ротом. — А вопще квартира як квартира, я в худших бував. Ці трохи чудачні, але тобі шо до того — прийшов, перебув ніч. Але зачиняйся, там є защіпка.

— Можуть і вночі зайти? — з жахом спитав Іван.

— Нє, то хіба старий, коли нап’ється. Щоб душу, сказать, вилить. Але ти його прожени, він смирний — піде собі. Оце такі условія. Не вони

мають їх тобі ставити, а ти їм. Я так і зробив, бо цих хазяйок квартирних добре знаю. Будь од них подальше, і хай гризуться самі.

— А вони гризуться? — спитав Іван.

— Не те слово! А хто в цьому світі не гризеться? Не гризеться, хто живе сам, та й той гризеться, що нема з ким гризтись, — знову показав зуби Федьо. — Це тіко спершу цвіточки, а поживуть — і гризня! Через це так часто міняю квартири, і тобі совітую. Шось не так, за манатки — і драла, і к чорту, а чорт тебе не обідить.

І він знову гоготнув круглим ротом, а обличчя масно заблищало.

— Услужив ти мені, — ображено сказав Іван.

— Та не бери до серця! — сказав Федьо. — Люди як люди! Не гірші і не кращі. Дай їм понять, шо ти тоже щепетительний, і коли буде не по-твому, за манатки — і стрекача. А вони цього бояться! Гроші ж наперед не плати, бо влізеш! Спробуй!)

Отака розмова відбудеться через півтори години, а тим часом Іван Василевський мав на серці стуму від того першого зіткнення з господинею. Отож не бачив ні чудового осіннього ранку, ні сонця, ні розкішних барв, ні неба, теплого й прохолодного водночас. Дивувався, що його, завдяки Федьові Салу, винесло із звичних, хай і паскудних, гуртожитських буднів, до яких по-своєму звик, щось його їло, млоїло, а з другого боку, заздрив Феді, бо той був у цьому світі як пташка: пурх сюди, пурх туди нічого на серці важкого, з усього можна легко викрутитися, тож і виходив сухим із води — і все з отією усмішечкою (що відбита на портреті "щипетильною" Людмилою), з лискучою мамризею і з лукавинкою в очах. Ні, він, Іван, не такий, і це передусім тому, що тугодумний. Навіть їжу брав до рота обережно, спершу пізнавав на смак, довго розжовував і тільки тоді ковтав. Так само й кожне сказане до нього слово і кожне написане: збивав їх докупи, сім раз відмірявши й

пильно приладжуючи, а подекуди й обстругуючи; зрештою, переконувався, що і їжа, ретельно розжована, погана, і слова, приладжені, обстругані й обглодані — мертві. Але мав не лише таку ваду: зважувався довго, а коли ступав на якийсь шлях, ішов ним, хоча той шлях баюристий і багнистий, тоді як поруч стелиться битий і впорядкований. І це тому, що якось траплялося: не він вибирав дорогу, а вона його — опертися ж не міг. Через це тепер гостро насторожився і почав подумки обмацувати й обсмоктувати кожне слово, сказане Таїсою Іванівною (а пізніше й Федьом Салом), був-бо з людей неповоротких. Про це можна судити і з випадку тієї позички: не міг віддати боргу (я в те вірив), але ніколи про нього не забував.

Отож Іван Василевський над усе боявся, як то кажуть, "улізти". Тому після лекцій пішов не додому (як не ходив, коли жив у гуртожитку), а в бібліотеку, де опрацював потрібні книжки, а тоді подався до палісадника з кількома лавками, вибрав незайняту і, немилосердно кадячи цигарку за цигаркою, твердо вирішив Федя Сала послухатися, можливо, й не тому, що той його переконав, а тому, що взагалі слухався людей із сильнішою від своєї вдачею — мав-бо волю підломлену ще в дитинстві від деспотичного вітчима.

Отож повертався на місце нового осідку як ходяча палиця: виструнчений, простойдучий, із заплилими лудою очима, із цигаркою в кутку рота, дим з якої найочевидніше й не плив нікуди далі очей, відтак утягувався ними та й лудив йому позір.

Перше неприємне, що його стріло, був Пес, який також значиться між персонажів цієї драми, через що писатимемо його з великої літери. Пес був нікчемний: суміш порід, які опанували цю околицю, старий, коротконогий, облізлий, із прямими вушками, зате з необскубаним хвостом, отже, гідності до кінця не втратив — він гавкав на Івана ярісно, ошкірюючи невеликі, може, й розхитані зуби. Василевський стояв не рухаючись, — до речі, вчора Пса ніде не було, — чекаючи, чи щоб цей нікчемний виплодок якоїсь місцевої, мабуть, не вельми високоморальної суки відгавкався, чи щоб хтось вийшов із дому й убезпечив його.

— Він у нас не кусається, ідіть смєло! — сказав за спиною чоловічий голос. — А вопще вгостіть його раз-другой ковбаскою, і він вам ноги лизатиме. Оце він ковбаски, капосний, і вимагає.

Іван озирнувся: у хвіртці стояв господар. Мав на собі ті ж лахи, що й учора, а всміхався подібно до Пса, навіть слова викидав гаркітливо.

— Приберіть його! — наказав Іван.

— Пшов вон! — крикнув господар, від чого Пес перестав гавкати, але чомусь облизався й позирнув на прибульця чи насторожено, чи недовірливо.

— Собаки чуствують, коли їх бояться, — сказав господар. — Є у вас ковбаса?

— Та трохи є, — сказав Іван.

— То киньте, побачите, що буде, — сказав господар і криво всміхнувся.

Ковбаси Іван купив сто грамів для сьогоднішньої вечері, попросивши порізати на скибки. Вибрав із паперу в папці смужку й кинув. Пес якось дивно стрибнув угору, трохи боком, вправно зловив подачку й миттю проковтнув. Відтак казково змінився: рот заслинився, а очі стали принизливо жебрацькі.

— От знакомство й відбулось, — сказав господар. — Дайте йому ще кавальчика і йдіть сміло.

І знову — стрибок, клацання зубів, але коли Іван рушив, Пес загарчав.

— Це він у вас ще просить, — пояснив господар. — Хороша, м’ать, у вас ковбаска. Але ви його не балуйте, бо спортиться.

У прочілі вже стояла Таїсія Іванівна, але цього разу була не чорнолиця, а сіра, ще й дивно сіра: очі, барва волосся, обличчя, одежа, губи, навіть суха шкіра.

— Вам у нас буде харашо! — проспівала вона. — Та й ви, бачу, молодой чєловек порадошний, суджу по тому, як вас Рексик стрів.

— Гав, гав! — зовсім не злобиво сказав Рексик.

— Да, він у нас не дурний, — мовив господар. — Розбирає, де ковбаска, а де лайно.

— Фе, Аркаша! — докірливо сказала Таїсія Іванівна. — Шо це ти таке некрасіве говориш при посторонньому.

— Вже не посторонній, коли втесався в наше кодло, — сказав господар і загиготів.

І тут Іван побачив несподіване: сірі очі Таїсії Іванівни метнули вогонь. Але не сірий, а таки жовтий, а може, оранжевий.

3

Бачу кін. Розсувається завіса. На кону сферичне тіло, розрізане навпіл. У нього вписано кімнату, в якій поселився Іван Василевський. Він сидить на ліжку. В кімнаті один стілець, а ще є електроплитка. З одного боку входить Аркадій Петрович, господар із Псом. Пес матиляє хвостом і люб’язно ошкірюється, дивлячись на Івана з підгідливим чи запобігливим проханням, очевидно, хоче ковбаси. З другого боку входить Таїсія Іванівна, за якою біжить Кіт, а від задника виступає Людмила. Вона строго одягнена, охайно зачесана, трохи надмірно

намазюкана, від чого очі — ніби провалля, губи підтиснено. Обидві жінки принесли ослінці, на яких розсідаються; Аркадій Петрович сідає на тому, що тут був. Кіт із Псом зустрічаються посеред кону, перший вигинає спину й сичить. Пес гавкає, Кіт не витримує і стрибає на постіль і там завмирає. Пес полишає змаг і мирно влягається посеред кону, вигризаючи воші.

— Не подумайте, шо хочемо сказать вам шось неприятне, — каже медоточиво господиня. — Условія у нас прості.

— Які там условія, — тоскно вістить господар. — Хай живе як хоче: він не мішає нам, а ми йому.

— А ти помовч! — різко каже Людмила.

— Мені шо, — смикає кутком рота Аркадій Петрович. — Можу й помовчати.

— Квартиранти у нас всіда, — каже Таїсія Іванівна. — Но деякі вещі тра обговорить. Знаєте, шо таке депозитік?[4] Отож давайте так: ви у нас живете й не живете.

— Як це? — питає тупо Іван.

— Ну када буде хто спрашувать: кажіть, шо ви не квартірант, а родич. Бо люди самі знаєте…

— Який? — питає Іван.

— Плем’яник по сестрі. Двуюрудний.

Іван дивиться на те місце, де вчора висів портрет, і йому ввижається, що той портрет і досі там. Тобто там парсуна Феді Сала, який єхидно шкіриться.

— Да! Кухньою нашою не будете пользоваться.

— В мене є плитка! — каже Іван.

Усі дивляться на плитку, та не розжеврена, тобто вимкнута.

— Про це ми вже договорилися вчора.

— Да!

— Умивальника собі купите. Водою можете пользоваться. Кран на кухні.

— Хай миється з нашого, — недбало каже Людмила.

— Ти так хочеш, Людочка? — здивовано питає Таїсія Іванівна. — Це не всіда удобно. І це тобі може бути неудобно.

— Хай миється з нашого, — припечатує Людмила.

— Ну, коли так, то так! — неохоче згоджується господиня. — В наші комнати не заходьте, а коли буде якийсь шум, не обращайте уніманія — це вас не касаїця.

— Що за шум? — тупо питає Іван.

— Ну всякий! — неохоче каже Таїсія Іванівна. — Часом нужно порядок навести… До Людочки не приставайте…

— Це вже не твоє діло! — різко каже Людмила.

— Да? — здивовано викруглює сірі видла Таїсія Іванівна. — Але ж я про те…

— Дуже йому тра твоя Людочка, — мовить недбало господар.

— Сама за себе потурбуюся, — каже Людмила.

— Ви на нас не обіжайтеся, — медоточиво вістить Таїсія Іванівна. — Бо той ваш друг…

— Який друг? — не розуміє Іван.

— Федя, шо сюди вас привів… Ви мене пойняли?

— Ні, — відверто признається Іван, бо через тугодумність рідко розумів натяки.

— Не треба про це! — каже Людмила досить різко.

— Як хочеш, — згоджується Таїсія Іванівна. — Він безстидник, той ваш друг. Та й ви, наверно, самі знаєте…

— Він мені не друг, — категорично карбує Іван. — І я нічого не знаю.

— Ну й замічатільно, — каже господиня. — Тим лучче!

— Хлопець як хлопець, — кидає набік господар.

— Платіть акуратно, — звищує голоса Таїсія Іванівна. — Можна й наперед.

— Наперед не плачу, — каже в своїй інтонації Іван. — Бо, може, мені у вас не сподобається.

— Вам у нас сподобається, — якимсь особливим, протяглим голосом каже Людмила. — І ви нікуди від нас не підете… Принаймні сподіваюся.

І вона спиняє на ньому непорушні очі…

Але досить драматургічних колізій, кажу собі я, записавши цю сценку: драматургія має обмежені можливості для опису. Вискакую з-за столу й ходжу кімнатою. Бо як передати через скупі діалоги те, що сталося по тому? Так, вони зустрілися поглядами, Іван та Людмила. Та й це мало що каже. А щось усе-таки сталося: Іван відчув, що з тих начорнених проваль, з отих жіночих парфумерних тіней, полилось на нього щось потужне, ніби гострий витік енергії, густої, насиченої, повної разливих міазмів — не так шалу, як не зовсім збагненної зосередженості з упертим бажанням пробитися за броню його відстороненості. О, не був аж такий дурний, хоч тоді його неповороткий мозок усе ще обгродував і обтесував оті дивні слова: "Ви нікуди від нас не підете!" — у них не тільки чемна засторога, а й наказ. І, хотів чи не хотів, Іван звів очі, і, можливо, це стало другою його помилкою в цій історії (перша: згодився на умовляння Феді Сала поселитися тут), бо дозволив отому потужному токові енергії ввійти в себе. Відтак наповнився липкою матерією, якій не знав означення, але яка неволить десь так само, як у дитинстві воля деспотичного вітчима. І та матерія поступово розлазилася по ньому чи розтікалася, наче кров, сягаючи найокрайніших куточків і закапелків тіла. Однак це не збудило енергії у відповідь, що при нормальному течиві різнозарядних структур мала б потекти і від нього, скресившись і взаємопоглинувшись, а, навпаки, викликало страх, і в його нешвидкому до реагування мозкові почали мигати якісь поняттєві клапті, що освітлювали гострим спалахом ірраціональні закути, примушуючи згадати фатальних жінок (перед цим побачив на цю тему кіно), відьом чи тих, котрі вміють урочити. І поки борсався на цьому смітнику, Людмилині очі погасли і знову стали байдужими проваллями, від чого пізнав видиме полегшення, бо не був готовий до такого: скресання чи

скрешення. Відтак на Людмилиному лиці прокреслилася тонка іронічна смужка, яка на якийсь час покрила їй вуста; страх же в ньому змінився на сполоханість — почуття легше, але так само неприємне.

— Я чоловік спокійний, непитущий, але курящий, — зарипів він, ні на кого не дивлячись, коли на нього дивились усі, крім Людмили: Таїсія Іванівна сірими безглуздими криничками, господар із вивчальним прижмурцем, Кіт із видимим здивуванням (сидів побіч на ліжкові, випрямившись, і повернув до нього мордочку), навіть Пес перестав вигризати воші й зирнув, щоб перевірити: треба гавкати чи ліпше улещитися перед цим рипуном, бо, може, ще раз пригостить його ковбаскою. Але визначитись не зміг, отож після розгляду рипуна знову взявся до своїх бліх.

А Іван Василевський продовжував рипіти, ставлячи вже свої умови і то за наукою Феді Сала, який і справді ніколи не був йому другом.

— Через те курити в своїй кімнаті буду, а коли ви проти, то збираю манатки — і будьте здорові!

— Чого ж, куріть, — трохи поспішливо сказала Людмила. — Аркадій Петрович тоже курить, хоч мамка й гризе йому голову.

— Бо ми в себе вдома! — гордо сказав Аркадій Петрович, здобувшись на чоловічу самозарозумілість. — Дими, пожалуста, як я димлю, тим я своїй пилці хоч трохи вершу заткну.

Таїсія Іванівна, опинившись в абсолютній меншості, стала подобати на мишку, яку застукали в хаті і яка, забувши про дірку, якою влізла сюди, несамовито метушиться, і це порівняння могло б комусь здатися дивним, адже ані рухнулася на своїм ослінці, однак очі її забігали, руки заметалися і, може, ще щось, сховане під одежею чи в нутрі, бо й тіло задвигтіло.

— Це ми узгодили, — зарипів далі Іван Василевський. — Маєте дати мені ключа, щоб міг повертатися додому, коли схочу.

— Але в нас нема зайвого ключа! — верескнула Таїсія Іванівна.

— Нема, то зробіть, — категорично сказав Іван, — коли хочете тримать квартиранта.

— Для чого вам ключ? — зимно спитала Людмила. — Ми завжди вдома.

Тоді він нахабно, так нахабно подивився у чорне провалля Людмилиних очей (виразно бачу його викличний погляд, пишучи ці рядки) і, не відводячи зору, майже проскандував тим-таки рипучим голосом:

— Люблю ходить у кіно на останній сеанс! Можу затриматись з якою-там дівчиною, бо я молодий! — і він самозарозуміло примружився.

— У вас є дівчина? — перестрашено спитала Таїсія Іванівна; Людмила залишалася бездушна: виструнчена, погасла й холодна.

— Періодично заводжу, — сказав Іван. — Не бійтеся, сюди не приведу. Але про свободу маю подбати.

— Канєшно, — згодився Аркадій Петрович. — Молодим — молоде!

— А старшим цього не кортить? — звереснула Таїсія Іванівна.

— У мужчин, до твого відому, — напирожився Аркадій Петрович, — така потребность. І це дійствітельно не завісить од возраста, але молодим пече більш.

На те очі Таїсії Іванівни знову спалахнули жовтим чи оранжевим, чи навпереміну так і так, і вона засопла, чинячи героїчні зусилля, щоб не зірватися й не сказати при цій оказії зайвого…

— Гаразд, матимете ключа, — сказала приречно. — Що іще?

— Щоб без стуку ніхто не заходив і до мене, — рипнув Іван.

— У вас є защіпка, — зимно сказала Людмила. — Зачиняйтеся, і ніхто до вас не зайде.

4

І після того, як ця зграя (зграєю назвав їх Іван, переказуючи цю історію) покинула кін, він напиндючився десь так само, як Аркадій Пастух, коли було зачеплено жіноцтвом чоловічого гонора, — те, що за наших часів феміністки називають шовінізмом і що насправді є нормальною біологічною ознакою виду, і почав ходити кімнатою, щохвилинно похваляючи себе й свою рішучість — був-бо переконаний: як спершу поведешся, так до тебе й ставитимуться, а він нікому не дозволяє сідати собі на голову, хоча й потерпів свого часу від брутального вітчима. Зрештою, і вітчимові він, покидаючи рідний дім, помстився: попроколював циганською голкою шини його велосипеда — і не по разу на шину, а разів по двадцять, по тому налюрив до улюбленого вітчимового капелюха, якого той любив одягати за урочистих випадків, особливо на зібрання ветеранів війни з німцями, коли радіо аж корчилося від потоків мілітарного сказу, — з цього не треба виводити, що Іван Василевський був опозиціонером у тоталітарному суспільстві, просто без помсти з рідного обійстя не міг одійти. Отже, бив, образно кажучи, з малокаліберної гвинтівки, але в пах, бо велосипед був головним засобом пересування вітчима. Відтоді він у рідному домі не з’являвся, а коли розтривожена матір приїхала до нього сама, популярно матері роз’яснив, що поки вітчим не "здохне" (це його слово — "здохне"), ноги його вдома не буде. Тоді ж таки вони з

матір’ю й заклали свою таємну спілку й домовилися, як спілкуватимуться, хоча спершу мати й спробувала навернути сина до лона родини.

— А про мене не подумав? — із плачем спитала вона. — Скільки й мені залив сала за шкіру той негідник!

— Про тебе думатиму, — категорично сказав Іван Василевський, — але на порога не ступлю, поки не випреш його з нашої хати. І як ти могла вийти за кацапа?

— Якось так вийшло, — покірливо пробелькотіла мати.

— Що посіяла, те й маєш, — немилосердно пророк Іван.

Мати, однак, не втерпіла, щоб не поцікавитися.

— А це ти йому лісапет і шляпу спортив?

Тоді він глянув на матір погордливо і сказав:

— Я такими ділами не займаюся!

Цей епізод не стосується до нашої історії, але мені він потрібен, щоб показати: Іван не був кваша чи каша, а людина характеру таки твердого, умів за себе постояти, був мстивий і не гребував, коли треба, й збрехати…

Але йому того вечора не дали до кінця всолодитися самопихою, що була однією із сокровенних його слабкостей (нею й покріплював силу в непевних ситуаціях), бо у двері щось обережно постукало.

— Хто? — скрикнув він.

— Це я, Аркадій Петрович.

На табло Іванового мозку миттю засвітилися слова Фединої перестороги, що старий, напившись, лізе виливати душу і що його можна, як смирного, проганяти, тож закріпив у голові цього шруба, туго прикрутивши гайкою.

— Чогось хотіли?

— На минутку! Шось інтересне покажу!

До "інтересного" Іван байдужий не був, тим більше, що мав у самотині провести цілого вечора, а восени вони довгі, повагався й таки відчинив.

Аркадій Петрович кинувся до вікна й поманив його пальцем.

— Іди глянь!

Іван підійшов і побачив, що дорогою, одягнені в темні халамиди і в темних хусточках, простували Таїсія Іванівна з Людмилою, ішли дивно однорухово, як сіамські близнюки, тільки одна була мала (мати), а друга — висока; одна — худа, а друга — товстенька. Відтак від їхньої однорухомості створювався дисбаланс, що робило їх смішними.

— Чешуть, голубки, — ніжно сказав Аркадій Петрович. — Це гріхи одмолювать.

— Вони що, сектанти? — з жахом спитав Іван Василевський.

— Та ні, — захихотів Аркадій Петрович. — Але в церкву ходять, гріхів скопилось багатенько, от і ощущаїця потребность.

За вікном плелися ранні осінні сутінки, вулиця від вікна йшла простоглядно, трохи звищуючись. Недавно пройшов дощ, де-не-де поблискували очі калюж, дерева побіч стояли розчухрані, але ще з листям, а під кожним вистелялося по рудому колу. І в тих двох темних постатях, що йшли серединою вулиці, відчувалася якась приречена самотність, а може, сумна пригаслість та вичерпаність, бо йшли з пониклими головами, ніби худоба на убій.

Я вже не раз згадував про тугодумність Івана Василевського, але треба застерегти, що тугодумність не означає глупоти. Так само це не визначає чуттєвої притупленості, просто у своїх учинках та діях Іван був незмірно повільний, так само й у роботі, але розума мав достатнього принаймні для того, щоб навчатись в університеті. І хоча бував по-волячому впертий, міг мати відчуття й тонкі: наприклад, чудово сприймав музику, і саме на цій любові до музики ми студентами і зійшлися. Отож я певний, що, дивлячись на ті пригнічені постаті в ранніх осінніх сутінках, поміж напівопалих дерев, він міг відчути тонку музику того моменту й перейнятися нею. Саме тому й сказав:

— Не розумію, що в цьому смішного?

Аркадій Петрович миттю збагнув, що вони відчувають не в унісон.

— Да, конешно, — мовив він, намагаючись потрапити в тон. — Кожен у цьому світі має свого чорта…

Фраза була не дурна, й Іван придивився до господаря пильніше.

— Я радий, що вони ушли, — сказав господар, — бо хотів поговорити з вами по-музьки…

— Про що? — різко спитав Іван.

— Ну, шоб ви легше ввійшли в жизню нашого дому, — сказав господар. — Справді не п’єте?

— Ні, — так само гостро сказав Іван.

— Ну, тоді покуримо, — мирно згодився господар. — Знаєте, шо я думаю? Кожен чоловік має свої слабості. І баби це тонко чуствують. І довбуть саме туди. Розумієте чому?

Іван усе ще дивився у вікно, коли господар вільно розсівся на стільці й припалював цигарку. Темні постаті в глибині вулиці віддалилися так, що здавалися хитливими тінями в мокрому й нерушному просторі.

— То чому? — різко повернувся до Аркадія Пастуха.

— Бо вони ближче, сказать, до природи. Бачили курчат? Коли всі сильні, то й харашо. А буде між них мізерне, йому не помагають вижити, о нє! Довбуть і довбуть, що й здоровий не витримав би. І курка-квочка довбе — це слабость чуствують. І хочуть ту слабость зничтожить. Хорошо це чи плохо?

— До чого це ви?

— До того, шо і я маю слабкость: випить люблю. Нє, не люблю! Шось, понімаєте, починає мулить, душа плаче, я так і сяк, а виходу катма! Ну я й припікаю — біда, але накша. Та ж, що і вдовольствіє… Тоді в них, у баб, чортяка і влазить. Мені біда, а їм удовольствіє мене довбать…

— Навіщо це мені розказуєте?

— Щоб придупридить, поки не влізли між наші біди…

— Не збираюся влазити між ваші біди!

— Да, ви мені понравились, — сказав Аркадій Пастух. — Здорово ви їх припекли, маладєц! Але вони вас так просто не оставлять, знайдуть слабинку… Тут двоє до вас було — убіжали. І молодці, що убіжали, а я от загруз… Бо всі ми в жизні рано чи пізно загрузаємо… Був я перший, який сюда прийшов.

— Хочете сказати?.. — зчудувався Іван, активізуючи свої змисли, бо коли в нього траплялося щось несподіване, розгублювався і не швидко віднаходив нитки.

— Ну, конешно! Вони, сказать, мов павуки, а ми, мужва, як мухи. Десь таке, я слишав, у природі буває: самиці пожирають самців.

Можливо, Іван був надто вражений почутим, відтак його мозок несподівано напружився, і хоча він капітально не сприймав натяків, але тут посилив зв’язати.

— Хіба Людмила не ваша дочка?

— Конешно, нє! — засміявся Аркадій Петрович, і в нього з рота ніби вибухнув дим. — Прийшов сюда на готовеньке. Тоїсть я так само, як і ви, квартирант.

— Приймак?

— Приймак — це тоже квартирант. Я на своїй шкурі це почуствував.

Іван Василевський був уражений. Власне, не тим, що Аркадій Пастух виявився, м’яко кажучи, колегою, а точніше тим, хто пройшов шлях, на якого щойно ступив сам, а з його здатності мислити можна було подумати, що належав до породи так званих народних філософів, бо, судячи з його мови, освіти не мав. Сам же Іван, незважаючи на правильну мову й освіченість, таких глибин ніколи не сягав; фігурально кажучи: вивчаючи філософію, філософом не став.

— А що сталося з Людмилиним батьком?

— Якось там його зхамкали, — показав зуби Аркадій Петрович. — Вони потайні і не дуже розказують. Це я до того прийшов своїми розмишлєніями… Бо добре на них надивився.

І він поставив проти Івана кругле, майже сяюче обличчя, з очима, які засвітилися бляшано, і з ошкіреним в усмішці ротом. На мить Іванові здалося, що перед ним божевільний, а в таких випадках його опановував жах, бо людина він, попри все, сторожка й у глибині душі — страхопуд. З другого боку, здобув інтереса до розмови, адже збирався тут жити, тож усе почуте може виявитися бозна-як корисне.

— Тайка думала, — захихотів досить противно Аркадій Петрович, — шо коли в мене фамілія Пастух, то я стану пастухом для неї і для її чада — баби сильних люблять, бо вони ближчі до природи. Візьміть вовків: самці гризуться, а до себе вовчиця допускає того, хто всіх подолав, хе-хе! І тут Тайка, тоїсть Таїсія Іванівна, обшиблась, бо я не пастух, а вівця, може, горша за них. Пойняли мене? Ви образований чоловік і маєте мене пойнять як мужчина мужчину, бо тут усе як у природі.

— Хочете, щоб я звідси пішов? — здобувся на тимчасове прозріння Іван Василевський.

— Та Боже борони! — вигукнув цілком щиро Аркадій Пастух. — Це коли ви є чи, як раньше, хтось інший, то вони удержуються, щоб мене не зжерти і не відлякать, так сказать, для Людки жениха.

— Жениха? — вибалушився цілком тупо на співрозмовника Іван.

— А чого думаєте, — єхидненько пролопотів Аркадій Петрович, — вони беруть квартирантів? Людка тіко десять класів кончила, а простого, як я, не хоче — їй подавай образованого, а образовані образованих собі шукають. От і засиділася. І на стіни вже почина

дертися, бо в них там, знаєте, є пеклочко, отож і припіка, хе-хе! А мамка неїна, тоїсть Тайка Іванівна, в усьому їй потурає, а вона ще більше казиться, Людка тоїсть. А винний я! Вона, бач, із себе тілігентку корчить: картінки малює, книжечки почитує, морду собі красить. Нє, простому до неї не підступись.

— Десь працює? — спитав Іван Василевський.

— На льонокомбінаті, — презирливо сказав Аркадій Пастух. — А там самі баби — жениха там не знайдеш…

— А ви працюєте?

— Временно: то там, то сям — це коли допечуть, — недбало проказав Аркадій Петрович. — А коли їх чортяка покидає, — це також случаїця, — то кидаю… Бо я, сказать, через свою слабкість непостоянний.

Іван Василевський дивувався: розум цього чоловіка поєднувався з цілковитою нікчемністю.

— А чого їх не кинете, коли вам тут зле? — резонно спитав Іван.

— Кажу ж: зав’яз. Як у болоті, — показав зуби Аркадій Петрович. — Я їх, сказать по правді, двадцять раз і їден кидав. Покручусь, покручусь: і тут нехарашо, і без них я — не я. Отож і вертаюсь… Може, вони мене урочать, не знаю…

— Що значить: урочать? — спитав Іван, бо в його натурі було докопуватися до всього фундаментально.

— Ну, це така бабська, є таке слово, ма-гія! Того нам, мужві, не дано знать, но баби дєлають те скусно, на собі провірив… Скажіть: чо не лише чоловіка, а й звєра тягне до самки? Думаєте, тіко те, що в нас у

штанях бовтається? Воно, конешно, коли подумать, то й те, але чого ми, мужва, не робимо, як собака чи кіт: здєлав дєло і з глаз долой, а приліп’юємось до них, як реп’яхи. Бо тут вона й дєлає своє діло: ма-гія! — він багатозначно притис очима. — Я старший вас і добре на своїй шкурі познав. Природа чіловєка трохи накша од природи звєра.

І знову тенькнуло в глибині Іванового нутра: той-таки острах. Але марновірний не був. Тому іронічно обдивився обличчя, що поставилося до нього знизу, — вів-бо балачку стоячи, отже ніби нависав над співрозмовником. Аркадій Пастух миттю вкмітив його іронію, і усмішка повільно почала згасати на його обличчі.

— Думаєте, я самашечий? — приречено сказав. — Нє, я не самашечий… Це я про те, шо вони мене зжерти хотять. Можу даже показать вещественне доказательство, це зара можна здєлать, коли їх нема, якраз хороший момент…

Не звівся із стільця, а по-молодецькому зіскочив на ноги й рушив до дверей. І знову спалахнула в Івановій душі засторога — навіщо йому в усе це влазити!

— Ходіть, ходіть! — заохотив Аркадій Петрович і переступив порога. І Йван Василевський, сам не відаючи навіщо, пішов за ним, ніби ведений на шнурку.

Мізерний чоловік перед ним ступав, ніби крадучись, але не озирався — був певний, що Іван за ним простує. І вони перейшли коридорця й увійшли до кімнати, обставленої так само бідно, як і кімната Іванова, але напрочуд чистої. І в тій кімнаті були круті дерев’яні сходи, які вели на горище, — чудові, дубові, несподівано гарні, як для цього дому, сходи, притім у формі ґвинтових, — такі можна було побачити хіба в стародавніх домах. Аркадій Пастух зупинився перед сходами, озирнувся й поманив Івана помахом руки. Відтак поліз на ті сходи, які зарипіли під

ногами. Вгорі були невеликі двері з досить вишуканим різьбленням — вони й вивели їх на горище.

— Дивіться, — сказав Аркадій Пастух. — Як думаєте, що це таке?

Іван оторопіло дивився: до бантини було привішено вірьовку, яка в кінці вив’язувалась у петлю.

— Петля? — бовкнув уражено Іван.

— Пе-те-льоч-ка! — любовно відказав Аркадій Петрович. — Нє, вони мене вішать не збираються, а тільки допекти, шоб сам у неї поліз, — і він знову багатозначно притис очима. — А я й не лізу, хе-хе. Вони ж мені про неї все времня нагадують — це када я під духом! А я пока не йду — куди мені спішить! Але й вони, і я знаємо, що колись прийде такий момент — раз вона висить, то, конешно, прийде, — і я піду. Отоді вони, сказать, мене зжеруть, хе-хе! Інтересно, правда? То сумашечий я чи нє? Хе-хе-хе-хе!

5

Мало сказати, що Іван Василевський був тим уражений, — струшений, захитаний, заколочений, розрушений. Відтак йому конче потрібно було при його тугодумності не просто заспокоїтися, а владнати систему мислення, бо не всі ниточки тут пов’язувалися, а крім того, він узагалі був важкий до всіляких вирішень, які людина має вчинити й чинить в екстремальних випадках та ситуаціях. Такі не можуть бути вояками, над якими щохвилини нависає небезпека, їх убивають у першому-таки бою. От Федьо Сало цілком інший: легковажний і легкотравний — його голими руками не візьмеш.

Може, тому, повернувшись до своєї кімнати й покинувши в глибині порожнього дому майже труімфуючого Аркадія Пастуха, якому невідь-чому страх як подобалося бачити розрушеним співрозмовника, перше,

що вчинив, накинувши на двері защіпку: витяг з-під ліжка портрета Феді Сала, повісив його на місце на стіні й утупився бичачим поглядом, адже той капосний Федьо не лише його дурив, запроторивши в це пекельце на власне місце, а ще й насміявся — принаймні з портрета, — бо губи намальованого химерно й глумливо підтиснено, а очиці, напрочуд чітко виписані, поблискували веселими іскрами. Отож перше, що Іван захотів учинити: хоч якось помститися Федьові Салу, адже той йому допік! Допік і Аркадій Пастух, але вчинив це, як здавалося, зовні ніби формально, з добросердя і щоб застерегти, отже, мстивого почуття до себе не викликав, а от цей! І він зірвав портрета зі стіни, вихопив складаного ножика з кишені, щоб його розсмугувати… Ні, Іван Василевський не любив рішучих учинків, хоч часом до них удавався (згадати б історію з вітчимом), отож знову вирішив сховати портрета під ліжком, відтак побачив того другого портрета, очевидно, попередник з-поміж квартирантів, найпевніше сам Федьо, його туди й засунув. В Івана ж під цю хвилю той другий викликав інтерес, бо, як уже мовилося, не тільки страх мав до того, що перед ним розкривалося, а й отого мисливського вогника, якого ця історія помалу розпалювала. Здавалося б, тут є суперечність: людина не може бути вояком, а мисливський інтерес у цього з’являється, однак ці речі — не тотожні: слідчий чи вояк різні категорії. Кажучи алегорично, герой — лев, а слідчий пес. Отож поступово ставав таким псом: обережним, украдливим, якого цікавить не так жертва, як процес її цькування й розшук. Зрештою, так чинять і сучасні коти: мишей ловлять, але не їдять, а ще й люблять садистично погратися з ослабленою жертвою, вряди-годи випускаючи її з пазурів. Такий ґандж у Івана Василевського був, не забуваймо про його мстивість. Зрештою, на мою думку, саме це й утримало його від вчасної втечі з цього дому, бо, кажучи правду, така думка в нього в голові крутилася. Але почала змінюватися після розглядання того другого портрета, що також був під ліжком.

Раніше тільки глянув на нього та й на сам живопис зображений був там не хто, як сам господар — Аркадій Петрович Пастух. Але тепер… Іван аж головою потрусив, бо в ній усе скаламутилося і посплутувалося. Коли взяти до уваги версію Пастуха, він був чоловіком Таїсії Іванівни і

коли б Людмила намалювала його (а те, що намалювала Людмила, Іван не міг не признати), то чому цього портрета треба було ховати під ліжком? Аркадій міг вільно повісити його у своїй кімнаті чи навіть у вітальні й милуватися з витвору фантазії своєї падчерки. Портрет же було виконано в тій-таки манері, що й Федя Сала, цілком аматорській, але об’єкт легко впізнавався — особливо чітко було виписано очі, можна сказати, з надмірним реалізмом. Поштовха ж до розмислу давало одне: Аркадій Петрович був зображений у дещо молодшому віці, ніж є тепер, отже, можливо, тієї пори, коли почав жити в цьому домі як простий квартирант і в цій кімнатці, що, здається, має призначення верші чи ятера для дурної риби.

Іван напружив пам’ять. Аркадій Пастух, здається, казав, що перед ним, Іваном, було два претенденти в женихи Людмили. Федьо і якийсь неназваний, але обидва звідси втекли. Однак третього портрета під ліжком Василевський не знайшов: можливо, той перший кандидат забрав його з собою, або ж Людмила його не малювала. Але чому не забрав власного портрета Пастух? Виясняти було пізно; зараз же Іван мав непереборне бажання добряче намилити Феді шию за його підступ, тобто розсваритися з ним капітально. Але наміра змінив, бо Федьо ще міг лишатися джерелом потрібної інформації. Такі зміни намірів загалом Іванові не були властиві — чинив їх в одному випадку: коли це мало дати користь. Ще одна річ: цього портрета зняв і закинув під ліжко, напевне, Федьо чи його попередник, якщо той був, щоб звільнити місце для власної парсунної уподобини, — кімнатка така мала, що більш ніж одного портрета такої величини (мальовила були розмірно однакові) таки не розмістиш.

Отож Василевський закинув під ліжко обидва витвори схвильованого пензля, переїв хлібом із залишком недожертої Псом ковбаси, скип’ятив у кварті окропу, кинув туди щіпку чаю і запив. Тоді розібрався і, вимкнувши світло, ліг у постіль, щоб провернути громіздку й повільнодіючу машину власного мислення, — так він чинив завжди під складні випадки. Але був, очевидно, надто нервово вичерпаний, отож відразу ж відчув, що тіло його перетворюється у ватяне опудало,

особливо голова, що тіло його розростається, ніби з’їв на вечерю не кусника хліба з ковбасою, а пачку дріжджів. Ото його й почало розносити, як тісто, котре добре сходить, і за мить побачив повітряну кульку, тобто Сферу, яка летить у синьому просторі, куди загнано не якусь там голу, розляглу пару, котра хотіла паруватися, а таки два портрети пензля руки тієї, котра йшла синьою дорогою, тримаючи тією ж творящою рукою нитку від кульки. Попереду, тобто перед нею, карбованим кроком ступав, як солдат морської піхоти, Пес, а позаду, як солдат військово-повітряних сил, — Кіт. На відзнаку урочистого моменту Кіт наструнчив на своєму хвості всі 10 053 волосини… Це було короткочасне видіння, з якого Іван Василевський запам’ятав ще й такого, цілком сюрреалістичного, пасажа: Федьо Сало й Аркадій Пастух на портретах, загнаних у Сферу, так само постали в образах Пса й Кота, звісно, Котом був Федьо, а Аркадій — Псом, тож саме Федьо вигнув войовниче спину, ще більше розтрубив хвоста й засичав на Аркадія, а той лише двічі (та й то не дуже войовниче чи люто) гавкнув та й прикусив губу.

(Здається, здатність до подібних виджень і складала ту частку натури Івана Василевського, яку можна назвати художньою, бо він дещо, як я казав, пописував, але не художні твори, де фантазія може гуляти, як їй заманеться, а статейки, притому не раз їдкі та несправедливо нівелювальні щодо об’єкта, — це йшло, можливо, від мстивості його вдачі. Через це з плином часу я дедалі більше переконувався, що отого опуса з грубим випадом супроти моєї мистецької вправності написав жоден Василь Климчук, а таки він, Іван Василевський. Тому раджу тим, хто захоче мене послухати: не позичайте нікому за будь-яких обставин грошей — тим лише надбаєте собі ворогів, і це напевне, як двічі по два. Той-таки Іван, оповівши цю історію, яку й продав мені за свій борг, признався сакраментально, що він двадцять років намагався використати її сам у формі повісті чи роману, але здолав написати, проливши дощі поту і стоптавши під час творчого микання кімнатою не одну пару капців, лише одну сторінку (та й ту цілком нездалу), відтак і розшматував її після того, як йому спала на думку спасенна ідея цю історію хитромудро продати. Це відкрило в

ньому комбінаторські здібності і просвітило на хвилину його загалом похмуру вдачу — таких здібностей раніше в собі не добачав, коли не враховувати тієї садистичної помсти вітчимові, — згадаймо історію з велосипедом та мілітарним капелюхом, але то навряд чи можна назвати комбінацією, як і його участь в історії, яка оце розповідається, хоча комбінувати, хай і незграбно, він спроби таки робив.)

6

І я знову бачу кін, бо реальний плин моєї оповіді несподівано порушився, очевидно, завдяки головному героєві, який, замість тверезо осмислити те, що йому оповів Аркадій Петрович (адже йшлося про речі, які на коротку хвилю навіть збудили в притлумленій з дитинства вітчимовим деспотизмом натурі Івана Василевського мисливського вогника), легковажно захропів, відтак і я в цій черговій сцені драми припускаюся зміщень реальних форм.

Принаймні цього разу кін порожній, але невдовзі по ньому проходять дві темні тіні — Таїсія Іванівна та Людмила з просвітленими після відмолювання гріхів обличчями. Від того парсуна Таїсії Іванівни нагадує полуджену таріль місяця, а Людмилина стає навіть гарна. Їм назустріч радісно вискакує Пес, крутиться, скаче, матиляє хвостом, ніби виконує танця сучасної молоді, навіть повискує пронизливо, але вони, заглиблені у свою обезгрішеність, на нього уваги не звертають, не кажучи вже про ковбасу, бо де (в тому часі) ввечері могли купити того не тільки собачого ласощу, — в церкві-бо продають речі прісні: свічки, хрестики, молитовники, що навряд чи могло бути в собачому інтересі.

Ні, я висловився неточно, ніби сцена була порожня: на ній темніє електроплитка, але не в натуральну величину, а побільшена вдесятеро, тобто сферичне тіло наявне; електроплитка не розжарена, але на цей мент вона перетворилась у свічника — всередині горить лампочка й освітлює маєстатичного Кота, котрий сидить на цій Сфері і сам світить у мороз золотими очима, які, на відміну від електроплитки, розжарилися. Вони ж, Таїсія Іванівна й Людмила, ідуть мовчки, бо це, здається, єдина

позиція, коли мовчать, бувши разом, отож стають тінями, а тіні не діють, а тільки пливуть чи ж безмовно лежать. Тому з цими персонажами нічого не відбувається, але вони спиняються — це тоді, коли Іванове хропіння стає заголосне, й мовчки переглядаються. Але не говорять нічого, а тихо, як і належить тіням, зникають, Пес біжить за ними, але він уже збагнув, що ковбаскою його ніхто не побалує, отож лягає посеред кону й удається до звичного собі діла — вигризання бліх. Але Кіт не такий мирний. Зводить до місяця (десь він є, хоч його не видко) писка, а що реальні виміри порушилися, верещить, наче дитя, тобто горлає до того місяця весняним покликом, хоч тепер пора осіння.

І саме цей поклик чи сигнал примушує спалахнути світло. Відтак з одного боку виходить на кін Федьо Сало, а з другого — Іван Василевський. У Феді щасливо лискотить обличчя, на вустах у нього — лукава й легковажна всмішка. Іван же Василевський стоїть у позі Бика, до речі, він народився під зодіакальним знаком цієї істоти.

— Ну, як тобі наравиться на новій квартирі? — оптимістично запитує Федір.

— По-моєму, ти підсунув мені свиню, — каже, настовбурчившись, Іван.

— Отже, переговорив з Аркадієм, — каже Федьо. — То таке трепло! Налякав тебе?

— А він і тебе лякав? — обережно спитав Іван.

— Навєрно, й петлю показував? — цілком спокійно спитав Федьо. — Да, цей зух любить розигриші.

— А з тебе не хотіли зробити жениха? — з упертою настійливістю допитувався Іван.

— Жениха? З мене? — Федьо зареготав кругло всім ротом. — Та на який чорт я їм, такий, здався? Я ж несерйозний!

— Але ж Людмила тебе малювала? — довбав своє Іван.

— Малювала! — згодився Федьо. — Вона всіх малює: для пам'яті, каже. А мені шо, морда від цього зменшиться?

— Через це ти того портрета й не забрав, — по-занудному сказав Іван.

— Конешно, — шморгув Федьо, бо в нього був нежить. — Це ж не моя собственність, а її і для її памняті, не моєї — для того я тільки трохи морди позичив, гі-гі! Я, Вань, як метелик: пурх сюди, пурх туди! Коли тобі не понаравилося: чухрай — і без проблем! Просили, понімаш, знайти їм квартиранта, а я на тебе давно око мав.

Між ними — пауза, ніби палиця, вбита в землю. Іван дивиться бикувато, Федьо — розсміяний, сама добродушність і лискуче лице — чудово працюють його сальники. Лице ж лискуче не від світла, а таки від сала, яке пре крізь усі його пори, хоч він, Федьо, й не тлустий. Мабуть, через таку родову особливість і навісили їм — Сало, але про це вже писалося. О, авторські повтори — бич для базграчів слів!

— А шо, — обережно питає Іван, уже не бичачись, а тільки дивлячись приспущеними очима, — і до тебе там був квартирант?

— Тобі не все рамно?

— Казав хазяїн: утік, як і ти, бо це вони женихів ловлять.

— Утечи й ти, — просто сказав Федьо. — Шо за проблеми? Вони ж тебе не в’яжуть і не тягнуть до тої петлі! Здорово тебе Аркадій обработав, — знову реготнув круглим ротом. — То хохмач! Алкоголік!

Якось напрочуд легко розбивав його питання цей легковажний Федьо Сало — Іванові не подобалося. Через це не змінив бичачої пози, тільки більше налився червоним, важким і тупим:

— А чого… Чому йому інтересно? — спитав іржаво. — Ну чому… йому треба… ну, розганять квартирантів?

І поставив на Федя їдкі очі.

— Це скоро сам узнаєш, — багатозначно сказав Федьо, ще й підморгнув таємниче. — Хочуть так, а він — наоборот. Він собі, а вони до себе. Обична сімейна ситуація. І не роби з мухи слона. Ну, я побіг!

Отака сцена. Пес під час балачки перестав вигризати воші (чи блохи) — слухає і шкіриться. Кіт зіскакує з побільшеної електроплитки і зневажливо йде геть із настовбурченим хвостом. Лунає ґонґ на завершення сцени, хоч незрозуміло, до чого тут ґонґ? Але це так розгулялася моя не завжди контрольована фантазія. Бом!

7

І попливли дні, як купчасті хмари серед небес. Дні перестали сльозити, а небо в просвітах здобуло тієї прегарної сумовитої яскравості, яка буває лише восени. Тоді крихітні павучки й випускають з ротів лискучі й легкі нитки і ті повільно пливуть. Саме ці дні розтопили каміння, так густо накидане в підозріливе нутро Івана Василевського Аркадієм Пастухом. Хлопець жив за усталеним розпорядком, відтак у домі утворилася не одна, а дві Сфери: він був у своїй, а господарі — у своїй. Щось вони там робили, тобто до Іванових вух часом добивалися якісь звуки: щось гупало, дзенькало, текло, розвіювалися кухонні запахи, інколи спалахували короткі суперечки, як далекий перегук кулеметів, — суперечки, як правило, були між Таїсією Іванівною і Аркадієм Петровичем. Людмили ж у домі наче й не було. Інколи промигувала перед очима принагідно, але не робила спроб наблизитися

до нього, одне — завжди всміхалася: гарно й яскраво. І така усмішка робила диво з її обличчям — воно розквітало. Тоді броня, якою себе оточив Іван Василевський, раптово й спалахово тріскалася і він чув, що серце його здригається. Але миттю гасив спалаха, бо вслід за тим у мозкові починав поколювати гвіздок, забитий Аркадієм Петровичем про жіночу магію. В одному ж залишався безсилий: коли на Людмилиних вустах спалахував той справді чарівний усміх, Іванові гемби, незалежно від його волі, розсувалися й імітували Людмилин. Але миттю спохоплювався, і це було вчинити зовсім не важко, бо й вона при таких зустрічах миттю зникала.

Таїсія Іванівна на нього уваги не звертала тим більше, вони лише віталися, хоч одного разу він вловив від неї пильного позира, який йому не сподобався. Аркадій же Петрович цього місяця хоч і випивав, але не аж так, щоб збурити їхній мир, проте роботу ("временну", за його висловом) увіч покинув. Принаймні Людмила вранці щоразу виходила з дому, а приходила ввечері, а він, хоч і покидав обійстя, але нерегулярно; щось часом на дворі робив, наприклад лагодив паркана чи збивав собачу буду, яка чомусь розсипалася, чи ганяв голубів, яких тримав. Часом до нього сходилися голуб’ятники, відтак вели галасливі голуб’ятницькі розмови, цілком, сказати б, професійні. При зустрічах з Іваном Пастух загадково всміхався, ніби вони були пов’язані особливою таємницею. Часом перекидався принагідним словом, але в довші балачки не заходив. Оце й усе, що з’єднувало їхні Сфери, а загалом вони ніби розкошували в мирі, що його принесло до обійстя павутиння бабиного літа. Іван часом приходив пізно, вночі, але не тому, що завів дівчину, а через кіна, які таки відвідував на останньому сеансі. Пес на нього вже давно не гавкав, тому Іван припинив підгодовувати його ковбасою, відтак тварина часом дивилася на нього з печальним розумінням, у якому можна було прочитати й м’якого докора.

Але, попри все, напруження, яке відчув у перші дні свого тут перебування, не зникало. Це було щось тонке, майже непримітне, тому здобутий мир нагадував усе-таки спокій передгроззя. Не раз Іван Василевський признавався собі, що чогось очікує, бо його сторожові

пункти лишалися невідпружені. З одного боку, це турбувало, з другого, творило затамований інтерес, менший, як при мисливському вогнику, але чіпкий. За одного з передсонь признався собі ще в одному: йому хотілося розгадати таємниці цього дому, а що вони існували, не сумнівався. З Федьом Салом більше не розмовляв, але часом відчував на собі його погляд — той ніби стежив за ним; він сам стежив за господарями, вони стежили за ним і одне за одним, отже, свої Сфери, хоч і на позірному рівні, з’єднували. І він силою змислів, які в нього не були затуплені на противагу розумові, відчував, що війна таки має початися, відтак у ньому спалахувало (що дивувало) незбагненне завзяття: всі вони, всі, всі — господар із господинею, і Людмила з ним, і навіть Федьо Сало, який ніби цілком вийшов із цієї Сфери, — до чогось готувалися, причому на рівні, можна сказати, прочуттєвому.

Неділями, при яскравому сонці, Людмила виходила у двір із мольбертом, галетою, фарбами, розташовувалася якраз проти Іванового вікна й малювала осінні пейзажі. Хлопець стояв на деякій відстані від вікна й дивився. Людмила уваги на те не звертала, захоплена творенням, але йому здавалося, що це зумисна демонстрація і що вона чудово знає, що з дому він за нею стежить. І він стежив, хоча напередодні щоразу давав зарік цього не чинити. Допомагали їй Пес та Кіт: Пес улягався поблизу й пильно дивився, тільки вряди-годи відриваючись до своїх бліх; Кіт же сідав на ґанку й палив до неї очима. Інколи ставав нахабніший, стрімко збігав зі сходинок, перебігав двір і стрибав їй на плече. Тоді Людмила сміялася, повертаючи в Іванів бік того профіля (в кожної людини їх два різні), який був у неї привабливіший. І це видиво розсміяної дівчини з чорним котом на плечі захоплювало й жахало Івана Василевського…

Водночас остережні пункти в ньому не дрімали, він добре знав (бо відчував), що магія супроти нього таки твориться, і тут Аркадій Пастух мав повну рацію. Відтак риштунки на його грудях миттю замикалися, а на вуста лягала зневажлива всмішка. І Людмила завжди відчувала зміну його стану, бо стривожено напівоберталася в його бік, нагадуючи лякливу лань.

Таїсія Іванівна ніколи не підходила подивитися на доччине малювання. На працю не ходила, але з раннього ранку до пізнього вечора товклась у домі: всі звуки, які чув, долинали від того порядкування: прибирання, сування меблею, дзвін посуду й каструль, глухе поторохкування відра, звуки від прання, звуки вогню та води, шипіння закипілого і збіглого. Випране потім вивішувалося на шнуркові, що тягся через двір. Кіт на той час покидав Людмилу й бігав за старшою господинею, невідь-чому відчуваючи й виявляючи незвичне збудження. Для Людмили Таїсія Іванівна завжди залишала просвіт, щоб не затуляти їй краєвиду, інколи на наказ дочки щось перевішувала — оце й була вся її увага до доччиного захоплення.

Аркадій Петрович чинив інакше. Ставав оддалік і часом щось казав падчерці; тоді вона гнівалася й кидала через плече увіч різкі слова. Аркадій Петрович похнюплювався й покірно відходив, з чого Іван Василевський зробив висновка: ці двоє між собою не миряться — це невідь-чому справляло йому задоволення. Але перед його мисливським позиром не сховалося, що ці двоє також мають поміж себе з’єднання, а якось йому спало на думку: чи не закоханий часом Аркадій Пастух у падчерку? Бо коли б це було так, недов’язані нитки легко зв’язалися б: принаймні це пояснило б, чому Пастух віднаджує квартирантів, коли мати з дочкою їх принаджують. Тоді в його, Івановій, тугодумній свідомості виростала, як стрічка, фраза Феді Сала у відповідь на його запитання: "Це скоро сам узнаєш!" — відтак дальше його пояснення можна вважати за камуфляжне. Але фактів на підкріплення цього здогаду Іван не мав, хіба той, що Людмила виразно відсторонювалася вітчима, а без фактів (такий уже він був чоловік) Іван не дозволяв собі судити, можливо, тому, що цілком був позбавлений творчої фантазії. Але цю думку не відганяв, бо її покріплювало ще й запевнення Аркадія Пастуха, що він "двадцять разів і їден" покидав цей дім, але щоразу повертався, бо тут зав’яз. Зрештою, коли б у цьому було все чисто, то навіщо Людмила малювала Аркадієвого портрета, який потім був вижбурений під ліжко, а не повішений з пошаною десь у вітальні (ця думка вже приходила до нього давніше, тут він її повторив), коли б ставилася до Аркадія Петровича як до батька.

І ось останньої погожої неділі (потому погода таки змінилася, а з нею і їхня ідилія) Іван Василевський помітив, що Людмила перша зрадила їхню відстороненість, бо, малюючи, раптом різко обернулась до його вікна і всміхнулася тією милою всмішкою, яка її напрочуд прикрашала. Але реакція в нього з’явилася неадекватна, притому аж така, що він сам схарапудився — увіч себе відчув звіром. Ні, не тим, який, уникаючи мисливця, мчиться світ за очі, не розбираючи напрямку (як це вчинив, приміром, легковажним Федьо Сало), а звір, який сам вийшов уполювати мисливця. Дивний холод наповнив його тіло, очі примружилися, і в них засвітилося по жовтій лихій іскрі; йому навіть здалося, що й хребет покривається жорсткою щетиною, а на пальцях виростають пазурі. І хоча Людмила не могла його побачити за склом, бо й тепер стояв віддалено, але мимоволі сахнулася, хоч переляку на її обличчі не помітив, хіба що усмішка згасла.

Отоді й злякався сам себе, бо досі визначав свого інтереса за спортивного (подивитися, що вийде і як усе чиниться), але приявності в собі звіра ніколи не завбачував. Можливо, подумалося, його вкинув йому в нутро його звіроподібний вітчим і тільки тепер той виріс, адже при Івановій вдачі все в ньому проростало повільно; зрештою, навіть таємні знаки розмови з Аркадієм Пастухом він розгадав майже місяць по тому, так само й розмови з Федьом Салом. Але за цей спалах не розкаювався, принаймні на змисловому рівні попередив Людмилу, щоб вона покинула свої круті-верті, хоча через малодосвідченість не підозрював, що такі речі можуть дівчину ще більше запалити, ніж охолодити, бо не раз у природі дівочій — летіти на вогонь.

Але цієї миті похвалив себе, як учиняв завжди, коли з’являв рішучість. Страх швидко вимився, але в кімнаті залишатися не мав сили. Зирнув ще раз у вікно, де між ворухких білих простирадел та наковдреників натхненно мотала пензлем повернута до нього не в профіль, а цього разу спиною дівчина; перевзувся з капців у черевики і рушив із дому, а коли проходив повз Людмилу, буркнув привітання, не подивившись ані на неї, ані на її малювання. Відтак висунувсь із двору і поколивався порожньою вулицею, помітивши раптом (і це було для

нього відкриттям), що всі дерева на вулиці цілковито голі, а на землі розіклали яскраво вистелені кола, які сяяли в сонці особливим тлінним світлом. І так само, тільки чорного тушшю, лискотіли стовбури.

І йому раптом захотілося вимкнути свідомість, погасити в голові думки, тобто зупинити мислительну машину, відтак забути навіки той дім за спиною і його дивних посельців, а передусім дівчину, що, можливо, й досі натхненно малювала вулицю і голі, як чорна гусінь, дерева, і кола листя під ними, і самотню набурмосену постать, яка вже не йде, а тікає, навіть раз напівобернулася. О, забути б усе це, забути власні речі в тому домі, конспекти й книжки, забути б свого мисливського інтереса, забути напругу, яка не переставала жити в тому домі й гостро прочувалася, і йти, іти, іти, невідь-куди і невідь по що, йти доти, доки обірветься, власне, зіслизне з його тіла останній мацак, якими, попри небажання, все-таки обкрутився, і вони, ті мацаки, трохи ввігнали йому до крові своєї трути. Тоді історія, яка тут започаткувалася, не відбудеться, бо попри того звіра, який у ньому пробудився, жив у нутрі інший — маленький Страшко з очима лані, з вухами лані, переляканим ротиком і з роздутими від зворушення ніздрями — отой Страшко, який стукав йому зігнутим бубликом пальцем по черепі й проказував: "Найкраща історія — та, яка не відбувається! Не влізай! Не влізай! Не влізай, недоумку, щоб не плакав і не рвав собі волосся! Чудові історії саме ті, які вчасно обриваються і не здійснюються!"

Майже біг, і йому нестерпно хотілося озирнутися. І хоч як стримувався, але таки озирнувся. І чи, може, сонце так падало, чи щось удіялося з його зором, але побачив хату з роздутими стінами та дахом, притому аж так, що перетворилась у прозору кулю, і в тій Сфері повзало три велетенські, чорні, із хромованим тілом гусениці, саме такі, які заводяться на вільшаному листі.

8

Але треба зауважити, що такі безумні пориви Іван Василевський переживав винятково рідко, бо його природа назагал — раціональна,

іноді до занудності; так, він розраховував копійки, якими володів, з максимальною точністю й ніколи, так, ніколи не позичав ні в кого грошей — ось чому пізніше, взявши позичку в мене, і за двадцять років не спромігся її віддати, відтак створив для себе немалу проблему, хоча життя за ці двадцять років його дечого навчило, тим-то й зумів із того тупеця вигадливо викрутитися; я навіть признав його хід за блискучий, бо не кожному вдається продати свої борги, а ще й боргодавцеві (не лихварю, бо я від нього не лише відсотків, а й самого боргу не вимагав). Отож він, Іван Василевський, у сліпому пориві вибіг через вулицю до миршавого приміського соснового ліска, де було більше сміття, як шишок та глиці, тобто штучного посліду, а не природного, і тут, на стежці, сповільнив ходу, відтак здивувався сам на себе — а чого це він, власне, біситься? Зрештою, цілком безглуздо було б залишати в тому домі свої речі. Окрім того, надходив час заплатити комірне, а коли б утік, то вчинив би як негідник, бо навряд із його речей господарі дістали б якийсь пожиток. Для нього ж речі вартість мали, бо там був весь запас його одежі, а ще книжки та конспекти, які йому потрібні для навчання, — бувши людиною раціональної вдачі, він купив кілька підручникових книг, щоб мати їх під рукою. Ні, рішення втекти варто визнати за безумне; зрештою, нічого ж страшного не сталося. Нехай Людмила чинить свої круті-верті, але це зовсім не значить, що має їм улягати. Помилку вчинив лише в одному: кілька разів відповідав на її закличного усміха, отож треба більше того не робити і якийсь час менше бувати вдома — оце, здається, і все. І він подивився між убогі, покорчені, частково всохлі (бо як рости їм на такому смітнику?) сосни, очі його по-недоброму примружилися, а на вуста лягла вже описана зневажлива всмішка. Не загас до кінця в ньому й мисливський вогник, хоч цього разу запакував його в капсулу, ще й задраяв місце, через яке вогника до капсули вганяв. Тим-то до нього підійшла на рахітичних ніжках цілком хирлява думонька, схожа більше на ляльку з театру, ніж на живу істоту, і, моргнувши тричі вирячкуватими очицями, сказала:

— А що було б, коли б на круті-верті піддався? Га?

О, це варта уваги ситуація, і він ту думоньку (мисленно, звісно) погладив по голові, адже відповідь на це запитання ходила по домі й обійсті, де він оселився, худа, нікчемна, кадила цигарку за цигаркою і хоча говорила суржиком, але зовсім не дурні речі. Та відповідь мала на обличчі алкоголічну маску і звалася Аркадієм Пастухом. Відтак він, Іван Василевський, подумав, що він утравлений у цю історію волею того, котрий зачинає, веде, творить і завершує всі ігри, тобто якийсь невідомий господар Грального дому виявив до нього милосердя і послав на догоду не лише тих, хто запропонував йому партію, а й попередження через вуста Аркадія Петровича Пастуха, адже позиція цієї персони не самодостатня, а знакова і позначає щасливий вислід усієї історії тоді, коли б він на круті-верті піддався. Але такого щастя собі Іван Василевський не бажав, бо, як усі тугодумні (але й розумні) істоти, гадав про себе вище від тієї мірки, яку йому відміряно Долею, чи господарем Грального дому, чи розпорядником безумств цього світу.

І тільки тепер Іван помітив, що він не просто ходить туди-сюди вузькою стежкою між куп покидьків і майже обдертих з кори сосон (принаймні до тієї висоти, куди сягає рука людської істоти бешкетливого віку), а й палить одну за одною цигарки, і зовсім не курить, як наполягав свого часу писати Борис Антоненко-Давидович, а таки палить, чи смалить, чи кадить, чи пихкає і пахкає, бо курити — акт мирний і спокійний, коли мало вогню та й диму, а в його дійстві було таки немало вогню й диму, тож здавалося, що всі ці купи сміття почали сморідно диміти, а Іван, творець цього диму, ще й прицмакував, отже, пихкав і пахкав.

І він раптом засміявся, бо в ньому прокинулося, правда, ще вельми легке, як укол голкою чи отим пробильцем, якого вживають, коли беруть у поліклініці аналіз крові, бажання помсти, а що був на такі речі здатний, уже достатньо говорилося. І саме це його до решти заспокоїло. З огидою виплюнув недопалка, бо в роті стало гірко й терпко від нікотину, і недопалок упав на одну із сміттєвих куп. Відтак Іван різко розвернувся й рушив назад, цього разу побачивши вулицю з іншого боку. На ній було повтикано кілька постатей, усі в чорному, і через

ранішнє освітлення й ці постаті здавалися стовбурами опалих дерев або ж чорними хромованими гусеницями, які люблять пожирати вільшане листя. Недопалок же його втрапив на паперину, яка почала легенько тліти, відтак спалахнула, похитала вогником, що почав хапати повітря, а не знайшовши поживи, змерх, залишивши виїдений у напівмокрій бібулі чорний зигзаг.

9

Людмила й досі малювала. Але цього разу не прошмигнув мимо, а ввійшов до двору перевальцем і зупинився на пристойній відстані.

— Можна подивитися? — спитав.

— Можна! — відгукнулася Людмила, якось внутрішньо всміхнувшись, тобто показавши всмішку легким тремом вуст.

Іван Василевський скептично подивився на те, що вона малює. І раптом уразився: білі розметані полотниська білизни, а в просвіті, перекресленому білим шнуром, виднівся перекособочений паркан — предмет турбот Аркадія Пастуха (він лагодив його тільки там, де з’являлися щерби, перекособочення його не турбувало), а далі тяглася вулиця з голими, чорними, справді схожими на похромованих гусениць (власне, на живі почвари) деревами і з яскравими плямами під ними, ніби скинута одежа, яка й розкрила ту чорноту, — тут змішувалося жовте, рожеве і червоне. Вулиця тяглася трохи вгору, і на ній — розпачлива постать, яка напівобернулася, — увіч тікала.

— Це я? — спитав спантеличено.

— Атож! — засміялася вона.

— Таким мене бачите? — спитав тихо.

— Усі ви такі! — не зовсім жорстко, але з металом у голосі відказала Людмила.

— Ви чоловіконенависниця? — напівжартома спитав.

— Ні, реаліст!

— Десь училися малювати?

— Трохи. В дитячій художній школі.

Це було відчутно. Іван Василевський не міг назвати себе знавцем образотворчого мистецтва чи споживачем, його обізнаність була так само на рівні дитячої школи, але не художньої, а мистецтвознавчої, тобто відвідав кілька разів місцевий музей, часом забредав на виставки — оце й усе. Але змислово (нагадаю: змисли — розумоване відчуття) розвинений був. Тож попри серйозність задуму, ба, як називають художники, його літературність не міг не помітити недостатності техніки, власне, присутності дитячої статичності й неприродності, в яких естети могли б віднайти шарм, але Іван до таких не належав і цілковито не розумів принадності примітивного мистецтва. У Людмили ж воно було й не примітивне, але десь на межі між примітивом і навченим. Це саме вчувалося і в обох портретах, через що назвав її творіння мазнею, можливо, воно так і було. Але вразило його не те, а намагання художниці мислити через зображення.

І тут пролунало те, що я вжив наприкінці драматизованого розділу шостого. Пам’ятаєте це місце: "Лунає ґонґ на завершення сцени, хоч незрозуміло, до чого тут ґонґ?" Але ґонґ пролунав не зараз, бо спершу були слова, мовлені спокійним, навіть роблено байдужим тоном:

— Коли хочете, можу намалювати й вас!

Саме після цих слів і пролунав ґонґ, але він, Іван Василевський, не запитав: "Навіщо?" Добре відав відповідь на це запитання, через це його лице ніби втратило самоконтроль і на мить показало гадючого оскала. Людмила того не могла бачити, бо стояла боком до нього й продовжувала накладати пензлем фарби.

— Уже бачив ваші портрети, — зимно сказав.

— Знайшли й того, під ліжком? — спокійно спитала Людмила.

— Під ліжком тепер обидва, — тим-таки тоном повів Іван.

— Не подобається вам? То ж ваш приятель!

— Такий приятель, як із киселю борщ!

— Ха-ха! — легковажно засміялася Людмила, не припиняючи роботи.

Але стоп! Мимовільно моя белетристична оповідь почала перерастати в драматичну сцену. І я перебудовую вже власні змисли, бо перед очима знову постає кін.

Людмила стоїть біля мольберта і вряди-годи торкається пензлем полотна, заразом ведучи легку розмову. Позаду стоїть Іван Василевський, і його мова далеко не легка — це можна пізнати з його напруженого погляду, веде балачку, підпорядкований тій важкій машині, що двиготить у ньому мотором, — ось чому такі притуплені в нього очі. Пес серед двору, помітивши таку дивовижу — балачку молодої господині з квартирантом, забуває про бліх і відчуває мимоволі присутність так далеко відлетілої весни, коли й він полюбляє вести балачки із жіночими особами його виду, — це й пояснює, чому так доброналаднано шкіриться. Кота нема — він подався в цікавіших справах. Віддалік бовваніє, ніби закопаний у землю, яку ще й притоптано, Аркадій Пастух, його кругле, пласке обличчя цього разу

нагадує котяче — може, це й пояснює відсутність кота. До долішньої шибки кухонного вікна приклеєно ще одного кругляка, увіч жіночої породи, і це трохи дивно, бо для того, щоб отак приклеїтися до долішньої шибки, власниці того кругляка довелося б уклякнути. Але будьмо певні, вона не молиться; можливо, мила підлогу, звелася й так заклякла. Білизну коливає м’який повів, наносячи на полотнища білу павутину, де вона й пропадає, ніби розчиняється в білому. Над головою небо з купчастими хмарами — невимірний і найвищої проби шовк.

— А ви всіх квартирантів малюєте? — спитав Іван.

— Нє, не всіх! Того, що був перед Федею, не малювала.

— Чому?

— Не захотів. Дуже вже був стіснительний.

Людмила говорила мовою більш-менш правильною і тільки інколи приточувала варваризм. Це свідчило, як сповістила Іванові його машина, що ставила себе вище від матері та вітчима.

— А ви не любите стіснительних? — спитав Іван.

— Та мені все одно, — сказала цього разу видимо легковажно (може, Іванові так здалося) Людмила. — Мені аби було кого малювать!

І тут голос Івана Василевського здобув уже звісні нам рипливі нотки:

— Чого ж так, без пошани, закинули портрета свого вітчима? — навпрямки, ніби стріливши, запитав Василевський.

На сцені — пауза. Навіть пензель перестав рухатися. О, вона вміє різко поводитися, повернулася так швидко — не помітив і як. Отак раптом: стояла не боком, а спиною, а вже дивиться простовіч.

— По-перше, — сказала так чітко, що кожне слово зривалося з її вуст, як це буває у Пса, коли він видає звуки, — це не я закидала того портрета під ліжко, а Федьо…

І знову пауза.

— А по-друге? — питає Іван Василевський, відчуваючи, як у ньому почав розпалюватися той мисливський вогонь, — о, ця розмова не була для нього пустомолотна.

— А по-друге, він, Аркадій Петрович, мені не вітчим.

І тут заїло машину в Івана, бо через природну тугодумність розум його застрополився.

— Як це? — поставив проти Людмили порожні очі.

— А так, ніякий він мені не вітчим. Тільки й того, що живе з моєю матір’ю.

— Тобто: на віру?

— Ну, це така віра, — різко, як це вміла, сказала, — що ліпше мене не питайте, бо ні до чого це вам… Вибачте, я зайнята!..

Але Іван Василевський, як уже сповіщалося, був із тієї породи людей, які, ступивши на якийсь шлях, хай і гірший від того, що поруч, ніколи з нього не зіступав. Зрештою, й розмова його цікавила, і так раптово

обривати її, таку для нього пожиточну, не бажав, власне, й не міг. Тому зробив хід напіддавки, хоч потім про те пошкодував:

— А як же з моїм портретом?

І тут вона розтала так, як холодець, коли його підігрівають (до речі, Іванів вітчим мав таку звичку, бо в нього ніби виявилися сухоти: велів матері варити найжирніший холодець, а тоді знову його розігрівати до кипіння — тоді і їв), а не крижина, бо крижина, розтаючи, розпадається на льодяні кристали і вже по тому розтає.

— Хочете, щоб намалювала?

— Чого ж, — сказав Іван, ошкірившись, але вже не гадючим чи пацючим оскалом, а більше схожим на парубоцький. — Місце на стіні звільнилося ж!

І вони разом засміялися, а це значить, що знову може лунати ґонґ, правда, цього разу не для остороги, а на завершення сцени; правда, тепер цього ефекту чомусь не вживають. І цілком даремно, бо ґонґ підбадьорює тих, хто під час вистави, приморившись, заснув.

10

Читачеві не треба гадати, що я закопав у землю і то на певній відстані Аркадія Пастуха для антуражу, — не забуваймо, що йдеться про Сферу, а це значить, що простір, який так ідеально окреслює мильна бульбашка, надто тісний, щоб забивати його антуражними, отже непотрібними, речами чи й персонажами — всі вони діють, навіть те окружжя, що мертво приліпилося до долішньої кухонної шиби. А тим більше діяв Аркадій Пастух, бо він із головним героєм поєднався в цій історії натепер щільніше, ніж його незаконна половина, яка тільки раз виступила на кін у сольній партії, а поки що трималася більше закамарків, хоча у Сфері закамарків не існує — там усе кругле, усе

однаково освітлене і все прозоре. Ні Аркадій Петрович, ані Таїсія Іванівна не могли чути діалогу Людмили з Іваном (я б його назвав Русланом, але не хочу, щоб мене ганьбили, ніби я перебуваю під упливом сусідньої літератури; а Русланом ліпше б назвав би Івана тому, бо Руслан — це в перекладі "лев", а про подібного звіра в моєму герої, щойно народженого, мав уже нагоду говорити), однак я більше ніж певний, що зміст отих перемовин аж зовсім не залишався їм невідомий.

Та повернімося до Аркадія. Цей нащадок (звісно, умовний) посельців країни райської невинності, патріархальної простоти звичаїв і мирного щастя — Аркадії, яку придумали поети так само, як і героя пасторалей Аркадського Пастуха (який дивовижний збіг із прізвищем одного з головних героїв цієї історії — сам чудуюся!), навряд чи мав щось спільного з мітичним Аркадом (Аркасом), хоч, напевне, народився від якогось містечкового чи сільського Зевса та Калісти, однак сумніваюся, що він убивав свою матір в образі ведмедиці, а тут, у цьому обійсті, переховувався від гніву містечково-сільського Зевса чи правоохоронця.

Але попереджаю, що його біографічні дані до того моменту, коли переступив порога Сфери, навіки залишаться в таємниці, бо він не забажав їх викласти єдиному дослідникові свого життя Івану Василевському, а я придумувати чогось од себе в цій історії не бажаю, бережучи її непорочність, тобто автентичну чистоту, — дозволяю собі лише те чи се доуявити для цільності оповіді. А коли якийсь критик своїм утомленим мозком не збагне виплетеної тут мережі й наново проголосить про вичерпаність моїх стилістичних та тематичних можливостей, то тим підтвердить песимістичну гадку, що життя банальне, як і Творець його історій, бо всі вони крутяться навколо вельми обмеженої кількості колючих груш, а це вже, застерігаю, може прийнятися за богохульство, тож краще нам усім постерегтись…

Іван Василевський міг би здогадатися, що після тієї його заманливої розмови з Людмилою Аркадій Пастух знову вийде на розмову з ним, бо його зречення місії пастуха в цьому стаді, яке пасе, було таки надумане і випливало з надмірної скромності цього героя. Коли б не пастушив, то

чого ж простирчав, укопаний у землю, весь час Іванового та Людмилиного діалогу, а він за той час ані рухнувся. Однак сам Василевський міг здогадатися про наміри Аркадія Пастуха за своєю природою, ознаки якої ми безліч разів повторювали, хіба що через місяць, у кращому разі — тиждень, а Пастухові діяти так заповільнено не годилося, коли він праг оберегти пасомих од вовків, образом яких бачив у цій ситуації таки його — Івана Василевського, і, як переконаємося далі, не без підстав.

І він до нього прийшов, а може, просяк через зачинені двері, як згусток пітьми чи привид, але, виконуючи домовленість, перед тим тричі постукав, власне, тричі шкрябонув двері, як це чинить Пес, коли бажає вийти чи зайти, принаймні той Пес, який діє в цьому скрипті, завше так чинив (не розхолоджуватиму читача, прозаїчно сказавши, що збуджений вищеподаною розмовою з Людмилою, а збудження надійшло аж поночі, Василевський просто забув замкнутися). Отож, саме тоді, коли Іван пропускав через мозок стрічку із зазнятою сценою, Аркадій Пастух просяк до нього в кімнату і сказав:

— Ви мене, конешно, звиніть, але маю до вас серйозний розговор.

— Засвітіть світло, — спокійно сказав Іван Василевський.

— Нє, я хочу, шоб це було між нами. Поговоримо й так.

І він сів на єдиного стільця, притому так, що світло від ліхтаря з вулиці обливало його чи робило примарно жовтим із чорним (така барва зветься умбра).

— Я вже готувався спати, — невдоволено сказав Іван.

— І напрасно, — голосним шепотом проказав Аркадій Петрович. — Нічо не помітили?

— А що маю помітити?

— Вона уже почала, — свистячим шепотом проказав Пастух.

— Почала — що?

— Те, що я казав… Ну, магію… Не замітили?

— Хочете, щоб я до неї не наближався й не балакав? — злегка і, як у нього траплялося, завідверто спитав Іван.

— Нє, не то! — шепнув Аркадій Пастух і якось так повернувся, що світло з його круглого видка зникло, і обличчя цілком почорніло. — Хочу вас придупридіть. Шоб не зав’язли, бо починається…

— Ні в чому я не зав’яз! — голосніше, ніж треба було в такій таємничій ситуації, сказав Іван.

— Ша! — засипів Аркадій Петрович. — Накличете!

— Накличу — що?

— Взрив! Чи то, як то кажуть правильно по-українськи, вибух! Це не шуточки!

— Нічого не розумію, — спантеличено сказав Іван, бо таки не розумів.

— Ще зрозумієте, але то буде потом.

— Таж нічого поміж нами не було! — знетерпеливився Іван, бо Аркадій Пастух своєю робленою таємничістю почав його дратувати.

— Конешно, — згодився той. — Бо вона, сказать, як це в природі бува — павук, і я вам уже, по-моєму, про це казав. І я це знаю, а ви нє! Бо як приметів: ви не зразу всьо понімаєте, а постіпенно. А вона тимчасом плете!

— Та що, чорт забирай, плете?

— Чорта це ви правильно згадали, бо може, це й не вона, а він плете. Сєть! От придивіться до природи, — сипів Аркадій. — Муха туди чо’попадає? Бо тої сіті не бачить — так у неї глаза устроєні. Коли б муха ту сєть бачила, то чорта лисого туди полізла б — вона осторожна. А влазить, бо й павуку тра пітаться. От ви: кажете, нічо між вами не було, а я своїми глазами бачу, що є. Бо муха сєті не бачить, а друге существо — добре. Пойняли мене?

Іван ошелешено мовчав.

— Зараз я вам усе популярно розкажу, — він повернувся так, що обличчя з чорного знову, вкрившись умброю, пожовтіло. Відтак зблиснули очі й зуби.

— Думаєте, чо вона нам улибочки посилає?

Іван мовчав.

— Да, конешно, ви образованіший мене, але в дечому я більше пунімаю. А чого перед вашим вікном малює ті свої дурацькі картіни?

— Все ви побачили, — іронічно сказав Іван.

— Да, бо маю опит і не хочу, щоб і ви були як муха. Ви чистий парінь, а вона, кажучи по-музьки, курва! Вам може показаться, що все це нічо: улибочки, картіну перед вікном малює, красіво, правда? Але ви чому вступили з нею у разговор? Бо вже за павутинку крилечком, сказать,

зачепились. Не кажу, що потрапили в сєть, нє, це ще рано — за павутинку зачепились, сильніше махніть крилечком — вирветеся. І вам тоже начебто інтересно! А тепер скажіть, тіко чесно: вона придлагала вас намалювать?

— Так! — чесно сказав Іван.

— Ото-то! — підніс пальця Аркадій Петрович, і той пожовтів у світлі від ліхтаря. — Бачите, я всьо наперед знаю. А чого? Бо маю опит. Баби вони хитрі, а дурні. І всьо дєлають за тими самими прийомчиками, так само, як і павук. Подумайте: сєть малесенька, а пространства — ого скільки! Лети собі, муха, куда хочеш, а вона в сєть преться! Я ж дєлаю так: хочеш шось понять у цій жизні — на природу дивись, да! Тіко вона, природа, і научить по правді.

І йому, Іванові Василевському, здалося, що він і справді муха —— Аркадій Пастух умів переконати й застрашити. Зрештою, хіба цього ж не помічав і сам? Змислово прочував, що тут не все так просто: павуків може бути й два. Не лише Людмила зі своїми прийомчиками, примітивними, як визначив Пастух, а й він — цей Аркадій. Бо коли він такий мудрий, чого сам зав’яз, а в цьому признався. І не тільки зав’яз, а й сам перестав бути мухою, перетворившись у павука. Відтак на нього, Івана Василевського, готувалася не одна, а дві мережі. Дві, а може, й три, бо існував ще один (не вельми задіяний) персонаж — Таїсія Іванівна. Відтак Іван провідчув те, що й у інших ситуаціях: мислительну машину йому заклинило, ніби хтось усунув у ґвинта, котрий сік воду буття, грубу залізну палицю. Заскреготало, машина пихнула й зупинилася.

— Я втомився і хочу спати! — сказав Іван примхливо й трохи сердито.

— А я вам уже всьо сказав, — мовив лагідно Аркадій Петрович. — Ви умніші за мене, то й розсудіть, я вас не насилую. Моє діло вас

придупридіть, бо ви мені наравитеся — як я сам у молодості. Да, колись і сам був такий, отож я на вашій стороні, а не тих курв. В них, сказать, один інтерес — мухи; я ж, може, й не такий образований, як ви, а тоже не дурак!

Він встав і вимкнувсь із кімнати — втомленому Івановому мозкові здалося, що й цього разу пройшов крізь зачинені двері, хоч це була звичайнісінька ілюзія, — Іван аж нітрохи не був марновірний, і те, що закамуфльований мозок міг сприйняти за містичний прояв, пояснювалося елементарно. Зрештою, всі атеїсти заперечують Бога також на цілком елементарному рівні, а він був вихований у тодішній школі саме так та й тепер у цьому дусі продовжував виховуватися. Як то кажуть: атеїсти не вірять у Бога, аж поки припече.

11

Але конструкція характеру Івана Василевського проста не була, бо на звичайний розум щойно відбута розмова примусила б його принаймні обмислити сказане. Зрештою, Іван чудово знав інтереса Аркадія Петровича: відшити чергового залицяльника від Людмили, в яку, напевне, був закоханий чи, грубіше кажучи, втюрений, незважаючи на всі мудро владжені резони. Але хлопець і справді втомився, бо день видався непомірно напружений, таке його зморювало, бо не був людиною швидких реагувань; коли ж сильно втомлювався, його мізківня ніби зачинялася на замка, а як тільки торкнувся подушки, миттю пірнув у сон. І чи тому, що вивчав тоді античну історію, чи через нагад про райську країну Аркадію, йому привидівся храм богині кохання Афродіти в тій-таки Аркадії, огороджений муром із портиковою спорудою самого храму, із ксоаном, що зображав Афродіту, — постать, що виходила з розкритої мушлі й вельми нагадувала Людмилу. На шиї в неї поблискувало перлове намисто (Людмила також носила схоже намисто, ясна річ, перла були штучні), а побіч стояла дволика герма Гермеса, бога шляхів, але чудна: один лик з’являв обличчя Таїсії Іванівни, а другий — Аркадія Петровича. Зрештою, це видіння було короткочасне, у миг ока, і тільки на початку засинання, бо решта простору, у якому

перебував у час мріння, була порожнечею барви умбри, що переливалася чи в сірий, чи в цілком чорний колір. Зрештою, така гра барв під час засинання типова для Івана Василевського: сни йому снилися напрочуд рідко і дуже короткі, одні коли засинав, інші — коли прокидався, і завжди у формі статичної картини, а не дійства.

Наступного ранку картини не було, бо, ще не прокинувшись, збагнув: щось сталося. Через це сон миттю скинувся з його повік, а очі цілком осмислено глянули на вікно, цілком засіяне дрібними краплями. Отже, бабине літо закінчилося — знову настали дощі. Він згадав, яке сьогодні число: саме те, коли домовився платити комірне. Гроші на заплату відклав, тож випадала чудова нагода звідси таки втекти. Бо хоча й мав свої резони, зупинившись біля Людмили в час малювання, однак тепер, можливо, під впливом відбутої вечірньої розмови з Аркадієм Петровичем, вони здалися йому за неістотні. Так, зараз він зайде до них, заплатить за прожиття і скаже, що вибирається, бо в нього змінилися наміри, а наміри таки змінилися.

Устав, одягся й вийшов у коридор. Його двері були змазані й не рипіли, і він спогадав: ось чому так безшумно вчора зайшов і вийшов від нього Пастух. У кухні чулася шамотня, тож Іван, маючи дозвола туди заходити по воду і тримаючи затиснені в жмені гроші, широко розчинив двері й приголомшено зупинився. Таїсія Іванівна лежала тулубом на кухонному столі, спираючись широко розведеними ногами об підлогу і з химерно вивернутою головою, за нею стояв Аркадій Петрович і спазматично вихався, як пес. Двері ж на кухню не були так добре змазані, тому рипнули. Аркадій Петрович повернув ошкірене обличчя і сказав:

— Хочеш попробувать? Ходи! Вона дасть!

— Шо ти собі позволяєш! — верескнула Таїсія Іванівна, намагаючись звестися. — Прожени його вон!

Однак Аркадій Петрович притис її руками до столу й не подумав зупинитися.

Іван був у паніці. Сахнувся, кинувсь у свою кімнату, схопив папку і, навіть не взявши парасолі, вирвався на дощ, який, здавалося б, тільки й чекав цього моменту, бо почав цвьохкати його й стьобати. Іван припустився бігти, сховатися було ніде, а до трамвая чималенько; невдовзі холодні струмені затекли йому через коміра на спину і поповзли вужиками до сідниці, що, певною мірою, остудило його порив, — побрів через потока, що цілком залив вулицю, уже не намагаючись кудись утекти. До трамвая дістався мокрий як хлющ і, певне, мав особливий вираз обличчя, бо люди на нього зглядалися, а там, де стояв, почала збиратись калюжа. Єдине мав бажання: захопити десь на самоті Федю Сала (а може, й не на самоті) і добре його віддухопелити. Однак, поки їхав, ця думка зблідла, покволішала, бо, зрештою, до чого тут Федьо Сало, адже той йому ясно сказав: не сподобається, то може звідти піти, тобто повернутися до гуртожитку, а ще й порадив резонно не виписуватися до пори (так він і вчинив, домовившись із комендантом, а це тому не було не до шмиги — міг примістити на його ліжку якогось бездахого за приватну плату). Отже, помсту над Федею Салом треба відставити, бо Федьо тут винуватий таки не був, — розжарений Іванів мозок, хоч і тупий, здолав це зрозуміти, бо правду сказав Аркадій Пастух (а він робив своє діло з власною жінкою, хай і незаконною), що він у цій ситуації таки муха. Але ошкір на його обличчі й цинічна пропозиція по-справжньому Івана злякали — вже не було то мирне, хоч і зі слідами опущеності, обличчя, яке мигало перед його зором проздовж цього місяця, а подоба одмінна, подоба… ні, не міг знайти точного слова… яка його жахнула. Але ні, знає, що то була за подоба — подоба вітчима, коли на того нападав сказ. От тобі й виходець із країни райської невинності й патріархальної простоти моралі та щастя! Власне, простота моралі була, а от райської невинності — ні на мак!

І йому знову з’явився образ дволикого Гермеса: одне лице Аркадія, а друге — Таїсії. Ні, винуватий передусім сам, адже на перемовинах щодо співіснування йому було заказано входити без стуку, і цей рішучий заказ

виповіла таки Таїсія Іванівна — очевидно, добре знала звички свого незаконного чоловіка, коли тому припікало.

Отакий потік чіткого, логічного мислення був невластивий Іванові, але до того спричинилася небуденність ситуації, яку пережив. А ще йому було соромно, відтак жар щік спалив чи висушив воду на лиці, а що від подібного спалення чи просушки природно виникає пара, то голова нашого головного героя оточилася прозорою кулею чи сферою, і коли б це був не осінній, а літній свинячий дощ, над головою в нього просвітився б золотавий німб, звісно, фальшивий, а може, й в образі маленької веселочки. Однак кілька містично наладнаних жіночих персон у тому трамваї подивилися на Івана із захопленим жахом, а одна, молодша, визнала його навіть інтересним і стрілила двома бісиками, що виглядали як щось осереднє між купідончиками і бісиками справжніми. Але їхні стріли не змогли пробити димового скафандра, бо не до того Іванові було. Ця ж метаморфоза сталася з ним не тому, що був аж такий соромливий (як той загадковий квартирант, котрий жив у найманій кімнатці ще до Феді, — про нього Іванові так і не вдалося зібрати достатніх даних), а через те, що таке йому випало бачити вперше. І він удруге вирішив туди не повертатися, згодившись пожертвувати і майном, і частиною конспектів (бо деякі лежали в папці, яку прихопив), і книгами. Але… комірного він так і не заплатив, отже, був приречений повернутися, та й до своєї одежі та книг не міг поставитися легковажно. Через це капітулянтські думки прогнав, компромісно вирішивши наступну ніч перебути в гуртожитку, бо сьогодні в нього, напевне, не вистачить мужності туди прийти.

12

І він справді повернувся туди наступного дня, під вечір. А дощ ішов цілий день і цілу ніч, уранці перетворившись у мряку, яка, здавалося, живилася листям із дерев, бо позжирала з гілок усе, що на них залишалося, а те, листя, що вилігувалося під деревами, посіріло й поблякло, мряка відтак розпочала пожирання того листя через гниття, тобто випиваючи з нього решту соків і мертвлячи остаточно. Отож Іван,

поки йшов вулицею, мусив дихати тліном, що нагадувало йому цвинтаря, — саме там такий запах хронічний. Мряка ж висіла над містом цілий день, химерно перетворюючи будинки у сферичні кулі, від чого стіни просвічувалися й за ними проглядалася чорна гусінь, яка лазила, ставала ставма, похитувала тілами й головами часом так, що йому здавалося, ніби весь цей люд, законсервований, як тюлька, чи кілька, чи шпроти в банках будинків, веде якогось дуже вихилясного танця, правда, без жодного музичного супроводу. Іван подумав, що таке зміщення визначає його схвильованість, бо навіть уявити не міг, як його зустрінуть там, куди несуть ноги. Змисли також не були прості, бо одна частина його мозку (права півкуля, чоловіча) гостро не бажала повертатися, тоді як ліва потаємно, навіть трохи млосно того хотіла, визнаючи рацію Аркадія Петровича, і та частина була ніжно й дотикально обплутана білою павутиною, виплетеною вустами, які вміють так мило, заклично й чарівно всміхатися, а він же (кат би його забрав!) не якесь там капшо, а нормальний хлопець!

З такими почуттями вступив у двір, і перший тут його зустрів пасивний дійовець цієї вистави Пес, котрий виявився аж такий ґречний, що виступив із буди, повівши носом, ніби прочував, що оновлення ситуації може приневолити цього напівчужака знову пригостити його ковбаскою; поки що, подумав Пес, він, цей квартирант, поводивсь, як свиня: ковбасою поманив, але давати перестав. А що собачий нюх розвиненіший за людський, то Пес у своїх розмислах мав цілковиту рацію: Іван видобув із папки кілька кавалків ковбаси, і Пес із акробатичною вправністю схопив її на льоту, підстрибнувши в повітрі й витворивши класичного собачого обертаса. Його морда натурально наблизилася до Іванової фізіономії, і хлопець, очевидно, через вищеописане збудження відкрив для себе, що Пес вельми схожий на Аркадія Петровича. Це зовсім не було дивиною чи даниною так званій химерній прозі, бо собаки часто бувають схожі на господаря чи господиню, залежно від розкладу своїх симпатій, а буду, як пригадаємо, лагодив йому не хто, як Аркадій Пастух. Але це відкриття виштовхнуло з Івана Василевського іншу думку: коли Аркадій Петрович — то поданий долею образ-знак, щоб показати, ким він, Іван, став би, коли б

залишився в цьому домі назавжди, то Пес, безсумнівно, образ-знак, котрий може з’явити, що станеться далі з Аркадієм Петровичем, а фактом, щоб так думати, й був спосіб, яким він поєднувався зі своєю незаконною жінкою, тобто таки собачий. Така чудна думка на хвилю зупинила рішучість Івана Василевського, але йому запекли завбачливо покладені в кишеню штанів гроші за прожиття. Треба до цього сказати, що, перш ніж повернутися сюди, Іван подумки розіграв сценку, як саме віддаватиме ті гроші, навіть приготував потрібні слова, загорнувши їх у папірчика власної рішучості й поклавши на поличку правої, чоловічої, отже, мужньої частини свого мозку.

Але життя досконаліше гри, як сказав Панас Мирний, правда, не пам’ятаю де, отож сцена, яка розігралася далі, відбулася за цілком іншим розписом, через що мені вкотре постав перед очі кін.

Розсувається завіса, і я бачу Сферу, розділену на клітини. Іван увіходить до неї ззовні до коридорця, а в прочілі уже стримить барилькувата постать господині з майже затемненим лицем.

Її грубі ноги розставлено — можливо, з огляду на Кота, бо той, поки відбувається діалог, робить довкола ніг-стовпів вісімки, солодкаво мружачись і приїсно муркаючи.

— Де це ви пропали? — схвильовано вигукує господиня. — Я вже вулнуваться почала.

— Бе-бе-бе! — пробекав Іван Василевський.

— Що, з’явився блудний син? — весело проказує з-за плеча господині кругле лице Аркадія Петровича, воно привітно усміхнене. — Ми вже думали: з вами шось случилось.

Іван ошелешений, бо вони аж зовсім не знічені від того, що він зазирнув у їхню сокровенність, принаймні господиня дивиться на нього

цілком телячими очима. І, може, через ці очі Іван відчуває, що груди йому пробиває меч.

— Хочу попросити… у вас… вибачення, — витискає він засохлу пасту з тюбика. — Прийшов… заплатити вам.

І тут побачив, що обличчя Таїсії Іванівни солодко розпливлося й почало нагадувати кисіль чи желе, бо, здається, її переживання через його пропажу ґрунтувалося саме на боязні не одержати тих грошей.

— Я думаю, — сказав цілком усупереч їхнім таємним розмовам, так само визираючи з-за плеча незаконної половини, Аркадій Петрович, виглядало, ніби він знову готувався перегнути Таїсію Іванівну, але вже в цьому прочілі, але не встиг, тому й стоїть ззаду, — шо вам у нас жилося харашо і претензій у вас до нас не може буть.

— Так, але…

— Вам у нас не наравиться? — кисіль (чи желе) обличчя Таїсії Іванівни миттю скис.

— Бачите… — пробелькотів Іван.

— Не треба нічого бачити, — суворо й двозначно сказала Таїсія Іванівна. — Живемо під одним дахом, як одна сімня, а в сімні…

— А коли сімня, то сіють сім’я, — поставив веселу мамризю Аркадій Петрович.

— Веди себе прилічно, Аркаша, — цнотливо мовила Таїсія Іванівна.

— Та шо він, шуток не пунімає? — оскалився Аркадій Петрович.

Тим часом Іван Василевський витяг цілком змокрілою рукою з кишені гроші й тицьнув Таїсії Іванівні. Її рука якось дивно підскочила, хапнула гроші й блискавично засунула десь у грудях.

— Хазяїн тут я, — невдоволено сказав Аркадій Петрович. — І деньги маєте віддавати мені.

— Не діждеш! — верескнула Таїсія Іванівна, але миттю отямилася й знову подивилася на Івана телячими очима. — Ви вже йому звиніть, — сказала вибачливо, — бо коли починаються дощі, з ним шось нехарашо дєлаїться. Отож, коли шо і дальше вам буде казаться странним, не обращайте уніманія, закривайтеся на гачка і сидіть собі. Бо він трохи больний, наш Аркадій Петрович, у нього даже припадки случаються… Але він не опасний… правда, ти не опасний, Аркашенька?

Над плечем Таїсії Іванівни світилася луджена бляшанка-парсуна Аркадія Петровича — образ внутрішнього спокою, покірливості та вибачливості. Іванові здалося, що колись бачив це лице, коли блукав по художньому музеї чи на якійсь виставці: Мамай чи Будда?

Ситуація ставала хитка, ніби Сфера дому перетворювалася на Сферу корабля, якого розхитували немалі хвилі. І якось так складалося, що Іван не мав жодної принагідної шпарини, в яку міг би вставити намислене тверде слово про відмову від дальшого тут проживання. Виходило, що не він чинивсь винним у тому, що вліз у їхній інтим, а вони, тож не виявляли щодо нього жодного обурення чи ніяковості. Це Василевського розладнювало. Але найбільше замикало рота, що його союзник, той, котрий переконливо намовляв якнайшвидше покинути цей дім, колишній пожилець райської землі та патріархальних звичаїв, зробивсь у цій ситуації підспівувачем своєї незаконної половини й тільки раз заявив, та й то кволо, свою волю, коли пожалів, що комірні гроші перемандрували не в його песю лапу, а в пишний розхит грудей Таїсії Іванівни. І хтозна, як воно сталося, а різкі слова, загорнені в папірчика Іванової рішучості й надійно покладені на поличці правої (чоловічої) півкулі його мозку, так і залишилися там лежати, а він сам відчув себе

псом, якого покарано за переступа в такий лагідний спосіб, отже, про те, щоб його прогнати з дому, й мови не було.

— Не загуваруймо Ванічку, — не цукровим, а сахаринним голосом проспівала Таїсія Іванівна. — Йдіть оддихайте і спасібо, що розплатилися.

І він пішов "оддихать", розчинивши свої нерипливі двері, а коли розвернувся, побачив, що розхиленого прочілу там, де стояли господарі, вже нема, бо зникли, ніби розчинилися, двері ж у господарську половину були щільно запечатані, однак за ними чулося вовтузіння, природи якого Іван не збагнув, але, здається, йшла боротьба за одержану кістку з м’ясом.

Іван Василевський зітхнув і ще раз згадав афоризма: "Чудові історії, які не відбуваються", — правда, до нього глухо долинали й звуки від продовження варвітні, — отож завершив афоризма так: "А ще ті, які відбуваються поза тобою". Бом! Так, прогучав ґонґ, як завжди на закінчення сцени, цілком непотрібний, признаю, й цього разу.

13

А непотрібний тому, що пристрасті цього вечора ще не закінчилися. Міг би їх описати в розділі 12-му, щасливому за символікою цифр, навіть ідилічному, — не забуваймо, що Аркадія — батьківщина пасторалей, — але я у своїх писаннях не раз приділяю особливу увагу розділові тринадцятому, як переломовому при викладі історії, звісно, з огляду на фатальність цього числа, а події, які відбулися далі, такого присмаку дістали. Бо не встиг Іван Василевський розмислити останньої сцени, — а це в нього звісно як відбувалося — дуже повільно, — коли хтось обережно застукав у двері. Іван не мав аж такого слуху, щоб розрізняти стукоти, отож подумав, що це знову Аркадій Пастух — прийшов, мовляв, роз’яснити непослідовність свого поводження, але порога переступила зі своєю чарівливою усмішкою Людмила, вже від дверей вибачаючись і

знову просячи дозволу зайти, ніби постук у двері і звичайне за тим "Заходьте!" не вичерпувало етичних потреб.

— Якщо можете вділити кілька хвилин, — мовила діловим голосом Людмила, — хотіла б переговорити.

Іван мовчки вказав на стільця, а сам залишився стояти, бо ще не прийшов до тями — найменше сподівався побачити Людмилу, тобто щоб вона сама до нього прийшла.

— Ви нас налякали, — мовила та, не гасячи милої усмішки, на яку Іван не відповідав своєю, тільки дивився. — Ну, в мами інтерес меркантильний, переживала, що не заплатите, хоч це теж не до кінця так; Аркадій Петрович, мабуть, теж не дуже переживав, бо не проти вас здихатися, а от я…

— Чому? — прямо спитав Іван.

— Що — чому? — трохи збилася з пантелику Людмила.

— Чому Аркадій Петрович хоче мене здихатися?

— Хіба не для цього двічі до вас приходив? — погасила всмішку Людмила.

Іван коротко хитнув.

— Хочу вам дещо пояснити…

І вона тихим, навіть сокровенним голосом почала розповідати про Аркадія Петровича, заявивши, що цей негідник (вона так його й означила) — то прокляття їхнього дому. О, він уміє здатися і розумним,

хоч малоосвічений, і добрим, але бувають часини, коли в нього вселяється чорт.

— Коли починаються дощі?

— Звідки знаєте?

— Сказала ваша мама…

— Так! Тоді з ним і коїться. Поясню, чому з мамою хочемо, аби в нас жив хтось сторонній.

— Квартирант?

— Так! Ми й справді матеріяльно потребуємо, і мати, без роботи бувши, хоче добути якогось гроша, але не це головне…

І вона розповіла, що Аркадій Петрович до інших своїх нестандартних рис ("нестандартних рис" — вислів її, Людмили) має одну, цілком похвальну: соромиться своїх зривів і уникає показувати себе перед незнайомими чи малознайомими людьми невигляд-о. Коли ж стримувального начала (знову її вислів — "стримувальне начало") у нього нема, розходиться так, що стриму нема. Зрештою, для алкоголіків це типові речі, а він закінчений тип алкоголіка, з тих, на кого періодично набігає сказ, решту часу вони нормальні, звичайні, навіть добрі люди. І, як в усіх алкоголіків, у ньому гостро розвинуто комплекса неповноцінності (знову її вислів, я на цьому зумисно наголошую, щоб показати, що Людмила мислила не як простолюдинка, чого не скажеш про її матір та псевдовітчима, — далі подібні слова і звороти подаватиму курсивом). Отож він не хоче, щоб у них жили квартиранти, і намагається їх спровадити, виставляючи її, Людмилу, гетерою, яка ловить собі женихів, і саме для того нібито принаджуються квартиранти…

На таке пряме признання Іван Василевський аж скинувся, Людмила миттю вкмітила це й розсміялася.

— Бачите, вгадала, про що він з вами говорив.

— Так, — признався Іван.

— Оце така в нас біда!

— Але чому його не проженете? — різко спитав Іван. — Ваша ж мати з ним не розписана.

— Це також не проста річ, — скрушно сказала Людмила.

І пояснила, що після кожного вибуху він сам їх покидає, перед цим начинивши казна-що, бо коли отямлюється, його з’їдає сором, але завжди повертається, принизливо валяється в ногах, плаче й просить, щоб йому вибачили і знову прийняли до себе, інакше пропаде. Вона, Людмила, завжди проти того повернення, але мати в неї жаліслива і, зрештою, не витримує — її й зрозуміти можна: хоче, щоб у хаті був хоч якийсь чоловік, бо життя в неї не склалося.

— А що з вашим батьком? — спитав Василевський з притаманною йому прямотою.

— У мене ніколи не було батька, — з притиском сказала Людмила.

— Отже, квартиранти для вас як громовідвід? — трохи саркастично спитав.

— Так, — не сприйняла його гумору Людмила. — Тоді жити ще терпимо.

— Чого ж вони, квартиранти ваші, тікали? — знову навпрямки, без делікатностей, спитав Іван.

— Ну, це вже Аркадій старався, — холодно відказала Людмила, забувши назвати вітчима по батькові. — Плів довкола них сіті, вони й не витримували…

Іван знову здригнувся, цього разу на слово "сіті": про сіть говорив і Аркадій Петрович, але приписував плетіння її не собі.

— Дивні це речі!

— Так! — хитнула Людмила.

Під час розповіді її обличчя набрало печального виразу, й Іван не міг не помітити, що це її прикрашає. Навіть напрочуд!

— Зрештою… — сказала й затнулася. — Те, що сталось учора… Це він підстроїв…

— Знаєте, що було вчора? — спитав трохи здивовано Іван.

— У нас таємниць нема! — різко сказала Людмила. — Через це вам і розказую… щоб не було таємниць… Бо не хочу… щоб ви так скоро від нас пішли… Тому ми й злякалися, коли не прийшли ночувати.

І вона після тих уривистих, зніяковілих фраз підвела на нього очі: великі, трохи й засльозені, печальні, повні чару — особливі очі, від яких не могло не здригнутися юначе серце, хіба було б кам’яне.

Але Людмила не відала, з ким має справу, бо, здається, переграла, тим-то Іван знову постав перед нею зачинений на всі замки, відтак тік жіночої звабливості, смутку й тепла не дійшов до нього, а навпаки:

збудив Страшка, про якого вже була мова. З другого боку, трохи тієї енергії до нього й дійшло, бо немає панцирів без щілин. Він подумав: "Коли її розповідь правдива, то яка має бути нещаслива істота, котра перед ним, і чи не тягнеться вона до нього з простого несміливого жіночого бажання знайти собі підтримку, а отже, близьку душу?" Здається, саме такі слова у співрозмовнику вона й хотіла викликати, й Іван таке продумав, але в цьому разі вона знову-таки помилилася: Василевський цілком не належав до тих, хто рушає на пошуки нещасних, щоб уділити їм хоч трохи тепла. Єдине, що його по-справжньому цікавило, — власний спокій та його забезпечення, отож коли б і зважився на з’єднання з якоюсь жінкою, то тільки з такою, яка захотіла б його спокій культивувати, а не каламутити й руйнувати.

— Даремно все це мені розказали, — зарипів, як і тоді, на "загальних зборах", коли виробляли умови його проживання. — Я поселився на квартирі не для того, щоб входити у ваші проблеми, бо вони мене не цікавлять. Не хочу заважати вам, але й не хочу, щоб щось заважало мені. Відверто кажучи, — а ми з вами говоримо саме так, — я повернувся сьогодні, щоб заплатити за квартиру й відмовитися від подальшого проживання.

— Чого ж не відмовилися? — спитала, знову мило всміхнувшись, Людмила. — Щось стримало?

— Не та була ситуація, — мовив тим-таки рипучим голосом Іван. — І добре, що ви зайшли. У вашому домі таємниць нема, тож перекажете Таїсії Іванівні й Аркадію Петровичу, що я від вас завтра піду. Вранці!

— А коли б я попросила затриматися? — тихо й не дивлячись на нього, спитала Людмила.

— Навіщо? — не зрозумів він.

— Щоб не довести Аркадія Петровича до зриву, — тим-таки голосом проказала Людмила. — А коли кінчиться… цей дощ… підете собі. При вас триматиметься, а коли заспокоїться… буде час підшукати іншого квартиранта… Дуже вас прошу! Хочете, на коліна стану?

І вона й справді впала з глухим стуком на коліна, звівши молитовно очі й руки, і ті очі стали такі, як малюють у святої Магдалини.

— Та ви що? Встаньте! — перелякався він.

— Але ж не підете? Не покинете мене! Дуже прошу! — заломила ще раз руки.

Тоді в ньому знову розплющив очі звір. Але присмирив його владним порухом волі й проказав уже не рипливо, а нормальним голосом:

— Гаразд! Але поки триватиме дощ. Сядьте, бо хочу поставити вам кілька запитань.

Людмила схлипнула, звелася й сіла на стільця, блимнувши в його бік цілком упокорено. Така вона йому подобалася більше, тож у його ящурячих очах затліло задоволення. І він мимоволі прибрав позу героя над подоланою жертвою, розставивши ноги. Відтак спитав:

— Хто повісив на горищі петлю?

Людмила здригнулася, злякано зирнула на нього й мовила пошепки:

— Він! Аркадій Петрович!

— Навіщо?

— Щоб нас тероризувати. Каже, що повіситься, коли буде не по його… От і сьогодні: відібрав у матері ваші гроші, а вона віддала, бо пригрозив повіситися… Тому я до вас і прийшла — нелегко це мені… А коли в нього з’явилися під дощ гроші…

— То може бути зрив, незалежно від того, чи є я в домі, чи нема?

— Так, — тихо сказала Людмила. — Але коли ви тут, то може з дому зійти й переказитися на боці.

— А коли піду?

— То біситиметься тут. Ліпше хай з дому зійде!

— Як саме він біситься?

— Цього сказати не можу… Трохи бачили! Але то лиш для того, щоб ви звідси пішли.

— Чому не зніметe тієї петлі?

— Бо не дозволяє, — злякано сказала Людмила.

— А чи не біситься він… через вас? — немилосердно прорік Іван, а немилосердним він міг бути.

Отут вона й заридала. Сльози віялом сипнули із затьмарених очей, а ридання глухо струснули груди.

— То що? — підігнав він.

— Цього… не можу сказати…

— Отже, біситься через вас, — сардонічно розтяг вуста Іван.

— Так, — хлипаючи, призналася вона. — Але він хоче… обох… А я краще… полізу в ту петлю… але такого… Ні!

І він уперше за час розмови її пожалів. Принаймні поводилася так щиро, що підозрілива його натура не подала жодного застережного сигналу. І він, сам не знаючи чому, різко ступнув до неї і притис її голову до себе — заридала дужче.

— Гаразд! — сказав, відступаючи на попереднє місце. — Залишусь у вас, поки йтиме цей клятий дощ! Але потім піду! Чуєте?

Вона ствердно хитнула головою. Звела очі, і вони знову зустрілися поглядами, навіть довше їх протримавши, ніж годилося.

— Дякую, — тепло сказала.

Відтак звелася й попрямувала до дверей: зсутулена, прималена, але, здається, втішена. І вже на виході повернулася до нього й проказала:

— А ви не такий!

— Який це не такий? — перепитав, майже скрикнувши.

— Не такий, як ті… до вас! — І натисла рукою на двері. Безшумно розчахнулися, й Людмила ступила у прочіл. Але це вже була інша дівчина — та, що давніше: поставна і звабна, ніби в цьому невеликому, а може, й великому змаганні із ним перемогла таки вона. Проте одного не могла бачити: за нею пильно, сховано, але з холодною, аж замерзлою увагою стежив Іванів звір.

І тільки тоді Василевський почув дощ. Зрештою, той лопотів проздовж усієї розмови, як і цілий день, зробивши паузу, коли хлопець їхав сюди, ніби це було навмисне вчинене силою, котра керує дощами й невідь-чому була зацікавлена, щоб Іван таки повернувсь у цей дім. Тепер же дощ радів, голосно і вряди-годи постукуючи об бляшані дашки підвіконь, кидав схожими на кулеметні чергами об скло. Десь недалеко шумливо зливалася вода й вихоплювалася із хлепкотом із ринв. А загалом усе покривав гогіткий пошум. Іван услухався в нього з нервовою увагою, бо дощ невідь-чому його тривожив, хоч загалом Василевський був задоволений із того, як повівся в цій сцені; одне тільки було (отой жаль і притиснення до себе голови дівчини), що його турбувало, бо то вже не його перемога, а її. За те себе покартав, але годі сказати, що це йому неприємно. І, попри свою однолінійність, не міг не подивуватися, що ті самі події, пояснені різними людьми, Аркадієм Пастухом і Людмилою, можуть трактуватися так супротилежно; тож тільки тепер, запізніло, в ньому запрацювали остережні пункти. І перед ним постав простий умовивід: те, що в цьому домі плетуться сіті, безперечно, але чи тільки Людмила або Аркадій Петрович їх плели? А може, обоє, може, додати й третю мереживницю — Таїсію Іванівну? Щодо жінок плів сітку (можливо, й дві) Аркадій Пастух, а ще одну — супроти нього, Івана; Людмила плела, здається, також дві: супроти Аркадія Петровича та знову-таки — проти нього. Таїсія Іванівна, можливо, не плела сітки супроти дочки, але підпомагала, однак супроти Аркадія Петровича — очевидно; може, трошки й супроти нього, Івана, якщо вірити версії, що квартиранти в цьому домі потрібні як громовідводи. Тож усі троє ставали одночасно й павуками, й мухами. А він? Те, що був мухою для всіх, безперечно, але чи не видозмінювався часом і сам у павука? Бо отой звір, що в ньому вряди-годи прокидався, і отой мисливський вогник — хіба то не ознаки павука? Отож, по-недоброму подумав Іван, розбираючись з одежі, нехай не думають, що вони розумніші й хитріші і що легко його пожеруть! "Нехай не думають!" — аж скрикнув він. Бо він не з тих, хто дозволяє класти собі пальця в рота. Загалом не назвав би себе лихим, але чіпати його не можна, бо тоді й у нього може статися вибух.

Стулив до тонких губи, шумко влігся, відтак натяг ковдру до підборіддя, заплющив очі й почав чекати появи статичної картинки, яка мала ознаменувати початковий сон, який ввів би його в сірий простір, сірий або й чорний, без жодних дій та істот чи їхніх тіней, принаймні це засвідчило б, що нічого особливого не відбулося.

Картинка виявилася пов’язаною з попередньою: з Афродітою та Гермесом. Власне, з Гермесом, який складав двохіпостасну істоту. Цього ж разу побачив андрогінів — двостатевих, цільних істот давньогрецьких мітів: чотири руки, чотири ноги і два обличчя. Саме через подвоєну силу зважилися вони виступити

супроти Зевса. Але той їх переміг і переділив кожного андрогіна навпіл: на одне обличчя, на дві руки та ноги. І ті половини відтоді шукають одне одного, тож статевий потяг — спроба з’єднати розділену колись Богом цілість. Але Зевс був мудріший за них, через що послав оману: щоб знаходили свої половини, але рідко коли співмірні собі. Отож і в цій Сфері, у яку випадково потрапив Іван Василевський (таки потрапив, мусив признати), Таїсія Іванівна бачить свою половину в Аркадієві Петровичу, Аркадій — у Людмилі, а Людмила, коли вірити версії Пастуха, — у квартирантах, яких присилає їх доля. І жоден тієї половини не знаходить, бо коли б знайшли, знову стали б істотами на два обличчя, чотири руки й чотири ноги. Відтак постали б на Бога, бо знову повірили б у власну надпотугу. А він, Іван? Чи шукає в цьому плетиві сіток власної половини? "Ні, ні і ще раз ні!" — заклявся Василевський. Він узагалі не шукає жодних половин, а коли б оженився, як звіщалося, то тільки з охоронницею його спокою. Бо ні проти кого не збирається воювати, а отже, завойовувати, його справдешня позиція — оборона. Адже його сни без видив і дійств, тобто уява його сіра й чорна, або ж її взагалі нема. Тож не розтискаючи щільно зціплених уст, рішуче ступив у морок, який миттю його й поглинув, а перед цим ще встиг вичавити слова:

— Ніяких пристрастей, ніякої колотнечі! Досить мені того було в дитинстві та юності!

А дощ за вікном продовжував лопотіти, ніби якась надто розгуляна істота почала танкá, але не могла зупинитися. Істота водяна й великотіла — розтрушується в гецах та гуцах на краплі, а коли опускається після великого стрибка, тоді й проходять по вікнах оті крап’яні кулеметні черги. Часом вона регоче — тоді й гоготить у ринвах чи у зливі. Часом чмакає, плюється або й струшується, як пес після купання, розсипаючи довкруги краплі. Часом ступає дорогами на тонких водяних ногах, щоб перевірити, чи досить калюж, а коли не досить, то видуває на наявних пухирі. Увіходить у сни і тривожить, однак не всіх, але Аркадія Петровича — найбільше. Він вирячує очі, які подобають на пухирі в калюжах, і ледве стримується, щоб не завити по-собачому. Але Пес, той персонаж драми, який алегорично читається як прообраз майбутнього Аркадія Петровича, забився у буду, а може, солодко спить, адже має буду полагоджену. Відтак Аркадій Петрович соромиться своєї слабкості.

(Це все мої, автора, фантазії, бо оповідач цієї історії Іван Василевський сіро і чорно пливав у небутті без снів і видив, як людина, якій фантазії не навдокучають.)

Отже, Аркадій Петрович соромився своєї слабкості, але йому треба було її, слабкість оту, кудись діти, і він витягує з-під подушки пляшку. Але та — порожня. Тоді гнівається і щосили гатить пляшкою об підлогу. Дзвін і розсипані скалки. Дзвін, як ґонґ, але останній не визначає завершення сцени. Дзвін — як відчай, бо Аркадієві Петровичу хочеться завити по-собачому. Але він добре знає, що, коли б це сталося, він переступив би межу. Але ще сподівається на ангела-рятівника. Однак добре відає, що той, кого вважає за справжнього рятівника, ніколи не прийде. Отож запалює світло й чекає імітатора-рятівника, а поки той прийде, ходить із кутка в куток, топчучи капцями скалки. Жахливо сухі й жорсткі, хоча за вікнами стільки води! І він ходить, гупаючи, ніби сподівається, що скалки таки проріжуть капці, — відчує нарешті милосердний біль. Бо ніхто до нього не йде, хоча добре відає: попрокидалися й зорять у чорні стелі вибульшками-очима. І це була правда щодо жінок дому, але неправда щодо Івана Василевського. Бо

той перебував у колапсі. Тупо, глухо, важко, непробудно, без видив-снів — йому навіть не привиджувалося те, що завмерло у вибульшених очах жінок. І Аркадій Петрович, тупаючи по скалках, почав потрохи здаватися. Бо вже переконався, що ангел-охоронець таки не прийде, навіть про ангела-імітатора годі мріяти. Зупинився, прислухаючись, чи не чопають через вітальню капці. Дернув стільцем і відсунув до стіни стола — тісно йому було. А ще знав, що витворені ним звуки вночі надто лункі.

І капці зачопали: чоп, чоп! Його тіло здригнулося й скорчилося, а на обличчя лягла машкара Пса.

— Казишся, Аркадію? — в’яло й кволо проказав ангел-імітатор у широкій білій лахманині, що спускалася до п’ят і ледь-ледь фосфорувала в темряві чи, власне, в рідкому світлі, що западав сюди від вуличних ліхтарів.

— Тобі каждий раз пояснювать? — з недобрими нотками в голосі запитує Аркадій Пастух в образині Пса.

Тоді ангел-імітатор зітхає, ніби хоче випустити із себе якнайбільше повітря й перестати бути таким роздутло-круглим.

— Що це тут побив?

— Не твоє діло, — огризається Аркадій. — Роби, для чого прийшла!

Тоді ангел-імітатор ще раз важко зітхає, підходить до ліжка й лягає, підтягуючи під груди сорочку.

— Не так! — гостро скрикує Аркадій Пастух.

— Потуши свєт! — просить ангел-імітатор.

— Роби, шо сказано! — наказує оскал машкари.

Ангел-імітатор знову тяжко зітхає, спускає ноги на підлогу й лягає на розтерзані простирадла грудьми.

— Тепер правильно! — рипить собача машкара, і її власник починає приступати з прискоком, у ритмі, що його завдає дощ, до круглої драглистої сфери, розсіченої чорною ніччю.

(Цю сцену я лише частково придумав, вона стала на основі Людмилиної пізнішої (правда, делікатніше розказаної) історії, коли вона дещо оповіла про те, як відбувається черговий сказ в Аркадія Петровича, відтак сповістила: "Він тоді стає, як пес. І як мама може терпіти те, що він з нею витворяє?" "Тобто?" — як завжди, не зовсім збагнув Іван. "Ну, цього не розкажеш", — задумливо мовила Людмила. "Б’є її?" — "Ні, гірше! Знущається! Мене аж трусить, коли про те подумаю". І її й справді почало злегка трусити — це було помітно по пальцях, притому обличчя зм’якло й потемніло. Її логіка, однак, здалася Іванові трохи дивною: завжди вважав, що бити жінку — це найгірше із знущань, але тут, найпевніше, йшлося про любовні ігри Аркадія Петровича, притому хтозна-які.)

15

Дім почав наповнюватися темними міазмами тривоги, свого додавав і дощ, який не припинявся, від чого в кімнатах поставали сизі й сирі сутінки, і, щоб хоч трохи просушити повітря (ще не палилося), Іван вмикав електричну плитку, простягаючи заразом до неї руки. І в такий спосіб завмирав, сторожко прислухаючись до звуків, що з’являлись у домі, були вони також приглушені, відтак йому здалося, що всі, і він зокрема, перебувають у напруженому чеканні.

Якось вийшов на ґанка, поспішаючи на лекції, і застав тут Аркадія Петровича. Лице його осунулося й потемніло, очі золив’яніли, на щоках

— кількаденна щетина зі срібними вкрапленнями, волосся нечесане, навіть розкудлане, ніби приклеєна перука в театрі для образу негідника, в роті — цигарка; курець голосно пахкає, а уздрівши Івана, питає навпрямки, цього разу перейшовши на "ти", хоч такого раніше собі майже не дозволяв.

— Слиш, чо одсюдова не дьорнеш? Шо, наравиться у гамні?

Дим поповз Аркадієві Пастуху по мамризі, покривши на хвилю очі, які від того змружилися.

— Поки що нема причини, — просто сказав Іван.

— Но разві не чуствуєш обстановки в домі?

— Є дві обстановки, — трохи різко сказав Іван. — Ваша, мені незрозуміла, і моя. Моя нормальна, а до вашої мені нема діла.

Аркадій Петрович якось дивно крутнув головою, розтулив рота з приклеєною до губи цигаркою й обдивився квартиранта з недовірливою, собачою-таки увагою.

— Маладєц! — сказав. — Так і нужно. А може, вже попався на гачечка?

— На жодні гачечки я не попадавсь, — гордо відказав Іван.

— Ну, тода сєть. Не чуствуєш, як та лярва коло тебе плете? Осторожний будь!

— Ні, — сказав Іван. — Не відчуваю.

— А ти придивись, присмотрись! Побачиш!

— Звідки знаєте?

— Ну, відіш, у нас у домі нема тайн!

Дивно, сказав ту ж таки фразу, що й Людмила, — це Івана трохи насторожило. Відтак прихилився до Аркадія Петровича (стояли оточені з трьох боків дощовими стінами і з одного — твердою) і поставив олив’яні очі:

— А чого так хочете, щоб я від вас пішов?

Аркадій Пастух пихкнув димом (від нього трохи несло перегаром), а тоді зирнув з-під приспущених повік.

— Із сочуствія, — мовив. — Бо коли казать по правді, када подивлюсь на тебе, напоминаєш мене самого в молодості — це я тобі вже казав. Глянь на мене, внімательно посмотри! Шо бачиш? Падший, опущений, да? І будеш правий, бо сам я з цьої ями не виберуся, а твоєї молодості жаль.

Тоді Іван Василевський удруге прихилився до Пастуха і спитав тихо:

— А тих, що жили до мене, теж спровадили, бо нагадували вас у молодості?

Аркадій Петрович цього разу відсахнувся.

— Да, — сказав він, цього разу випускаючи більшу хвильку диму. — Вона вже коло тебе походила. Може, й портретика почала рисувать?

— А це щось значить?

— Конешно, — поставив очі Аркадій Петрович, бундючно дивлячись. — Портретик — завершеніє первого етапа в магії.

— Ні, — мовив, готуючись виступити в дощ, Іван. — Завершення першого етапу магії ще не було.

— То ще маєш шанс, — сперше показав зуби Пастух. — Послухай мене й придивись. Бо коли не присмотришся…

Але Іван був уже в дощі і з якоюсь полегкістю прийняв на обличчя холодні краплі — остудитися йому хотілося.

А остудитися йому треба було передусім тому, що певну рацію Аркадій Петрович мав. За ці кілька днів, що минули після розмови з Людмилою, вона його не зачіпала, ясна річ, до нього більше не заходила, однак, зустрівши випадкого, дивилася з такою теплотою, прикладаючи до того всмішку, що був переконаний: вважає його за спільника, адже втолив її бажання, її послухався, а це значило: здобуту нитку для зв’язку намагалася делікатно закріпити. Стала до нього ласкавіша й Таїсія Іванівна, бо коли раніше (до того, як застав її в кухні у своєрідній позі) ставилася до нього як до малознайомого зустрічного, байдуже вітаючись, то тепер при їхніх передибах обличчя її лагіднішало, а на вустах з’являлася не так усмішка, як подоба її, трохи й лукава, ніби ота сцена на кухні їх по-своєму зблизила, тобто він у своєрідний спосіб був допущений до її таємниць. З того Іван зробив висновка, що мати з дочкою поміж себе не лише протистояння, а й секретів не мають — це одна команда, відповідно вся розмова з Людмилою, напевне, була переказана матері найдокладніше, відтак і Таїсія Іванівна сприймала його тепер як спільника в боротьбі зі сказом Аркадія Пастуха, в якій Таїсії Іванівні випало грати театральну ролю ангела-імітатора. Але щодо малювання портрета, хоча й була мова між ним, Іваном, і художницею, але до того не поверталися, можливо, для цього (думав Іван) потрібне сонце, а саме його катма. З другого боку, вона його вже намалювала, правда, не портретно, а як розмиту постать у пейзажі.

Хоч Іван Василевський і поставився до Аркадія Петровича з видимою резервою, його в глибині душі зацікавило: у який спосіб малювання портрета може бути магією — хіба це не механічний процес? Але говорити щось певне тут годі, принаймні Аркадій Петрович у цьому мав досвід, а він — ні. Тепер же цікаво було перевірити: чи захоче Людмила малювати його без належного освітлення — це могло б стати приводом для ще однієї їхньої зустрічі; принаймні він (постановив це твердо) ініціативи тут не виявлятиме. А загалом розмова з Аркадієм Петровичем принесла Іванові веселий, навіть легковажний настрій, незважаючи на те, що його ретельно охолоджував дощ, принаймні кілька струмків по спині вже потекли. І під тим настроєм Іван Василевський знову похвалив себе — повівся в розмові правильно, навіть учинив наступального хода, що й знітило Аркадія Петровича, бо сприймав співрозмовника як пасивну, а не наступальну силу, ніби нейтральне місто, яке прагнуть захопити супротивні поміж себе войовники. Але він сказав неправду Аркадієві Петровичу, ніби в домі існують супротилежні сфери — його окремо, а господарів окремо, сяк чи так, вони, ці сфери, уже поєдналися. Та чому його задовольняло, що видимо став на бік жінок? Відповідь підказав йому звір (це вже сталось у трамваї, ущерть напханому мокрим і через це тлінню пропахлим людом), який заворушивсь у ньому й розтулив навкісні, повні вогню очі.

А дощ не вгавав, ніби бажав розмити й розколотити ті сфери за стінами мильних бульбашок, щоб довести, які вони ненадійні й дочасні; не втомлювався надувати їх на малих плесах калюж, і вони мерехтіли, тремтіли й тріскалися, розсідаючись у воду, тобто з подоби Сфери перетворюючись у частку.

І, дивлячись через закраплену шибку (здобув собі місце біля вікна) на того холодного танка́ бульбашок і їхнє короткочасне тривання, Іван Василевський відчув тоскний приплив, який заповнив його по вінця, і він ще раз проказав подумки:

— Ніяких пристрастей, ніякої колотнечі! Досить мені того!

З другого боку, незважаючи на свою тугодумність, чудово розумів: пристрасті уже наявні, колотнеча почалася, хоч ще й не розгорнулася, і він поступово втягується в них, як у болото, саме це й наносило на нього нові й нові накоти, і тут сприяв якнайбільше цей безконечний дощ, який так любив свої сіроковані ігри.

16

У домі відчувалася тривога, але вибуху, якого всі чекали, не було й не було. Принаймні так тривало до кінця тижня; дощ, однак, і досі не вщух. У неділю, коли Іван умивався біля умивальника (звісно, в майці, а не закуто в риштунки, як веліла була напочатку Таїсія Іванівна), у сінешні двері вступила Людмила, яка, здається, виносила Псові їсти, за нею слідком плівся, наставивши вгору хвоста, Кіт, який мав напівображений, напівзневажливий вираз на фізії, — зрештою, з ним завжди так бувало, коли дивився на Пса чи співдотикався з ним.

— Доброго ранку! — сказала мирно й навіть трохи розсміяно Людмила — тримала на вустах ту ж таки чарівну всмішку. — Передавали по радіо, що дощі йтимуть ще днів із чотири, а може, з тиждень.

Отже, виходило, що негода була посередині свого напливу.

— Піду в бібліотеку, — звівся від умивальника Іван.

— Хіба бібліотеки в неділі працюють?

— Деякі — так.

— Тоді доведеться зачекати, — так само розсміяно сказала Людмила. — Надворі не дощ, а злива.

І показала мисочку: де раніше була їжа для Пса, встигло натекти води.

— Зрештою, є робота і вдома, — згодився Іван.

— Коли хочете, — сказала Людмила тоном цілком природним і так само весело. — Ви собі працюйте, а я вас намалюю.

В Івана Василевського тенькнуло серце: Аркадій Петрович мав рацію — дівчина хотіла завершити першого етапа магії. З другого боку, спалахнув і мисливський вогник, відтак у ньому сталося нібито скрешення страху й інтересу, і він мимоволі згадав афоризма, що герой — це боягуз, який відчаявся. Зирнув просто їй у вічі, і його позир потонув у морі іскор, ласки, тепла, навіть сонця, хоч тепер жодного сонця бути не могло. Кіт при тому почав викручувати довкола її ніг зигзаги, й Іван мимоволі впустив очі й побачив чудові, вивершені, навіть бездоганні форми — без жодної кривизни. А ще помітив, що чорне котяче тіло покроплене лискучими краплями.

— Цей кіт розумний, — сказала тим-таки розіграним тоном Людмила. — Передчуває, коли малюватиму, і завжди при тому біля мене.

Слова свідчили: не має жодного сумніву, що Іван погодиться. І хоча нічого ще не сказав, однак не був аж такий, щоб не збагнути: ситуація відмову виключала.

— Прошу! — сказав. — Правда, не вмію позувати.

— А вам і не треба нічого вміти, — засміялася блискучими й ретельно вичищеними зубами Людмила. — Вміти треба мені. Вже снідали?

— Ні, — сказав, мимоволі хапаючись за цю соломинку, — хотів відтягти сеанс.

— Принесу млинців, — тоном, який не передбачав заперечень, промовила Людмила. — Мама вміє пекти чудові млинці.

Зрештою, відчував те не раз, та й сьогодні весь дім був заповнений цим запахом — на нього його шлунок уже озивався.

— В мене є що снідати, — пролепетів він.

— Звісно, — сказала все ще розсміяна Людмила. — Але таких млинців нема і ніде не знайдете.

Так і почався сеанс — останній етап магії, за Аркадієвим визначенням. Людмила принесла млинців із сметаною та медом (Кіт продовжував бігати за нею слідцем, ніби й справді поринав у магічне збудження) і покинула його снідати, сповістивши, що приготується до малювання, відтак і прийде хвилин за двадцять. Він же умнув млинці з немалим апетитом, бо й справді виявилися чудові, м’які, теплі, випив і принесеного чаю, відтак підійшов до вікна, за яким хлющило, — не дощ, а таки злива.

І йому здалося, що потрапляє в якусь неприродну ситуацію, бо таке відчуття завше в ньому з’являлося, коли хтось чинив на нього натиска. Насилля ж було очевидне: вона не просила, не пропонувала, а ставила перед доконаним фактом — усе при натуральній грі: просто, легко й невимушено. Відтак не встигав із власного реакцією, що породжувало між серцем і животом важку воду, яка подобала на рідкий свинець. І знову ніби розполовинився: одна частка сприймала радісно всі оті пропозиції-накази, а друга стежила чорним оком, підозрілива й насторожена. Тому-то й став біля вікна, щоб зосередитися, відтак набрати звідти, з дощу, більше свинцю і сяк-так утримати втрачену рівновагу. І до нього з простору припливло зморене й неголене обличчя Аркадія Петровича, яке йому підморгнуло, ніби мав його за свого спільника, відтак і виклав задля цього останнього аргумента…

— Я готова! — почувся за спиною бадьорий голос.

Озирнувся: мольберт уже стояв. В одній руці — палета, в другій — вуглик. Зайшов і Кіт, потерся об чудові форми ніг господині, відтак стрибнув на ліжко, де сів і засвітив строгими очима з металевим відблиском.

— Можна, стоятиму біля вікна? — спитав Іван.

— Ви ж збиралися вчити, — сказала, оглядаючи його чіпко, ніби промацуючи обличчя.

— Навряд щось вивчу, — мовив він.

— І це правда! — заграла очима, але на коротку мить, бо її очі знову пильно його обмацали.

— Поза не підходить, — сказала по-діловому. — Бо…

— Бо що?

— Малюю не подобу людини, а її очі.

Це він помітив: в її портретах реальними залишалися тільки очі, решта — тло, яке можна написати й недбало, отже, й зневажити певною мірою.

— Як же стати?

— Сядьте за столом. А я ввімкну світло.

І знову пильно подивилася — це вже коли горіло світло й він сидів за столом, важко поклавши на церату руки.

— Не напружуйтесь, — сказала дещо роздратовано. — Чого мене боїтеся? — її рука промальовувала контури. — Аркадій Петрович знову вас налякав?

— З чого взяли?

— Бо зустрічалися з ним у четвер уранці.

— Все знаєте? — не зовсім доброзичливо спитав.

— У нас тут нема таємниць!

— Як це вдається?

— Аркадій, — знову не назвала вітчима по батькові, — розказує матері, а мати — мені.

— А звідки знає все Аркадій?

— Очевидно: розповідаю матері, а вона — йому.

(Далі пішла розповідь, подана наприкінці 14-го розділу й узята в дужки, — про те, що Аркадій не раз стає, наче пес.)

— Ненавидите його? — спитав.

— Не знаю, — повіла Людмила, швидко малюючи. — Інколи жалко, бо часом виглядає таки як Пес. Інколи, може, ненавиджу. Зрештою, він своє зло зриває на матері.

— А матері вам не жаль?

— Ні! — сталевим голосом сказала Людмила. — Сама за нього пішла, тобто піддалася. Бачили очі, що купували…

І тут у ньому заворушився його звір, голос став рипучий, а очі — важкими.

— Це після того, як був з вами?

Людмила зупинилася, як сарна в бізі, скинувши голову й розширивши очі.

— Що ви про це знаєте?

— Те, що мені сказали, — рівно, але рипучо промовив.

— І що ж вам казали?

Але він мовчав, тільки пильно стежив за нею важким темним поглядом.

— Ось вони, ваші очі! — скрикнула Людмила. — Замріть!

Іван завмер, хоч розумів: так бути не мало. Бо коли лишиться отаким розчахнутим, вона зможе влізти в його потаємні глибини, відтак побачить і його звіра. Ні, так бути не мало! Але воля його міняти вирази пропала. Сидів бевзень бевзнем і відчував: його ніби роздягають, тільки не з одежі, а із захисної оболони, за якою тримав те, до чого не повинно бути приступу.

Вона ж, здавалося, забула про той його випад проти себе, пензель ходив полотном, власне, ніби заскакував на нього, залишаючи короткий слід, обличчя ж у неї було натхненне, а очі ніби входили в хлопця,

проникали, заскакуючи в закамарки, — по шкірі в нього поповзли мурашки.

— Чого такий напружений, чого? — скрикнула Людмила. — І чого мене випитуєте?

— Треба ж щось робити, — мовив із кривою всмішкою.

— Знаю, хто вам те сказав! Отой вужака, противний і слизький!

— Хто це — вужака? — мирно запитав Іван.

— Ваш друг, — кинула Людмила. — Оте Сало!

— Він мені не друг, — рипливо мовив.

— Чи має це значення? Хочете почути відповідь?

— Так! — просто сказав він.

Вона поскладала пензлі, витерла шматиною руки, ще раз глянула на мальовило, а тоді випрямилась і стала гордо неприступна.

— Домалюю в себе. Основне схопила!

— Можна подивитися?

— Ні! Портрет не готовий. Неготового не показую.

— А як буде готовий?

— Тоді повісите в себе. Коли сподобається, звісно.

— А як не сподобається?

— Тоді закинете під ліжко, — категорично сказала. — До тих двох! Це, до речі, й відповідь на ваше запитання. Задовольняє?

Іван напружив мозка. Тут мав бути натяк, але він дуже нечасто розумів натяки, власне, дотумкувався до них із значним запізненням… Від цього в голові в нього аж пострілювати почало.

— Ваша відповідь, — прорипів він, чітко розкладаючи речення на слова, — мене не задовольняє.

Людмила витягла в сіни мольберта й повернулася: очі її палали точнісінько так, як у Кота, який досі сидів на ліжку і випалював видла на Івана. Розтулила рота, але говорити передумала, схопила коробку з фарбами та пензлями, в другу руку — палету і відтарабанила й це у сіни. З’явилася вдруге (він мовчки стежив отими "своїми", за її визначеннями, очима, чомусь йому подобалося оте її нервове мотання) ніби трохи й задихана; але все з тим розпаленим зором, тільки цього разу — більше… І з розгону стала поза входом, знову нагадавши йому сарну: струнку, елегантну й великооку.

— Ходімо, Лізо, — сказала до Кота, — нам тут робити нічого. А вам, коли такий наполегливий, скажу просто й зрозуміло: я ніколи нічого з Аркадієм Петровичем не мала. А коли цього хотів чи хоче він — це не моя вина!

Під час цієї гарячої мови Кіт (тепер знаємо, що це Кішка і звалася вона Ліза — рідкісне для котів імення, але точне, бо хто більше за них лазить?) зістрибнув(ула) з ліжка й продефілював(вала) з усією можливою грацією, презирливо подивившись на закляклого за столом бевзя, який тупо світив банькадлами; хвоста Ліза тримала трубою, відтак прохід розрахувала так, що переступила порога (двері стояли навстіж) точнісінько тієї миті, коли всі слова, які виповіджувала на цю

нагоду Людмила, вискочили з її енергійного рота. Відтак Людмилі залишилося те, що вона й учинила: звійнула подолом сукні (тільки тепер Іван зауважив, що це був не домашній халат, у якому зустрілась із ним біля вмивальника), з’явивши чудові форми, а за мить двері різко заплеснулися, і хоча не пролунало в домі жодного ґонґа, але Іван Василевський виразно його почув. Відтак звір у нутрі головного героя вільніше розпрямив заціпенілі вуди й визирнув у світ через Іванові очі, а ще усміхнувся його вустами. І все це на мить (і очі, і вуста з оскалом, і скаменіле обличчя) статично затверділо.

17

І справді, він статично завмер, бо не розчолопав головного: де була в цій сцені магія?.. І я знову бачу кін із розсунутою завісою, ліжко, стіл, за яким лицем до глядача сидить головний герой, перетворений на боввана. Очевидно, надійшов час для його монологу, а що глядач тут позірний, то й монолог позірний. Власне, там, за статично завмерлим тілом, запрацювала громіздка машина, схожа на перші механічні почвари, грубі й незграбні при своїй елементарності. І ця тяжкотіла машина сморідно розвіює дим і вряди-годи пострілює — це тоді, коли в героя спалають резонні думки.

Спершу він вимітив недоладності, наприклад недоладність перша: вони, як був певний Іван, домовилися з Людмилою, що він пробуде тут до кінця дощів. Радіо визначило терміна: ще тиждень щонайбільше. Людмила картини не завершила, отже, це триватиме теж із тиждень, відтак по тому художниця запропонувала повісити витвір на стіні у квартирантській кімнатці. Відтак питається в задачці: навіщо вішати тут портрета, коли пожилець має цей дім покинути?

Друга недоладність. Коли портрет йому не сподобається, чому має закидати його під власне ліжко до портретів, які мирно там спочивають, — до парсун тих, із ким вона, на її тверде запевнення, не мала діла (тобто "нічого не було")? Хотіла сказати: коли Іванова парсуна в її зображенні йому не сподобається, між ними теж "нічого не буде"? Отже,

коли сподобається, то може щось бути? Але як же з тим (знову-таки), що вони домовилися: через кілька днів він звідсіля піде? Те домовлення нічого не варте?

Магія була чи мала бути, очевидно, в тому, — грубо сукотіла недосконалим мотором первісна машина, — що вона ту домовленість не важить і в глибині душі впевнена, що він таки залишиться. Коли так, то Аркадій Петрович мав рацію: сітка плететься?

І він несподівано для себе пожалів Людмилу: як складно все-таки жінкам утримувати призначену їм природою пасивну позицію. Вони ніби вазони, які тільки тоді можуть жити, коли їх поливатиме не природний дощ, а чужа рука. Коли ж пристати на версію (Людмилину), що вони з матір’ю прагнуть квартирантів не як мух для їхніх сіток (версія Аркадія Пастуха), а як громовідводи перед громами того-таки Пастуха, то чому дівчина так заклично світить до нього очима й намагається з ним зблизитись, адже він до цього не виявляє бажання? Можливо, так було не лише з ним, а й з іншими квартирантами, які тут жили раніше, хоч і з ними в неї увіч не повелося. І чи справді в неї від початку не повелося й з Аркадієм Пастухом, першим квартирантом? Ні, раціональна природа Івана Василевського того збагнути не могла. І для чого, питається, для малювання, коли можна замаститися, їй треба було вдягати ошатну, так, вельми ошатну, яка напевне їй личила, сукню? Хіба він дав хоч найменші підстави, щоб почала плекати якісь надії?

І тут його машина пухкнула, стрілила мотором, і той зупинився. І це тому, що він, Іван Василевський, був надто простолінійний, надто! А коли так, то не міг залишатися нечесним із собою. Тому він, як не дуже вправний механік, кинувся до зупиненої машини й почав, не вельми на тому знаючись, щось ладнати. І, як не раз буває, при певних зусиллях машина чмихає і таки знову заводиться. Відтак Іван Василевський безвідмовно визнав: він таки давав підстави Людмилі плекати щодо нього надію. Перше: відповідав на її заманливого усміха. Друга помилка. Відчув бажання помститися, через що сам зайшов у розмову, коли вона малювала на дворі. Третя: пожалів її і притис до себе її голову, а ще:

пожалівши, поступився. Була й четверта, але те ховав у залізній скриньці чи у футлярі, замкнувши на кілька секретних замочків: її стріли все-таки в нього проникали й ранили, а ще умащували його чоловіче єство. Так, отого самця, який має за честь іти на поклик самиці і не відмовляти їй, бо так велить природа. Бо вирісши під диктатом деспотично-скаженого вітчима, котрий був певною мірою схожий на Аркадія Пастуха (тільки цей без великоросійської брутальності із сентиментальністю), він, Іван Василевський, тікаючи з рідного дому, виніс тверде переконання: чоловік, який знущається із жінки, то варвар і дикун, бо навіть пес чи вовк ніколи не нападе й не вкусить самиці. Відтак оте четверте жило в ньому, хай і в тісно запечатаній скриньці. Про п’яте почав думати тільки тепер: не мав права розпитувати дівчину про її колишні любовні пригоди, бо виходило, ніби ревнував (хоч, коли покласти руку на серце, це йшло не від ревнощів, а від того мисливського вогника хотів вияснити ситуацію, а для чого?) Відтак вона виправдовувалася, а це чи не початок любовних стосунків? Тому знову його перемогла, бо коли такі стосунки визнавалися, то чи не в цьому ховалася магія?

Ще одну річ зауважив Іван: коли Пес у цій драмі бачився прообразом Аркадія Петровича, з’являючи його майбутнє, то Кішка, напевне, була прообразом Людмили, але не так алегоричним продовженням її образу, а тотемним відображенням. Але магія, подумав Василевський, була не в тому, що дівчина завойовувала його через систему мікроперемог, а в тому, що, коли відбувався акт малювання, він, Іван, поставав перед нею ніби просвічений потужним променем, тож майже фізично відчував, що вона вибирає з нього частку його єства й присвоює. Коли ж це чинилося, тобто під час акту малювання, він того через природжену тугодумність не спостеріг, але зараз, просвічуючи з допомогою первісної машини затемнені чи натякові місця, був у тому більш як переконаний. Було в ньому й інше, що Людмила, напевне, помітила, але злегковажила, сподіваючись подолати, а може, це й живило її інтереса до нього — сторожкого, нашорошеного і пильного звіра, який твердо заперечував Людмилу як половину його андрогіна, тобто напевне відчував: Людмила не та дівчина, з якою Іван міг би ввійти у серйозні стосунки, котрі, як

правило, завершуються нормальним шлюбом, а інакшого стосунку з особами протилежної статі Іван Василевський зі своєю залізною та притумленою природою не допускав. Ось чому зближення з дівчиною, яке чимдалі поглиблювалося, нагадувало не природний рух до злиття різнозаряджених тіл, а втягування активнішим пасивнішого, причому активнішим чинником супроти природи ставало тіло з пасивним закладенням. Отут і був дисбаланс, який і будив у ньому звіра, тобто спричиняв лють і бажання повстати й помститися, — природна позиція раба супроти володаря за умови, що раб аж ніяк не пасивне тіло, а тільки приневолений до пасивності.

Чи не тому на статичному, завмерлому Івановому обличчі й застигла крива півусмішка, а очі стали такими, про які Людмила й сказала, малюючи їх:

— Ось вони, ваші очі!

18

А дощ продовжував іти. Власне, це вже був не дощ, а мжичка, морось, що заповнила весь простір, над яким панувала сірою водою, і та вода, бувши надто розріджена, не так опадала, як плавала в повітрі, і тільки коли відбувалося скрешення дрібних часток, витворювалися краплі, і їх уже тягло до себе земне тяжіння. Це створювало невимовну ваготу, яка чавила Іванові Василевському на мозка, і він відчував, що йому треба кудись піти, адже тут, у домі чи Сфері, панувала, може, й народжена справжньою, інша морось із тривожним надчікуванням. Не міг нічого вчити, не хотів і до бібліотечки, бо й там нічого не вивчить, блукати ж під мжичкою — безумство, друзів він не мав, упитися також щось не пускало, може, небажання уподібнюватися до Аркадія Петровича, отож здавалося, що вже не ходить із кутка в куток надто тісної клітки, а літає в ній, як ґедзь, котрого занесло в хату. І він, Іван, учинив так, як завжди, коли доїдала стума, особливо це траплялось у вихідні, — називав це "мандрами до кіна". Тобто приходив до кінотеатру, дивився фільм, виходив і йшов до іншого, де дивився

другого, тоді третього, проміжки між фільмами заповнюючи переїданнями в пиріжкових чи відвідуванням виставок, якщо у вихідні працювали, чи катанням у транспорті, але це тоді, коли бувало мало людей, щоб, прихилившись до шибки, розглядати перехожих та будинки. "Мандруючи", ніколи не заводив принагідних знайомств, навіть коли траплялася оказія; голову мав порожню, груди так само, тобто ставав не людиною, а оболонкою, що, зрештою, його й урівноважувало. Загалом же, крім заданого для навчання, нічого не читав і мало чим цікавився, бо так веліла його раціоналістична природа: кіно чи виставки були для нього не духовним хлібом, а засобом збути незадіяний час, отож не вмів відрізнити фільму доброго від поганого — всі лишалися для нього однаково добрі чи погані. Вважав, що прийшов у місто тільки щоб учитися, бо це дасть згодом роботу, яку, знав, виконуватиме напівформально, напівстаранно, і це знову-таки для того, щоб забезпечити собі спокій. Єдине, чого праг: бути в житті не ліпшим і не гіршим, а коли того спокою знаходив, пізнавав те, що називав щастям. Тоді йому ставало радісно, хоч трохи й сумно, зрештою, справжня радість має бути з печальною поволокою. По тому приходила втома, яка вела його до ліжка, де й поринав у солодку пітьму. "Солодка тьма, — думав він, — ось нірвана!" Зрештою, в кінці життєвого шляху також лежала солодка пітьма, і він думав про те без жодного страху. З другого боку, здатність перебувати в таких станах робила його змислово розвиненим, ба витонченим.

Так учинив і сьогодні, відтак повернувся додому в майже порожньому трамваї, начиненім вогкістю, бо дощ таки не переставав, вряди-годи переходячи з мряки у краплепад. Вода панувала скрізь: у повітрі, речах, у камінні, асфальті, у стінах будинків, у металі, в черевиках, одежі, в кепці, в тілі — тотальне панування, навіть його втома замлоєна мокротою. І він думав про одне: дістатися до лігва і щоб там, у домі, нічого сьогодні не сталося. Бо в глибині душі не зникала й тривога; знав: час вибуху надходить. Вона була безпричинна, нераціональна, схована, схована навіть не в передпочуттях, а в очах Страшка, який сьогодні кілька разів вигулькував із води його єства, як нурець, і розтулив рота, розширюючи очі, ніби готуючись щось гукнути,

але так нічого й не гукав. Але Іван знав: час вибуху таки надходить, десь поруч блукають у чорних масках тіні підривників, які закладають вибухівку, тягнуть шнура й розбігаються навсібіч, як миші — сірі миші з ошкіреними писками, що означали чи загрозу, чи насмішку. Бо хоча й був Іван істотою раціональною, але й до нього часом приходили містичні хвилини, яких не хотів розуміти, але завжди відчував. Отож саме ці змисли й товкли йому в голову, що час вибуху й надходить. А ще сьогодні стався дивний заверт голови — коли вийшов із кінотеатру і простував до іншого на четвертого фільма. І йому здалося: в розкладі сфер над головою щось змінилося чи змістилося, бо в цьому світі не буває стандарту, хоч би як люди щодо того старалися. Здавалося, стандарт — це і є той спокій, якого й сам шукав; ось він є, ось він — усталений нерушно й безсумнівно, але саме тоді на нього починала свій похід заглада. В це вірив, і саме це було в ньому рушієм песимізму, який не давав змоги прийняти в душу хоч якусь вартість життя та світу. Бо заглада — це те саме, що діти в батьків. Творять їх у любові та піднесенні, із задоволенням і без, а потім через них плачуть; зрештою, саме діти — зумовлювачі смерті людини. "Оцей дощ, — подумав він, дивлячись у трамвайне вікно, — і є таким плачем".

(Пізніше думав, що вибух таки стався через нього. Людмила не робила секрету, що готується його малювати чи що малює, — двері до кімнати, коли чинився цей акт, залишалися прочинені. Аркадій Петрович надавав цьому актові магічного значення і, може, сам у те вірив, а не лише лякав Івана. Коли все те чинилося, Пастух напевне був удома і стежив за Людмилою. А коли стежив, не міг не помітити її розсміяності чи того, що перевдяглась в ошатну сукню і тягне мольберта та малярське приладдя, — ось що могло спричинитися до вибуху. І сфери тут можуть бути ні на що, навіть у присутності чужої людини, отже, Івана. А може, через акт малювання він переставав бути чужою людиною, а переходив у "свої"? Чи ж Людмила того не знала, адже в них у домі знають усе? То чи не були її дії викликом у відповідь на брутальну сексуальну активність вітчима щодо її матері? І чи справді боялася того вибуху? Ці питання так і залишаться риторичними, бо Іван Василевський відповіді на них не дістане. Але коли б і не піддався на Людмилині круті-

верті, то вибуху, можливо, не сталося. Зважмо, під час дощу Аркадій Петрович утрачав самовладання, але з тим по-своєму боровся, хай і в своєрідний спосіб, використовуючи для цього свою незаконну половину. Інтим, був переконаний Іван Василевський, мусить мати охорону (навіть з боку закону), і ніхто не має права регулювати способи, що їх уживають з’єднані в подружжі для любощів, дарма що подружжя тут було законом не скріплене. То що ж відбувалося: чи Людмила й справді використала можливість завершити свою магію павука щодо мухи, чи вона зумисне провокувала вибуха? Ця позиція важлива, бо коли головна увага її зосереджувалася на мусі, тобто Івані, то вона залишалася байдужа до Аркадія Петровича; коли ж провокувала, то байдужою її до нього аж ніяк не назвеш. Але це були пізніші думки; тоді, коли все відбувалося, Іван Василевський про них і не гадав, хоч, може, вони вже починали народжуватися, але знову-таки у змислах.)

19

Вибух стався тоді, коли Іван уже розібрався з одежі й забрався під ковдру, відчуваючи, що все його тіло нестерпно просяклося вологою. Здалося, що дім та ліжко також були нею просякнуті, отож треба було нагріти простирадло й ковдру власним тілом. А в ньому тепла не було й трошки. І тут сталося те, що влітку буває з комарами. Вони нерушно сидять десь поруч і хижо надчікують, поки жертва почне засинати. І саме в час того півсну й нападають із роздирливим дзижчанням. Так сталося й тут. Поставив, як звичайно, перед очі картинку, яка теж була античною ремінісценцією: побачив коло Колізею, де всі лави заповнені тінями в римських тогах, і всі вони з невимовною увагою дивилися на кін чи поле, на якому снували точнісінько такі ж тіні, розділені на жінок та чоловіків. І ті тіні виконували повільний і дивний танець, вона наближалася до нього, а він до неї — і пильно придивлялися, чи це часом не половина кожного. Але їх відкидало одне від одного, тобто відштовхувало, і то через те, що вибір завжди був фальшивий. І тіні наново починали того самого танка, а коли хтось половину свою знаходив, то кін покидав разом із вибраницею, а на їхнє місце сходила долі пара з тих, що сиділи на кам’яних лавах. Цю картинку можна було

дивитися без кінця, тож він натис уявну кнопку, щоб зупинити танцюристів, а тоді спокійнісінько поринути в сіряві, сіро-темні хвилі. Але тут спрацював принцип комара, бо саме тоді (чи він сам переплутав кнопки, чи хтось учинив те збоку) комар ужалив напівсонну людину, тобто до вибухівки покотився по шнуру вогонь.

Із грюком відчинилися сінешні двері, які були поруч із його кімнатою, і до коридорця ввалилося щось задихане, яке сопло й плямкало.

— Суки! — загорлав цілком п’яним, а отже, розладнаним голосом Аркадій Петрович. — Виходіть стрічать хазяїна! Я прийшов вас… — і Аркадій ужив непристойного слова.

Іванові здалося, що там, за іншими дверима, що вели до хазяйської половини, ніби позривалися з сідел птахи, точніше кури, заплескали крильми й закричали-закудкудакали пронизливими тонкими голосами. За хвилю ті двері розчинилися (були-бо рипливі, й Іван міг те почути) і весь коридорець чи передпокій заповнився тими покриками. І виглядало це цілком так, як буває, коли птахи зграєю нападають на безборонну людину: кричать і б’ють дзьобами та крильми, а людина відбивається чи захищається, затуляючи руками голову.

— Суки! Суки! — верещав Аркадій Петрович. — Не трогайте мене, бо буду вас бить!

Але його вже схопили, може, й за волосся чи хтозна-як, відтак птахами стали ті тонкі й верескливі поклики; щось гупнуло, ніби хтось упав, тоді й почувся нелюдський низькотонний рев, який, коли прислухатися, був змішаний із болісними вигуками; ще по тому Іван почув, як тягли щось важке, ніби міха, і, здається, саме це важке верещало й кричало на низьких нотах.

Іван зірвався на ноги й кинувся, як був, у трусах та майці, до дверей. Відкинув защіпку, на хвилю спинився, набрав повні легені повітря й

рішуче рвонув двері. Але в коридорці вже нікого не було, а шум, лайки, низький рев долинали з-за щільно зачинених хазяйських дверей. Зрештою рев обірвався, хоч перед тим Іван розібрав щось подібне до: "Люди, рятуйте!" — а що він був єдина людина, яка могла те вчинити, то, не тямлячи, що чинить, кинувся до хазяйських дверей, тим більше, що почув якісь методичні, глухі удари. Рвучко розхилив і остовпів од того, що побачив.

Обличчям до землі лежала чоловіча постать, зв’язана по всьому тілові шнуром для білизни, із завернутою набік головою і з забитою до рота якоюсь, схожою на трусики, жіночою одежиною — жіночою тому, що була рожева, а ще з мереживом. Очі Аркадія Петровича вибалушилися аж так, що майже випадали з орбіт. На ногах у нього сиділа верхи Таїсія Іванівна і щосили лупцювала свого незаконного качалкою по сідниці, примовляючи під час того вибивання:

— Піди й повісся! Піди й повісся, проклята личино, бо спáсу на тебе нема, нігодяя! Піди й повісся!

Людмила стояла уклякло спиною до Івана й навідмах лупила вітчима кулаками — Пастухове тіло звивалося й корчилося. Відтак Іван Василевський, забувши свою літературну мову, загорлав суржиком, саме таким, який культивувався в цьому домі та, й зрештою, у батьківському:

— Перестаньте! Що ви дєлаїте!

І тут до нього повернулося червоне, кругле, надуте, вирячене й ошкірене під шапкою розкудланого волосся обличчя Таїсії Іванівни:

— Какоє право маїте сюда входіть, а ще й голим! У нас була договороність! Убірайтесь вон! — проказала чітком-чітко Таїсія Іванівна, відтак загорлала несамовито: — Вон! Собака! Вон із глаз! Бо сам такоє получиш!

Іван Василевський злякано і вражено сахнувся, відтак забув, що він людина, яка прибула на порятунок того, котрий про це волав, миттю вимкнувся з кімнати і, трусячись усім тілом, яке так і не встигло зігрітися в холодній постелі, поплуганився до себе, де став, завернувши в дивний спосіб голову, і почав сторожко прислухатися. Зрадливий трем ще не покинув його тіла, а прокочувався по ньому хвилями — так завжди бувало, коли в нього вдома казився сп’яну його вітчим, але відтоді, як покинув дім, такого з ним не траплялося. Було вже тихо, екзекуція увіч припинилася, хіба долинало якесь шамотання і вряди-годи зривалися голоси.

Вирішив лягти, бо не мав сили стояти. Натяг до підборіддя ковдру, зуби цокотіли, і тілом все ще проходили хвилі дриготи. Відтак рипнули двері, найпевніше ті, хазяйські, і в коридорці прошалапали кроки. Різко відхилилися двері вже його — в прочілі постала світла постать.

— Можна ввійти? — спитала рішуче Людмила.

Він мовчав — зуби цокотіли. Постать у нічній сорочці перейшла через кімнатку й присіла на ліжко, її рука торкнулася його лоба.

— Господи, ти весь тремтиш! Не треба брати того до серця! Ну, не треба! — сказала вона, ніжно гладячи обличчя і волосся. — Нічого ж не случилось! Так у нас буває, бо інакше він не отямиться!

Її рука опустилася — гладила груди й плечі, це вже через ковдру.

— Прошу тебе, Ванечко, не треба! Ну, будь розумничок, Іванку, — сокотіла. Ти ж такий сильний, такий неподібний до того бовдура! Візьми себе в руки! Ну ж нічого не случилось!

І сталося диво. Від ласки та пестливих слів Іванове тіло перестало труситися, а зуби дзвонити. Але лишався напружений, як струна.

— Завтра… від вас… піду! — вичавив він.

— Нікуди ти не підеш! — лагідно сказала Людмила, все ще легко погладжуючи його. — Таке в нас не часто буває. Полежить зв’язаний до ранку, отверезіє і заспокоїться — хворий він чоловік!

— Буде зв’язаний цілу ніч? — з жахом спитав Іван.

— А хочеш, щоб цілу ніч колотив? — спитала тим-таки розм’яклим голосом Людмила. — Його треба зупинити відразу й не давати попусту, бо сам не зупиниться. Біда це в нас, що ж маємо робить?

Знову легка дригота пройшла Іванові по тілі. Людмила це відчула.

— Хочеш, ляжу біля тебе — заспокоїшся? — шепнула.

— Ні! — сказав уже зі сталевою ноткою в голосі. — Не чіпайте мене!

— Хочеш, щоб пішла? — спитала ніжно.

— Так! — витиснув із себе. — Хочу! Щоб ви пішли, хочу сам піти… від вашої колотнечі… вона мені ні на щó!

— Нікуди ти не підеш! — твердіше, але все ще із солодкими нотками сказала Людмила. Прилягла біля нього й м’яко притислася через ковдру. — Я не домалювала твого портрета, — її рука гладила його, сягаючи все далі й далі, аж до живота. — Повісиш у себе, і він тебе від мене не пустить, хі-хі!

— Лучче не чіпайте мене! — зимно повторив він.

Але її рука вже натрапила на сталево наструмлене вудо — натрапила й різко відсмикнулася. А з ним раптом сталося щось

несподіване, зрештою, і сподіване, бо в ньому пробудився звір. І не просто пробудився, як це вже бувало, а скочив на ноги роз’ятрений і безумний. Відтак роз’ятреним та безумним став він, Іван Василевський, бо за якусь мить Людмила опинилася під ним і була насаджена на сталеве вудо так нагло, що не встигла й подиха перевести. Відтак заклякла, бувши перелякана і вражена, а що це довго не тривало, всього кілька хвилин, навіть не встигла отямитися. Він звівся раптово над нею: страшний, розпалений, ярий і розшалілий, і оббризкав молоком її оголеного живота. Відтак захитався, ніби підрубане дерево, і майже бездиханно звалився побіч, трохи її боляче й притисши.

— Нащо ти це зробив? — із жахом спитала Людмила, вивільняючись з-під нього.

Але він лежав непорушно, як колода, світячи отим звіриним поглядом, який колись її надихнув. Відтак по паузі сказав рипливим голосом:

— Попереджав тебе: не чіпай! Не послухалася — й дістала!

— Але ж я хотіла… тебе… заспокоїти.

— Те, що хотіла, дістала! — зарипів крижаним голосом. — А тепер забирайся!

— Але ж ти не покинеш мене, Іванку, — засокотіла, обіймаючи його. — Після того, що сталося…

— Коли б була дівчина, не покинув, — чавунним голосом прорипів він. — А тепер точно знаю: ти не дівчина! І злягалася не з одним і не раз. Завтра від вас піду, а не відстанеш, то січас!

Вони обоє вже не стежили за мовою, через що в неї і вскакували варваризми.

— Ти людина чи каменюка? — зойкнула Людмила.

Промовчав якусь хвилю, відтак заговорив важким і неприємним голосом, кидаючи кожне слово, як бомбу:

— Да, я чавунний! І мене можна зламать і розбить, але мене не можна зігнуть, пойняла? І не я ліз до тебе, а ти до мене. Не кликав, а приходила. Плела сітку, стерво! Хотіла дурачка зловить. Отож і дістала, що заслужила, тоїсть зловилася сама. Забирайся, курва, бо викину як останню сучку!

І ці страшні слова викинули її з ліжка — заридала і, схопившись за обличчя, побігла з кімнати, а за нею холодно й примружено стежили пильні й чіпкі очі звіра, не виявляючи до жертви жодного співчуття.

20

Те, що сталося далі, я бачу як кульмінаційну яву в драмі — у ній будуть задіяні всі герої. Розсувається завіса. На кону — дім у формі прозорої кулі, густо залитий світлом, тобто в кожній клітині Сфери горить яскрава електрична лампочка. Іван Василевський і досі лежить у ліжку з підтягненою до підборіддя ковдрою, ніби покійник. Але він не покійник, бо очі має розплющені, хоча й мертві, Таїсія Іванівна у своїй клітці спокійно стелить ліжко; Кіт при ній, крутиться, муркочучи, біля її ніг. Аркадія Петровича ніде не видно, принаймні ні в його кімнаті, ні у вітальні його нема, але у Сфері він має конче бути. Людмила біжить. Заскакує до вітальні й тільки тут відводить від обличчя руки: воно в неї страшне: очі вирячені, рот скривлено-розтулений, сльози з брудом чи залишками косметики розмазано по щоках, і вони продовжують текти, тіло струшується. Людмила спиняється й божевільно поводить поглядом. Тоді якась різка думка стріляє їй у голову — вона біжить, гримлячи приступками, під сходи, що ведуть на горище. На шум вискакує Таїсія Іванівна.

— Доцю, ти куди? — верещить вона. — Не ходи туди, бо він пообіцяв повіситися!

Але Людмила не слухає. Вскакує на горище, і тільки тепер стає видно п’яного Аркадія Петровича — досі лежав на підлозі, а тепер вражено сідає. Людмила підскакує до петлі, що спокійно собі висить, і вилазить на стільця.

— Не дури, Людка! — кричить Аркадій Петрович. — Я на тобі женюсь!

Але Людмила і його не слухає. Надягає петлю на шию і відштовхує стільця, який з грюком падає. І тут стається чудне з Аркадієм Петровичем. Він підскакує і, ніби величезний кажан, кидається до Людмили, хапаючи її саме тієї миті, коли вона мала б повиснути. Відтак дивно розхитується, бо тримає дівчину однією рукою за ноги, а другою невідь-чого вимахуючи.

— Зніми із шиї петлю! — репетує він. — Зніми петлю, бо не вдержу!

І Людмила слухається: повільно знімає із шиї петлю й тільки тоді зомліло падає на плече Аркадія Петровича. Як лантух.

— Шо там случилось? — репетує внизу чи Таїсія Іванівна, чи Кішка Ліза — це важко розібрати, бо обидві надмірно схвильовані. Пес у дворі, тобто за межами Сфери, але й він бере участь у дійстві, бо починає вити, висовуючи морду з буди. Дощ продовжує лити. На ці крики та виття Іван Василевський знову зіскакує з ліжка й біжить, кидаючи спершу одними, а тоді й другими дверима.

— Шо тут случилось?

І тут ударяє ґонґ. Здається, передчасно, бо хіба це кінець сцени? Але цього разу ґонґ визначає інше: найпатетичніший момент у драмі. На

сходи з горища виходить, п’яно хитаючись, Аркадій Пастух, в нього перекинута через плече Людмила.

— Шо случилось? — верещить чи то Таїсія Іванівна, чи Кішка Ліза, чи обидві разом. Пес за межами Сфери виє.

Аркадій Петрович стоїть на верхотурі сходів, хитається, але його обличчя ошкірене, правда, хто знає, що значить той ошкір.

— Хотіла покончить жизнь самоубійством, — сардонічно каже він і гикає. — А я її спас! Принеси, Тайка, нашатиру, будемо приводити її в чувство, бо я з нею спуститься не могу.

І він обережно, наче велику коштовність, опускає Людмилу на підлогу передухіддя до горища й уклякає.

Іван Василевський стоїть, наче громом уражений: очі вибалушені, нерухомі, рота розтулено. Таїсія Іванівна мчить просто на нього (нашатир, очевидно, на кухні), відштовхує Івана з дороги й по-котячому люто шипить:

— Це ти, зараза, її до того призвів! Убірайся з нашого дому, шоб ноги твоєї тут не було!

Але Іван тільки зсунувся з місця, бо він справді битий громом. Громом чи ґонґом, який тут прогучав. Вираз обличчя в нього не змінюється, але дороги Таїсії Іванівні хлопець принаймні не застує. Аркадій Петрович на верхотурі схиляється над зімлілою Людмилою, але відразу зводиться. І виникає враження, ніби б’є до неї поклони й молиться.

Таїсія Іванівна вискакує з кухні з пуздерком нашатирю і мчиться, блискавично перебираючи коротенькими товстими ніжками (вона в халаті) до сходів. Кішка Ліза зривається й собі, і вони торохкотять

сходами. Пес усе ще виє. Таїсія Іванівна схиляється над дочкою й суне їй під носа пуздерко з нашатирем. Людмила сідає, їй допомагають, бережно й любовно, мати та вітчим. І перше, що бачить Людмила, — остовпілого внизу, в трусах та майці, Івана Василевського.

— Хай він піде вон! — каже вона спершу не так голосно, але відразу ж по тому верещить. — Забирайся вон, нігодяй! Шоб глаза мої тебе не бачили! Вон! Вон! Вон!

І ці слова вдаряють Івана, ніби чавунні ядра. Схарапуджується й біжить негнучкими ногами. На обличчі в нього — жах!

Пес припиняє вити. Аркадій Петрович стоїть, п’яно розхитуючись, і по-ідіотському шкіриться.

— Я тут подумав, мать, — каже він, заплітаючи слова, — може, мені й правда, щоб не було у нас страстей, жениться не на тобі, а на Людочці? Я ж все-таки її спас?

Таїсія Іванівна зводиться, як грім, і дає Аркадієві Петровичу голосного ляпаса, потім другого — в другу щоку. Виляски від того розлунюються й доходять навіть до Івана Василевського, який збирає свої речі. На мить зупиняється й тривожно зводить голову. Пес також чує відлуння тих ляпасів і коротко гавкає, ніби прагне зімітувати той звук. Але Пес з-поміж акторів найбездарніший, і його імітація розчиняється в дощі й пропадає.

— Да, — задумливо каже Аркадій Петрович, почухуючи спершу одну, а тоді другою рукою другу щоку. — Доведеться жениться таки на тобі, Таєчка. А може, й дальше будем жить на віру. Людочку я якось уговорю! Я ж все-таки її спас!

І він почав там, на верхотурі, розхитуватися, як корабель у шторм.

21

Читачеві чи недорозвинутому критику, яких тепер немало розплодилося, може здатися, що я для цієї трагічної сцени недоречно вжив поетики фарсу. Але це не так, хоч елементи трагікомедії тут увіч присутні, адже дія не кінчається трагічно. Зрештою, не я це примітив, а ще творці барокової драми: трагічне кінчається там, де починається комічне, смішне і навпаки. Не раз і трагічне буває смішне, бо чиниться безглуздим та невідповідним, а смішне — трагічним, бо також невідповідним, а отже, безглуздим. Але нехай читач не поспішає з висновками, бо дійство, і справді дійшовши кульмінації, ще не закінчилося, хоч, кажучи відверто, головні колізії вичерпало.

Іван Василевський покинув Сферу вночі, в дощ. І відразу, щойно ступив на порога, був люто обгавканий Псом, притому як ніколи давніше, тобто не задля демонстрації і прихованих намірів. Пес навіть не полінувався вийти у сльоту і, що здивувало Івана, був обланцюжений, а таке господарі чинили з ним украй рідко. Отож рвався на ланцюгу й метався, хрипів, харкотів і так лунко гавкав, що від того в душі Івана Василевського спалахнув містичний жах. І це тому, що хлопець подумав, що Пес знає, що сталось у домі, отож і виливає перед винуватцем трагікомедії своє до нього ставлення без жодних дипломатій. Не розмірковуватимемо про інші варіянти причин такої поведінки цього героя, не міркував про те й Іван, хоча й пригнітився. Але був розважний і крадькома обійшов оскаженілого Пса. Одначе гавкіт чувся доти, доки Василевський ішов вулицею, на яку навряд чи гадав колись повернутися. І тільки коли звернув на іншу, якою ходив трамвай, гавкіт урвався, ніби на чийсь наказ.

Цієї пори трамваї, звісно не ходили; на щастя, дощ перейшов у мжичку, докучав, але принаймні не так, як злива, отож Іван, бережучи силу, увігнавши голову в плечі, почвалав із дерев’яною валізкою в руці і з запаленою цигаркою в роті, узявши скерунка до вокзалу, де принаймні зможе досидіти до ранку, а вже тоді діставатиметься до гуртожитку, який був у протилежному кінці міста. Але про те, що сталося, не думав.

Отак вимкнув чи вимів те із себе, ніби все наверзлося, хоча схильності до видінь та маячні не мав. І це не тому, що був аж такий твердошкірий, просто втомився й вичерпався, тож завести в таку хлющу мислительну машину, хай примітивну й допотопного зразка, сили не знайшов. Натомість його охопила печаль, яка в нього виникала не лише тоді, коли меланхолійно плавився, а й тоді, коли мав тверду рацію, а життя тицяло йому з усією очевидністю, що це не так. Отож тьопав і тьопав, цілком спустошений, більше схожий на зопудалізовану істоту, а не на живу, принаймні за такого мав його єдиний п’яниця, який ще недоблукав свого в цій ночі, а може, його водило. Пияк дихнув Іванові в лице сморідною перегарною хвилею і сказав:

— Слиш! Дай закурить!

— Пшов вон! — люто визвірився на нього Іван Василевський, аж пияк перелякано сахнувся.

— Чучало горохове! — сказав і плюнув під ноги, але більше не в’яз.

Іван і тією зустріччю не перейнявся, а тюпав і тюпав, небо над ним плакало, світ довкола розкисав, хоч і так був розмочений до решти, він сам розквашувався, але не плакав, тільки тупо світив зомореними очима й бачив перед собою порожню вулицю. А йшов чомусь не хідником, а серединою. Під ліхтарем, який самотньо горів, зирнув на годинника — друга година ночі. Здивувався, що минуло так багато часу, але не переймаючись тим, бо це добре, що минуло багато часу. Повз нього промчала машина-легковичка, обдавши його віялом бризок. Але не зіступив набік, а продовжував рухатися так само, механічно соваючи ногами.

У такий спосіб щасливо дістався до вокзалу, зайшов, вимітив оком порожню лаву, посунув туди, сів, поставивши валізу між ноги, скулився, зігнувся, так і не висуваючи загнаної в тулуба шиї, і миттю заснув, звісно, без будь-яких марев, навіть без картинки перед сном на

античного сюжета. І поки в такій дивній позі спав, з нього помаленьку стікала вода, бо дощ під час його годинного пішого ходу не лише мжичив, а кілька разів добряче припускав. І та вода текла замість сонних видив, аж містично наладнаній бабі, що сиділа навпроти і не спала, бо стерегла речі (їй здавалося, що всі люди на світі — злодії), вимарилося, що цей хлопець розтікається, і їй стало страшно: а що буде, коли розтечеться зовсім. Саме тому поманила пальцем міліціонера, який вряди-годи цілком некультурно роздирав вершу, і тим-таки пальцем указала на мертвосонного, але з розплющеними очима Івана Василевського, відтак і на велику калюжу, що досягала вже до гумових чобітків баби.

— Це він шо, влюрився? — спитав міліціонер.

— А ви понюхайте, понюхайте! — тонко й підхлібно озвалася баба. — В мене нюх тонкий, але паскудства, да, паскудства… нє, не чую. Коли б було паскудство, я враз почуствувала б.

Міліціонер голосно втяг густоволосим носом, але нюх у нього ніколи не був тонкий, бо основний напій, якого пив, була самогонка, а ця зараза нюх притлумлює.

— Да, кажиця, пахне нормально! — поважно, з баранячою величністю сказав міліціонер, але задля порядку торсонув Івана Василевського.

— Га? Шо! — підірвався той, а побачивши міліціонера, пролопотів заздалегідь покладені на поличку мозку слова:

— Їду в Кам’янець-Подільський. Поїзд через дві години.

— Ти подиви, шо надєлав? — суворо сказав міліціонер.

— Дощ, — сповістив Іван, по-собачому зирнувши на міліціонера, хоч мало б бути навпаки. — Трамвай не ходить, довелося йти пішки.

Баба навпроти світила розжареними бляшками, чомусь їй здалося, що перед нею чорт, хоч знову-таки мало б бути навпаки — це в неї по-чортячому світилися очиці. Але ніч є ніч, і вона не лише у снах, а й наяву перекривлює і зміщує речі.

— А хто прибирати буде? — спитав його бараняча величність.

— Уборщиця! — сказав, уживши варваризму, Іван, бо з розповідей знав, що міліціонери терпіти не можуть інтелігентів і ті ніколи не бувають у них начальниками. — Я тут временно!

Міліціонер похитався на ногах, свердлячи Івана очима, здається, в такий спосіб перевіряючи, чи немає тут нічого непевного, але тупий Іванів позир його заспокоїв.

— Ладно, оддихай! — сказав він і відійшов.

Іван знову скулився, готуючись удруге поринути в сон, але тут обізвалася тим-таки тонюсіньким голоском баба.

— Це коли у вас чимонданчику одежа чи якісь бумаги, то можуть підмокнути.

Іван зирнув під ноги, валіза й справді стояла у воді. Він звівся і, пильно стережений бляшками бабиних очей, рушив разом із підмоклою валізою до виходу. Але не до того, котрий вів на перона, а на привокзальну площу. Баба розтулила здивовано рота, миттю це вкмітивши, хотіла знову покликати міліціонера, але той був задалеко, тож вона перехрестилась і сказала тихенько сакраментальне: "Свят, свят, свят!" Тоді знову втягла носом повітря, і цього разу їй здалося, що пролита з дивного хлопця вода пахне, ні, не паскудством, а хіба смолою

навпереміш із сіркою. Бляшки її очей засвітилися, як срібні, тільки яскравіше, однак баба навіть не подумала, що смолою та сіркою може пахнути сама. Відтак ще раз перехрестилася і сказала вже виразніше, вголос:

— Свят, свят, свят!

22

Уживу фрази, яку люблять творці епічних творів: дні потекли за днями. Дощі закінчилися, надійшла осіння сумрявість, яка закінчилася однієї ночі, коли вдарили перші морози. Почалися і снігопади — щось схоже чинилося і з Іваном Василевським. Він від пам’ятних подій ніколи не запускав своєї мислительної машини, щоб обмислити те, що сталося у Сфері, але сумряву в душі відчував, і вона помаленьку роз’їдала чавун його вдачі: зрештою, час та думки з’їдають і метал (та й не лише крихкий). Потім та сумрявість заморозилась, а зрештою вкрилася білим настом. Коли ж Федьо Сало в якийсь спосіб довідався, що Іван перестав заступати його на посаді квартиранта-громовідвода чи квартиранта — кандидата в женихи й підійшов до нього, широко скалячись та привітно вилискуючи всім можливим смальцем на лиці, а ще й запитав єхидненько, але без співчуття:

— Що, не витримав? — Іван Василевський на нього не озвірився, а тільки зирнув "своїми очима", саме тими, що намалювала їх, захопившись, Людмила, і сказав іншим очам, також намальованим захопленою Людмилою:

— Там важко витримати, і ти це знаєш не менше за мене.

Звісно, він не мав наміру нічого Феді розказувати.

— Я чого підійшов, — легковажно, але із злодіяцькими проблисками заграв очима Федьо Сало. — Хочу знову змінить квартиру, отож коли ще шукаєш одиночества, можу тобі уступить.

— Нє, — спокійно відказав Іван. — Я тепер мудрий! Є такий афоризм: "Не шукай самотності на безлюдді чи малолюдді, вона сама тебе знайде і на велелюдді".

— Сам придумав? — шморгнув носом Федьо Сало.

— Так, — гордо признався Іван Василевський.

— Отже, хочеш залишатись у гуртожитку? Я оце якось думав: може, й собі перебраться до гуртожитку, надоїли мені ті собачі буди… Але нє, так мені інтересніше…

І він підніс на привітання руку, блудно всміхнувся (nota bene: слово "блудний" уживається тут не в розумінні "розпутний", а "блукальний", "заблуканий" — від слова "заблукати") і забрався з очей — духом пізнав, що вдруге Івана не обдурити.

З вищеподаного опису читач, який зазнав студентського митарювання, може мене звинуватити в неточності: Іван Василевський пішов із дому, жив сам, але… мав на що винаймати квартиру, ходити на три-чотири сеанси в кіно тощо — таких речей не міг би собі дозволити, коли б жив на саму стипендію, а підробітків, як показує цей опис, не мав. Секрет розкривається просто, і я його з’явлю на догоду недовірливому читачеві: Іван Василевський одержував регулярні перекази від матері (що чинилося цілком таємно від вітчима), з якою продовжував і листуватися, надсилаючи листи на адресу її сестри, а своєї тітки, — це свідчило, що з родиною до кінця не розірвав, хоча з матір’ю бачився винятково рідко — та боялася скандалу від чоловіка.

Отож усе в нього поки що залишалося внормовано, за винятком однієї речі: вряди-годи, спершу зовсім рідко, а далі частіше, його сніговий покрив, ба й замерзлість, отой цілковитий грудень, проривала, здебільшого перед сном, коротка, але напрочуд болюча згадка про Людмилу. Так, інколи, замість картинки на античну тему, він міг побачити (до ілюзії яскраво) дівчину з милою усмішкою на вустах чи той момент, коли малювала у дворі білизну, вулицю, голі дерева і його самітну постать, що напівобернулася. Або й той, коли малювала його портрета, чи перед тим — розсміяною, з мисочкою для собачої їжі в руці й у супроводі Кота, тобто кішки Лізи, яка робила довкола її ніг зигзаги. Насилля, яке над нею вчинив, не згадував, забарикадувавши наглухо свідомість, але ці милі сцени проривалися крізь його замороженість і на хвильку її розтоплювали. І він вирішив, що саме під час тих сценок над ним усе ще творилася магія: вона таки справді вийняла з нього якусь частку і тією часткою продовжувала володіти, а може, по-своєму маніпулювала, хоча, ймовірно, про нього тепер (після того, що сталося) могла й не думати. Однак вийнята частка — це завжди рана, і рана ота ніяк не загоювалася. Можливо, саме тому й не бажав обмірковувати відбутих подій, бо рана таки кровоточила, а можливо, почав не довіряти своїй допотопній, грубій і важкій машині, але на рівні змислів, розумованого чуття (повторимо: в нього воно точне й розвинене) тямив, що має свою правду, і сповідував її, залишаючись здебільшого чесним із собою, однак не враховував, що в інших людей можуть бути інші, їхні правди, такі ж істинні та чесні й автентичні, як правда його, але цілком інакші, чи неспівмірні, чи супротилежні та непоясненні. І саме тут відчував свою ослабину. Річ у тім, що не був здатний пізнати й полюбити чужу правду, принаймні на тому рівні, на якому любив власну. Отут і цим ятрилася його рана, бо полюбити чиюсь правду — це значить вийти поза раціональний чавун та залізні шруби власної мислительної машини, а може, її поламати, однак на таке здатний не був. Хоч глибоко на дні бачив думоньку: любові не буває при роз’єднаності правд, а коли й буває, вона приречена. А для поєднання має прийти й посісти свого стільця Покірливість. Не покірність, а таки покірливість — це і є передумова чи бажання пізнати й прийняти того, кого покохав. Саме тому люди поділяються на завойовників, котрі утверджують свою

правду насиллям, не рахуючись із правдою ближнього, а є покірливі (ні, ні, не покірні), які намагаються різні правди гармонійно погодити й тим самим об’єднати, — ось що народжує справжню, взаємну і неблазенну любов.

Схожу драму пережив тоді, коли мати вийшла заміж за росіянина, тобто представника етносу-хижака. Не хочу кидати тіні на цього етноса, є й там добрі, розумні й гуманні люди, але його вітчим до таких не належав, а був утіленням насильницьких засад у цьому племені, вельми розвинених, і оженився з Івановою матір’ю не задля взаємної любові та миру і злагодженого життя, а задля утвердження своєї правди та влади, бувши цілком переконаний: що більше сили та влади на приборкання своєї половини вживати, то міцніша буде родина. Відтак нещадно ламав волю матері та його, Івана. Ось чому хлопець із дому пішов і, поки живий вітчим, ніколи туди не повернеться. Але до матері зла не мав жодного, бо вона в цій ситуації — жертва, а не рівнозначний чинник. Однак, тікаючи від скверни, він ту скверну поніс із собою, перетворив у чавун, тобто і сам став нечутливий, відтак дійшов до насилля, ставши не жертвою, а носієм цього звіра. Ось що найбільше його жахало — звір у собі! Звір, який прокидається і який починає володіти тобою, а не ти ним. Звір живе в кожному, але не в кожному він повновладний. З другого боку, прочував, що повернутися й виправити ситуацію не можна, бо вона навіки доконана. У ньому може спалахувати сумління, воно може шептати йому мудрі резони, але, як ніколи не повернути втраченого часу, так не повернути й не переграти ситуації чи події, яка відбулася. Бо той, хто переступив межу, може остерігатися, щоб не переступати її в ситуації іншій, а переступлена навіки такою залишиться. Навіки!

23

І настав день, який визначив у цій історії Фінал, день холодний і вітряний — було то в лютому. Перед тим квасилася відлига, сніг розм’як і почав перетворюватись у кашу, сіру й брудну, але вночі вдарив мороз і твань стала крижаними вибоїнами та грудами.

Іван прокинувся від сигналу, ніби пролунав знайомий йому ґонґ. Прокинувся глибоко стривожений, і перше, що вдарило йому в мозка: Людмила! То не був образ, як траплялося раніше, чи спомин, а лише м’яке ім’я, що означало милу людину, яке нараз перетворилося також у замерзлу груду. Почав переконувати себе, що казиться, що йому пора вирвати із серця цю колюку, що треба зосередитися, врівноважитися і так далі, але тривога сиділа в ньому, наче вата, збита віником із куряви, а курявою був свинець. Мав їхати на лекції, тож машинально збирав конспекти і клав у папку; зрештою, вливсь у потік студентів, що прямував до зупинки трамвая, — всі вони йшли, якось дивно похитуючись і пострибуючи; стежка, яка вела через простір між гуртожитком та трамвайною колією, була покрита кригою, баюристою та нерівною; холодний їдкий вітер бив просто в обличчя, проїдаючи шкіру.

Іван ледве всунувсь у трамвая і саме тоді збагнув, що сьогодні на лекції не піде. Ні, він зовсім не збирався заходити в дім, якого назвав Сферою, але подивитися на нього віддалік мусив. Це було безумством, але непереборним — Сферу конче мав побачити. Однак іще боровся з собою, тим більше, що тривала кампанія боротьби за відвідання і прогульників могли позбавити стипендії. Загроза немала, зважаючи на його скромні засоби, бо на саму материну підмогу він не проживе. І він вирішив піти на компроміса: лекції відсидіти, а потому таки задовольнити цю дурну забаганку, клятвено собі пообіцявши, що в дім не зайде. Подивиться й піде — більше нічого.

Пару він просидів ніби в тумані; коли в нього щось запитували, відповідав невлад, а потреба поїхати й подивитися на Сферу ставала пекуча й нестерпна, майже маніякальна. Хвилини тяглися напрочуд сповільнено, година ставала широким часовим простором, отож коли боляче вдарив у мозок дзвінок на перерву, він не витримав, сказав старості, що занедужав, той зирнув і побачив таке знурене та виснажене обличчя, що відразу ж його відпустив. Отож Іван Василевський тремтячими руками зібрав нехитре майно й, похитуючись,

покинув університетські стіни й поколивався до зупинки трамвая, що мав завезти його на звісну околицю.

У трамваї йому полегшало, і він ще раз вилаяв себе за безумство. Але рішення подивитися на Сферу не змінилося. За цей час небо проясніло, але холодний вітер так само дув і морозив лице, а сонце грало на лискучій, слизькій, з численними подзьобинами, вулиці.

І тут він різко спинився. Виразно й чітко, тяжко-боляче заграла траурна музика. Стояв і німо дивився. У знайомому дворі було набито людей, а з розчинених дверей виносили труну чоловіки з білими перев’язками на руках. Біля двору стояв автобусик. Труну поставили у дворі, люди скупчилися довкола неї. Іван зрушився і, поковзуючись, майже побіг туди — уже твердо знав, хто там, у труні.

Перший, на кого наштовхнувся, був Аркадій Петрович. Таїсія Іванівна стояла в узголів’ї дочки, заломивши руки, по її щоках котилися сльози. Решти людей не знав.

— Що тут сталося? — кинувся Іван до Аркадія Петровича.

Той подивився на нього блідими, холодними, але спокійними очима.

— Як ти взнав? — спитав.

— Та вже взнав, — нетерпляче кинув Іван. — Що сталося?

— Бачиш, — спокійно сказав Аркадій Пастух. — Ти її доконать не зумів, знайшовся такий, який доконав.

— Повісилася? — з жахом спитав Іван.

Аркадій Петрович вийняв сигарети, запалив одну й тицьнув пачку Іванові.

— А можна курить?

— Їй уже всьо рамно, — сказав печально Аркадій Петрович. — А чому ніззя?

— Ну, якось не випадає, — пробурмотів Іван.

— То й не кури, — байдуже сказав Аркадій Пастух. — А мені нада… нерви успокоїть… Відіш, у природі нічо не бува лишнього. Коли в домі висить петля, хтось на ній обізатільно повіситься.

Це було сказано патетично, хоч і приречено.

— Але для чого ви тримали в домі петлю?

— Це вона, покойниця, так жилала, — сумирно відказав Аркадій Петрович. — Щоб женишків прилякувать. Шантаж — це так називається. А ще… я тобі правду казав: коли западав у сказ я, вони уговорували й мене повіситься… А я їм потрошки… ну, підогравав чи шо. Шутив так, бо такі, як я, не вішаються, тоїсть стерво не вішається. Бачили де в природі, щоб стерво повісилося само?

— Чого ж вона хотіла? — тихо спитав Іван.

— Хороший вопрос, — пихкнув димом Аркадій Петрович. — Замуж!

— І тільки?

— Да, сказав Аркадій Петрович. — Але в неї не получалося. Всьо якось вкрив ішло. А хотіла одного, — задумливо повторив Аркадій

Пастух. — Замуж! А всі її, так сказать… підрізáли. Як то дерево в природі. Підрізав один — стоїть, ріже другий — ще стоїть, третій рубає — хитається і стоїть, а четвертому много не нужно: рубонув і гаплик! Так і в неї получилося.

Знову пихкнув димом і подивився порожнім поглядом поверх Іванової голови.

— Отже, це всі ми?.. Різали…

— Да! І я, і ти, і другіє! Ти був той, що підрубав перший.

— Вас послухав, — так само тихо мовив Іван.

— Да, воно конешно, — згодився Аркадій Пастух. — Може, я найбільше й винуватий, — голос його був цвілий і ніби неживий. — Када б не скусився старухою, нічо цього б не було… А ти, скажу тобі, дурак. Людей слухай, а свій розум май. Ти більше їй підходив, як я. Бо я підтоптаний, а ти молодой. Я сьодня хороший, а завтра — стерво…

Він озирнувся й додав тихо:

— Лучче б ти звідси уйшов.

— Чому? — спитав Іван.

— Старуха побачить, скандал може буть…

Але йти звідси було якось не з руки. Окрім того, до болю в душі хотів побачити її, адже це вже востаннє. Хай і оскандалиться, але уздріти її мусив.

Аркадій Петрович відійшов, а Іван став за спинами й зазирнув у просвіт між головами. І саме там і проглянуло її обличчя: чуже, незнайоме, але прекрасне. Прегарне неземною, вже нетутешньою красою, яка вже нікого не зможе зачарувати й привабити, бо стала самодостатня. І тільки побачивши це, Іван збагнув, що Аркадій Петрович мав цілковиту рацію: йому треба звідси піти. Не через скандал, що може вибухнути, а тому, що вже не мав чого тут робити, тобто був цілком зайвий на цих церемоніях. І він крадьки, поза спинами людей, подався до виходу із двору. Таїсія Іванівна так його й не побачила, вона й досі стояла задубла, а з очей у неї котилися й котилися сльози, затуманюючи позір, тож єдине, що могла ще побачити, — оте чудове, прегарне, але вже й для неї неприступно віддалене, хоч і найрідніше обличчя.

24

Отоді Іван Василевський і зламався. Може, й правду казав Людмилі свого часу: він чавунний, і його можна таки зламати — так воно й сталося. Тяжко запив і пустився берега. Прийшов до мене й позичив гроші, які потім так і не спромігся віддати, — історія вже оповіджена. Свою ж розказав мені до того місця, коли вибрався потайки з двору, де відбувався похорон, отож усе, що скажу далі, мої власні розмисли і домисли.

Уже немає кону, завіси, декорацій, навіть Сфери. Тобто немає театру — є лише гола і нещадна правда життя. І є нещасна маленька людина, котра біжить крижаним, голим полем, затуливши голову руками, а на неї люто падають, дзьоблять, довбуть, б’ють крильми птахи — розпач, жаль, каяття, жах і всяке таке.

Не хочу резонерствувати, але мудро сказав Аркадій Пастух: Людмилу підрубували, як дерево, невдатні її женишки, аж доки заломили цю, як на мене, світлу душу. Світлу, але не до кінця. Бо й вона вживала для своєї мети (вийти заміж) насилля й шантажу, причому та мета стала вищою від закону природного добору: не відрізаної частки себе (за грецьким мітом) вона шукала, а будь-кого, не розрізняючи, кого

тільки підсував їй підступний Випадок, і бомбувала їх тими самими методами звaблення. Була порядна, але, щоб утримати нестатечних партнерів, мусила тратити цноту, притому знову й знову. Ішла до мети напролом, аж доки втрапила в яму.

Іван Василевський, мушу признати, був певною мірою подібний до неї, бо також підрізáвся, як дерево, і не раз. Перший його підрізав вітчим, але хлопець знайшов силу встояти; другий — Федьо Сало, штовхнувши його, майже незахищеного, у Сферу; потім Аркадій Петрович своїми теревенями й неморальністю, а ще намаганням позбутися його. Саме він, здається, Іванове дерево підрубав, а довершила вона-таки — Людмила, адже своїм самогубством поклала на хлопця невідшкодоване й невитравне почуття вини, заразивши його Сумління хворобою, очевидно, невиліковною.

Отже, вони були, на мою суб’єктивну думку, два чоботи пара, а може, були й андрогіном, власне, тими призначеними частками, які зуміли зустрітись на туманному полі життя, але впізнати одне одного й признати це не здолали. Ось у чому трагедія цієї історії, яка для жодного театру не годиться, бо трагедії в театрі можуть ставитися повторно, не раз, а життя ставить такі історії лише раз — раз і назавжди. Ось що стало останнім ударом сокири для Івана Василевського. Він боявся перетворитись у Сфері на другого Аркадія Петровича й тим самим у нього перетворився, але вже поза Сферою. З Людмилою було простіше: останнього удару їй завдав якийсь інший Федьо Сало, Іваном Василевським (а відтак і мною) не пізнаний, але це вже значення не має: Феді Сала досить, щоб уявити того щурика.

Ну що ж, хай бовкне ґонґ, і поставимо крапку? Але мені цього не хочеться, адже насамкінець одрікся від театру. Хочеться помовчати. Прагнеться стати й подивитись удалину. Бажається героям поспівчувати, коли я правильно їх збагнув. Жадається, щоб у людині не виростав звір та завойовник. Хочеться, щоб людина не зневірювалася аж так, щоб лізти в петлю чи тонути в пащі зеленого змія. Багато чого мені хочеться, але це тільки марні помисли. Бо над моїми "хочеться",

"прагнеться", "бажається", "жадається", над отією малою Сферою, тут з’явленою, стоїть ще й Велика: темна, сіро-чорна екзистенція, якої ніколи не пізнати нашим слабким розумом і яка не змінить через наше пізнання чи непізнання своєї суті. І це так само, як ніколи не пізнати нашим слабким розумом і того, кому молимося, бо, може, екзистенція ним і є. Одне лише в нашій волі — любити чи ненавидіти, а вибір має зробити кожен сам.

2000—2003

1

Поки це писалося, автор довідався про фінал цієї сумної історії: феміністки бідаху таки вистежили та зловили і щось йому вчинили. Що саме, нікому не звісно, відомо тільки, що по тому бідаха став затятим неофітом жіночого шовінізму, ба дістав місце праці в кімнаті по сусідству із штабом київських феміністок, а це значить, що не тільки до них наблизився, а в містичний спосіб увійшов до їхнього кола чи, вживаючи архаїчнішого терміна, кодла.

2

Друге значення цього слова: слідчий.

3

Так я гадав спершу, потім цю думку певного мірою зміню.

4

Податок на квартиранта.